

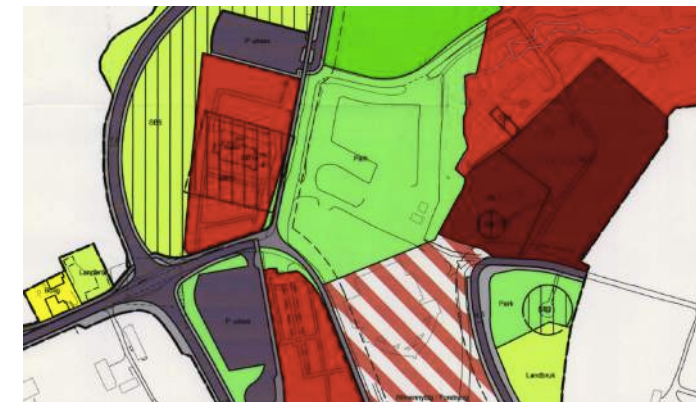
Madelen Varga

Tradisjon, tro og kulturminneforvaltning

Kulturminnet Stiklestad - i krysningspunktet mellom det materielle og det immaterielle

Masteroppgave i Arkeologi

Trondheim, mai 2015

Madelen Varga

Tradisjon, tro og kulturminneforvaltning

Kulturminnet Stiklestad – i krysningspunktet mellom
det materielle og det immaterielle

Masteroppgave i arkeologi

Våren 2015

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultetet

Institutt for historiske studier

Forsidebildet er et utsnitt av reguleringsplan for Stiklestad vedtatt i 2003. Hentet fra http://webhotel2.gisline.no/gislinewebplan_1721/

Summary

Title: *Traditions, Beliefs and Management of Cultural Heritage: The Heritage Site Stiklestad – Between the Material and the Immaterial*

This thesis explores the heritage site Stiklestad from a heritage management perspective. The stories and traditions that are connected to the place Stiklestad in Verdal, Sentral Norway, are an integral part of the Norwegian collective memory and history. How has Stiklestad been managed through the years by the institutions of the public heritage management? By asking what the heritage site Stiklestad comprises, and what Stiklestad is made to be through the practices of heritage management, this thesis seeks to create a greater understanding of how heritage management – as an organization and as practice, constructs the objects – the heritage – in the act of managing and protecting them. The thesis furthermore explores the relationship between the material and the immaterial elements of the landscape of Stiklestad, and how the public heritage management treats the interplay between the material elements – physical form – and the immaterial – the history and ideas – within the management processes.

Theoretically founded in Actor-Network Theory and ontological politics, the research questions of the thesis are explored by viewing the material and the immaterial as existing in the same ontological space. Working from the premise that reality is multiple, ontological politics is the analytical tool by which the management of Stiklestad is analysed. The analysis is diachronic and holistic in nature, and the written documents resulting from three local development plans are the main source of data used for the analysis. The heritage site Stiklestad is viewed as a *space of interaction*, where the elements of the landscape with their history are among the actors that have *agency* in the heritage site.

The analysis demonstrates that there are two main ontologies in the management of the heritage site Stiklestad: *Stiklestad as a local focal point in Verdal*, and *Stiklestad as the traditions and stories associated with the battle of 1030 and St. Olav*. The two ontologies start out as being practiced simultaneously. As time goes on, however, *Stiklestad as St. Olav tradition* is being practiced increasingly, until it overtakes *Stiklestad as local focal point*. The analysis has furthermore identified which actors play a part in the heritage site Stiklestad: One is *the legislative framework*, and how it allows for a degree of personal judgment by the people who practice heritage management. Another is *the physical place Stiklestad*, with its

material elements. The analysis shows how the immaterial elements are being materialized increasingly as the management processes transpire closer to the present.

Forord

I denne oppgaven er min entusiasme og interesse for kulturminneforvaltning blitt fornøydlig kombinert med en idé til oppgavetema fra min veileder, Lars F. Stenvik. Stenvik har vært involvert i både forvaltning, formidling og forskning i Verdal og Trøndelag, og i prosessen med bygging og utvikling av Stiklestad Nasjonale Kulturhus. Han er en uvurderlig kilde av informasjon om Stiklestad. Et seminar åpnet av Stenvik på Stiklestad i 2004, med påfølgende utgivelse i bokform i 2006, har vært utgangspunktet for tematikken i oppgaven (se Stenvik, 2006). Jeg har gått løs på temaet med ærbødighet, og er takknemlig for at jeg har fått forme Stiklestad-tematikken til en forvaltningsoppgave på min måte, hele veien med god hjelp fra veileder. Først og fremst må jeg derfor rette en stor takk til Lars. Du har vært en formidabel støttespiller og motivator gjennom hele prosessen.

Jeg har fått god hjelp fra mange kanter i arbeidet med oppgaven. Takk til Inger Storstad ved Verdal kommune, Solveig Bigset ved Nord-Trøndelag Fylkeskommune, Anne Birgitte Høy-Petersen, Knut Steinar Sande og Frank Asprem ved Vitenskapsmuseet, og Sissel Ramstad Skoglund og Svein Braaten ved Riksantikvaren for hjelp med tilgang til arkiver og lokalisering av arkivmateriale. Takk til Terje Brattli, Axel Christoffersen og Marie Louise Anker for nyttige samtaler og innspill til teoretisk rammeverk og metodisk fremgangsmåte.

Takk til Morten, Hilde, Martine, Caroline, Sunniva, Karoline, Øyunn, Christine, Kristoffer, Asle og Bodil for hjelp med gjennomlesing og korrektur. En særlig takk til Inger Karlberg for innspill til analysen. Gjenværende feil og mangler er utelukkende mine egne.

Takk til Caroline og Sunniva for å ha delt kontor med meg; det har vært festlig, fint og inspirerende. Takk for alle seriøse diskusjoner og lattermilde øyeblikk. Takk til Karoline og Øyunn, som har kommet ofte på besøk, og til Ragnhild, Reidar, Michael, Skule og Audun, som har gjort disse to årene morsomme og minnerike. Takk for alle turer, feltkurs og lesesaløyeblikk vi har delt. Dere er alle og enhver flotte folk jeg er glad for å kjenne.

Mamma, pappa, Elise og Julie; jeg er veldig glad i dere. Takk for at dere får meg ned på jorda, og at dere alltid er der med støtte og oppmuntring.

Morten. Takk for at du holder ut. Uten deg, din uendelige tålmodighet og forståelse hadde dette aldri gått.

Trondheim, 11. mai 2015

Madelen Varga

Figurliste

Figur 1: Kart som viser Verdal og Stiklestads beliggenhet i Trondheimsfjorden. Hentet fra gislink.no	4
Figur 2: Flyfoto av Stiklestad fra 2004. Dette viser anlegget før veien legges om og det bygges parkeringsplass. Hentet fra kilden.skogoglandskap.no	17
Figur 3: Flyfoto av Stiklestad fra 2014. Her ses veiomleggingen og parkeringsplassen, og middelaldergården Stiklastadir har også kommet til (øverst mot høyre). Hentet fra kilden.skogoglandskap.no	18
Figur 4: Kart som viser Stiklestads beliggenhet i Verdal. Hentet fra gislink.no	25
Figur 5: Utsnitt fra et kart over Verdal, datert 1765. Veikrysset har tilnærmet samme utforming som det har før veien legges om i 2008/2009. Hentet fra http://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/#17/28/252	28
Figur 6: Kart som viser beliggenheten til gårdene Vinne, Haug, Forbregd, Stiklestad, Hallem, Øgstad, Heggstad og Uglen i Verdal. Hentet fra gislink.no	42
Figur 7: Utsnitt fra kulturminnedatabasen Askeladden. Her vises kulturminnelokalitetene på Stiklestad med ID-nummer. Her vises også plasseringen av de ulike landskapselementene. Hentet fra ra.askeladden.no	44
Figur 8: Stiklestad kirke fra sør. Hentet fra http://stiklestad.no/historie/området/stiklestad-kirke/	45
Figur 9: Støtta som står på Stiklestad i dag. Hentet fra http://stiklestad.no/historie/området/olavsstotta/	46
Figur 10: Bautaen som ble satt opp av Nasjonal Samling, og som ligger under fundamentet til dagens støtte. Hentet fra http://stiklestad.no/historie/området/olavsstotta/	47
Figur 11: Flyfoto datert 20.8.1954. Den gamle skolen er det hvite bygget i sentrum av bildet. Hentet fra http://kart.levanger.kommune.no/wideroe/	50
Figur 12: Flyfoto datert 17.7.1965, tatt mot nordøst. Her vises området til folkemuseet, stevneplassen, det katolske kapellet i sentrum av bildet, Olavsstøtta oppe til høyre, den gamle skolen og kirken nede i venstre hjørne. Hentet fra http://kart.levanger.kommune.no/wideroe	52
Figur 13: Rytterstatuen. Hentet fra http://introtraine.no/bedrifter/stiklestad-nasjonale-kultursenter-snk/	52
Figur 14: Kulturhuset med hotell fra sørøst. Hentet fra http://stiklestad.no/2012/06/07/velkommen-til-stiklestad/	53
Figur 15: Parkplan utformet av Snøhetta i 2004 som en del av utviklingsplanene for Stiklestad i regi av Stiklestad Nasjonale Kulturhus. Hentet fra nt-utvikling.no	56
Figur 16: Tabell over planer og fokus for analysen	58
Figur 17: Utsnitt fra Økonomisk Kartverk, der kulturminner for første gang ble systematisk registrert og avmerket over hele landet. Den venstre delen av utsnittet ble ajourført i 1983, den høyre i 1965. Det er avmerket to gravhauger på kartet, en nordvest for kirken, og en rett sørvest for det katolske kapellet. Hentet fra kilden.skogoglandskap.no	63
Figur 18: Utsnitt fra reguleringsplanen som vedtas 18.4.1983 (se appendiks 7). Tomten for kultur- og museumsbygg vises i sentrum av planen	68
Figur 19: Utsnitt fra tegning som viser hvordan skolen flyttes. Skolen er det skraverte rektangelet i sentrum av bildet. Kirken vises delvis i nederst i venstre hjørne (RA-20, 24.9.1991).	70

<i>Figur 20: Kart som viser hvordan kulturmiljøet Stiklestad avgrenses i Verneplan for kulturmiljø, 1995. Hentet fra s. 72.....</i>	<i>73</i>
<i>Figur 21: Utsnitt fra brev av 30.7.1999 (RA-21, se appendiks 14) fra Riksantikvaren til Nord-Trøndelag Fylkeskommune.....</i>	<i>77</i>
<i>Figur 22: Utsnitt fra kommunedelplanen som vedtas av Miljøverndepartementet 29.11.2000 (se appendiks 10 og 10.1).....</i>	<i>80</i>
<i>Figur 23: Utsnitt fra reguleringsplanen som vedtas 1.12.2003 (se appendiks 11 og 11.1).....</i>	<i>87</i>

Innhold

Summary	iii
Forord.....	v
Figurliste.....	vii
1. Innledning.....	1
1.1. Problemstillinger	3
2. Teori og Metode	5
2.1 Teori: perspektiver og analytiske verktøy	5
2.2 Metode: hvordan går jeg frem?	11
2.3 Begreper	13
2.3.1 Kulturminner og kulturmiljø	13
2.3.2 Materiell og Immateriell	14
2.3.3 Forvaltning	15
2.3.4 Generelt om ordbruk.....	15
2.4 Kilder og Materiale	15
2.4.1 Fylkeskommunen.....	16
2.4.2 Kommunen	16
2.4.3 Riksantikvaren.....	16
2.4.4 Vitenskapsmuseet	16
2.2.5 Kildekritikk.....	16
2.5 Avgrensning	17
2.6 Oppgavens oppbygning	19
3. Forskningshistorie.....	21
3.1 Forskning på Stiklestad	21
3.2 Forskning på kulturminneforvaltningen	23
3.3 Forskning på kulturminner og kulturarv – kulturarvforskning.....	24
4. Presentasjon av Stiklestad: Hvorfor er Stiklestad et kulturminne?	25
4.1 Frem til slaget i 1030.....	26
4.2 Etter slaget i 1030.....	28
5. Kulturminneforvaltningen	31
5.1 Fremveksten av kulturminneforvaltningen.....	32
5.2 Organisering og lovverk i dag	34

5.2.1 Klima- og Miljøverndepartementet	34
5.2.2 Riksantikvaren.....	34
5.2.3 Forvaltningsmuseene	35
5.2.4 Andre museer	35
5.2.5 Fylkeskommuner	35
5.2.6 Kommuner.....	36
5.3 Kulturminneloven.....	36
5.4 Plan- og bygningsloven	38
5.6 Kulturminner i arealplanleggingen.....	39
6. Analyse	41
6.1 Stiklestad: Landskapselementer	41
6.1.1 Arkeologiske kulturminner i området.....	42
6.1.2 Stiklestad kirke.....	45
6.1.3 Olavsstøtta – en broket historie	46
6.1.4 Bjørkealléen	48
6.1.5 Stiklestad gamle skole	49
6.1.6 St. Olavs kapell	49
6.1.7 Folkemuseet	49
6.1.8 Stevneplassen og Spelet	51
6.1.9 Rytterstatuen	52
6.1.10 Kultursenteret med hotell.....	53
6.1.11 Middelaldergården Stiklastadir	54
6.1.12 Det Ortodokse kapellet.....	54
6.1.13 Generelt om Stiklestad-anlegget: veikrysset, landskapet og helheten	55
6.1.14 Det materielle møter det immaterielle	57
6.2 Kulturminneforvaltning på Stiklestad: Saksdokumenter og planer.....	57
6.2.1 Stiklestad før kulturhus-prosessen	59
6.2.2 Prosessen frem mot byggingen av kulturhuset.....	61
6.2.3 Den videre utviklingen av Stiklestad-anlegget.....	71
7. Diskusjon	89
7.1 Oppsummering av planprosessene: Stiklestad i kulturminneforvaltningen	89
7.1.1 Reguleringsplan av 1983 og realiseringen av kulturhuset.....	89
7.1.2 Kommunedelplan 1996 (2000).....	91
7.1.3 Reguleringsplan 2003	93
7.2 Sammendrag: Hvordan gjør forvaltningen kulturminnet Stiklestad?.....	95

7.2.1 <i>Lovverket og skjønn</i>	96
7.2.2 <i>Det fysiske Stiklestad</i>	97
7.3 Det materielle og det immaterielle	98
8. Konklusjon og avsluttende betraktninger	101
8.1 Kulturminnet Stiklestad: Flere enn én.....	101
8.2 Oppsummering og konklusjoner	102
8.2.1 <i>Tanker om veien videre</i>	103
Litteraturliste.....	105

«Of course it is happening inside your head, Harry, but why on earth should that mean it is not real?»

(Rowling, 2010, s. 792).

1. Innledning

Stiklestad er et sted kjent for folk flest. Dette er gjerne på grunn av slaget som angivelig sto her i 1030, der kong Olav Haraldsson falt. Til historien hører også hvordan Olav senere ble helgen, og at det vokste frem en Olavskult som ble bakgrunnen for byggingen av Nidarosdomen. Stiklestad og Olav den hellige kan knapt forsøkes adskilles i den norske kollektive hukommelsen. Men Stiklestad har også flere dimensjoner. Noen av disse er knyttet til slaget i 1030 og Olav den hellige, og noen ikke.

Stiklestad ligger i Verdal kommune i Nord-Trøndelag. I tidligere tider var dette dalføret hovedveien østover til Sverige. Dette var også veien Olav og hæren hans kom i 1030, etter det skriftlige kilder forteller oss (Jones 2006; Solberg 2003). Selve stedet har ligget langs en viktig ferdselsåre gjennom Verdal, og er et knutepunkt, et sted der flere veier møtes. Stedet har rommet kirke, skole og vært rådhus og rettsal, og vært et sentrum i bygda (Berg 1981; By 1992).

Stedet har slik hatt og har betydning på flere måter. Det har blitt fremhevet at Verdal og området rundt Stiklestad har en av de største konsentrasjonene av monumentale gravhauger i landet (eks. Stenvik, 1996). Her talte Bjørnstjerne Bjørnson i 1882 til folket om folkestyre over kongestyre (Jones, 2006, s. 66). Fra 1930-tallet og fram til krigens slutt brukte Nasjonal Samling Stiklestad som møtested og symbol, og fikk bygget en bauta som nytt minnesmerke over slaget og Olav den Hellige. Denne ble revet av motstandsbevegelsen i 1945 (Skevik, 2006). De senere årene har Stiklestad blitt kjent for *Spelet om Heilag Olav*, som settes opp hver sommer til Olsøk. Kulturhuset som nå har stått på Stiklestad i to tiår – Stiklestad Nasjonale Kultursenter – har blitt et sentrum for forskning, formidling og kulturelle aktiviteter knyttet til tematikker rundt slaget og Olav den Hellige.

Stiklestads mange dimensjoner og betydninger springer i mange tilfeller ut fra minnet og historien om slaget i 1030. Men området og selve stedet Stiklestad har en rik historie fra både før og etter slaget, som ikke utelukkende er knyttet til Olav den Hellige. Mye er skrevet

om det historiske Stiklestad, fra blant annet arkeologisk og historisk vinkel, men også fra andre fagtradisjoners perspektiver.

Denne oppgaven undersøker Stiklestad fra et *kulturminneforvaltningsperspektiv*. Hva er Stiklestad i kulturminneforvaltningen? Hvordan *går kulturminneforvaltningen frem* når tiltak og planer er under utarbeidelse der denne typen steder blir påvirket? Og *hvordan defineres* – både skriftlig og rent fysisk – hva som er kulturminnet eller -minnene? Stiklestad er et kulturminne med et klart *samspill mellom det materielle og immaterielle*. En kjent historie og tradisjon er knyttet til et fysisk sted, og det er videre fysiske elementer på og i nærheten av dette stedet som også kan knyttes til historien og tradisjonen. Hvordan har kulturminneforvaltningen forholdt seg til dette samspillet? Hvilket *immaterielt innhold* er det kulturminneforvaltningen har gjort bruk av eller henvendt seg til når planer og tiltak er vurdert?

De senere årene har vi sett voksende bevissthet rundt immaterielle kulturminner og bevaring av disse, og det er nå anerkjent på internasjonalt og nasjonalt nivå at også den immaterielle kulturarven må vernes og forvaltes (St.prp. nr. 73 (2005-2006)). Dagens kulturminnelov definerer og verner steder tradisjon og tro knytter seg til. Tittelen på oppgaven gjengir deler av ordlyden fra kulturminneloven: «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tradisjon og tro til» (Kulturminneloven, 1978, § 2 første ledd)

Når jeg bruker ordene «tradisjon og tro» i tittelen, er det fordi jeg vil rette søkelyset mot hvordan kulturminneforvaltningen forholder seg til det som kan beskrives som flytende størrelser i den fysiske forvaltningen av kulturminner. Størsteparten av kulturminneforvaltningen skjer gjennom arealplaner (for eksempel reguleringsplaner), der de ulike instansene (fylkeskommuner, forvaltningsmuseene, Riksantikvaren) har ansvar for og myndighet til å komme med uttalelser om vern og forvaltning av kulturminner. Ved å utforske Stiklestads materielle og immaterielle elementer, og gjennom en analyse av hvordan Stiklestad som kulturminne er praktisert av kulturminneforvaltningen i uttalelser til arealplaner, søker jeg å undersøke *hva Stiklestad er i kulturminneforvaltningen*, og hvordan man i forvaltningen av et sted som Stiklestad *forholder seg til både de materielle og de immaterielle elementene*.

1.1. Problemstillinger

Jeg vil med denne oppgaven undersøke hvordan kulturminnet Stiklestad har blitt forvaltet av den offentlige kulturminneforvaltningen frem til i dag. Dette vil jeg gjøre ved å se på uttalelsene de ulike instansene i kulturminneforvaltningen har kommet med i forbindelse med utarbeidelse av arealplaner for stedet. I prosessene frem mot vedtak av disse planene har kulturminneforvaltningen plikt og mulighet til å vurdere, komme med innspill til og avgjøre hvordan man skal ta hensyn til kulturminner som påvirkes av tiltaket eller planen. På Stiklestad er det iverksatt tiltak som innebærer endring av det fysiske landskapet. For hver plan foreligger uttalelser fra de ulike instansene i kulturminneforvaltningen som har myndighet over ulike typer kulturminnehensyn. Min hovedproblemstilling er:

Stiklestad i et kulturminneforvaltningsperspektiv: Hvordan har kulturminnet Stiklestad blitt forvaltet av den offentlige kulturminneforvaltningen frem til i dag?

Her tegnes den overordnede tematikken for oppgaven. Jeg har videre utarbeidet to underordnede problemstillinger som omhandler *forvaltningspraksis* og *samspeillet mellom det materielle og det immaterielle*, for å nærmere spesifisere hva oppgaven undersøker. De presiserende spørsmålene er slik gruppert tematisk.

1. Forvaltningspraksis på Stiklestad:

- Hvordan har kulturminneforvaltningen gått frem ved vurdering av kulturminnehensyn på Stiklestad i forbindelse med utarbeiding av planer og iverksetting av tiltak?
- Hva *er* kulturminnet Stiklestad i kulturminneforvaltningen, og er det mer enn én ting?
- Om Stiklestad er mer enn én ting, hvordan forholder de eventuelle ulike versjonene av Stiklestad seg til hverandre, og hvordan påvirker dette dagens 'kulturminnet Stiklestad'?

2. Det materielle og immaterielle:

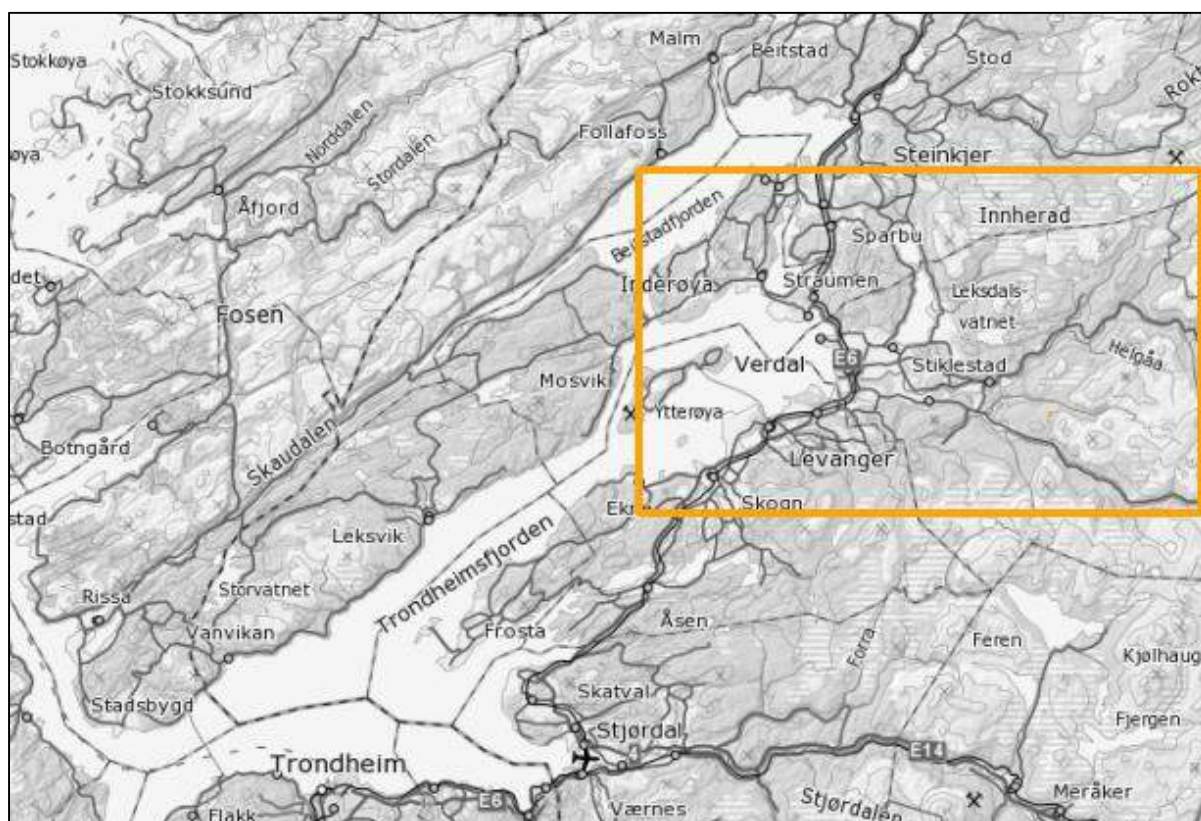
- Hvilke materielle og immaterielle elementer består kulturminnet Stiklestad av?

- Hvordan har forvaltningen forholdt seg til samspillet mellom de materielle og immaterielle elementene ved Stiklestad?

Gjennom disse problemstillingene vil det undersøkes hvordan kulturminneforvaltningen går frem for å definere og vurdere objektene som forvaltes. Er kulturminneforvaltningens gjøren med på å opprettholde visse versjoner av kulturminnene, og hvordan foregår i tilfelle dette?

Formålet med denne oppgaven er ikke å skulle dømme om forvaltningens praksis er god eller dårlig. Å undersøke hvilke konsekvenser praksisen får for kulturminnene som forvaltes vil måtte springe ut fra en forutsetning om at det finnes *én* riktig praksis, noe det er vanskelig å argumentere for at det gjør. Å undersøke kulturminneforvaltningens praksis i et tilfelle som Stiklestad vil kunne fortelle noe om forvaltningens vesen. Undersøkelsen vil også, og i større grad, kunne fortelle oss noe om *Stiklestad i seg selv*, fra et annet perspektiv enn de som er utforsket tidligere. Det å utforske hvilke ontologier (se kapittel 2.1) som ligger i kulturminneforvaltningens gjøren av Stiklestad vil muligens kunne gi en stemme til de forholdene som ikke tidligere er viet større oppmerksomhet, og minne om at det alltid er flere sider av en sak – eller et sted – enn det det først kan virke som.

Figur 1: Kart som viser Verdal og Stiklestads beliggenhet i Trondheimsfjorden. Hentet fra gislink.no

2. Teori og Metode

Det har vært utfordrende å finne et godt sett med verktøy og å utarbeide en god analysestrategi for problemstillingene denne oppgaven søker å svare på. Problemstillinger og valg av teoretisk og metodisk rammeverk er nært knyttet til hverandre. Den overordnede tematikken – kulturminneforvaltningens praksis – er ikke ukjent innenfor arkeologifagets forskning, eller innenfor andre fagtradisjoner som arkeologien ofte henter perspektiver fra. Noe av årsaken til at det var utfordrende å finne en god analysestrategi, er at jeg kombinerer perspektiver og fremgangsmåter fra flere fagtradisjoner på en ny måte. Undersøkelsen kombinerer en utforskning av kulturminneforvaltningens praksis gjennom de saksdokumenter som produseres, med en utforskning av egenskaper (samspillet mellom det materielle og det immaterielle) ved det som er forvaltningens objekter: kulturminnene. I denne oppgaven er ett sted valgt til dette formålet: *Stiklestad*. Hvordan *gjør* eller *praktiserer* forvaltningen et objekt som Stiklestad, som er i krysningspunktet mellom det materielle – i dette tilfelle de fysiske elementene på stedet – og det immaterielle innholdet som er knyttet til kulturminnene. Oppgaven henter inspirasjon, metodikk og perspektiver fra blant annet historie, geografi og kulturarvforskningen. Slik er det satt sammen et rammeverk som legger til rette for at oppgavens problemstillinger kan besvares.

2.1 Teori: perspektiver og analytiske verktøy

Ved vurdering av teoretisk perspektiv og rammeverk for oppgaven, ble innledningsvis noen tanker om *hva* teori *er* overveid. Johnson skriver at «theory is the order we put facts in» (Johnson, 2010, s. 2). Teori er slik hvordan vi ordner og organiserer fakta eller data i forskningsarbeidet. Dette er for meg en meningsfull definisjon. Jeg ser forskning i den humanistiske tradisjonen – og videre innenfor arkeologien – som en prosess der de delene av et materiale man som kan svare på de spørsmålene man stiller trekkes frem, og der teori dikterer hvordan man ordner disse delene og bestemmer hva som er det viktigste. Jeg følger videre Olsen (1997), som forstår teori som en overordnet ramme for vitenskapelig erkjennelse og forståelse. Teori er slik både det som ligger til grunn for våre valg av data, og for vår forståelse av dem (Olsen, 1997, s. 16). Johnson ser tre fremtredende tematikker i det teoretiske bildet i de siste årenes forskning: fokus på *agency* (agens på norsk), *materialitet* og *praksis i felt* (Johnson, 2010, s. 224). De to første tematikkene er aktuelle for denne oppgaven.

Fokus på *materialitet* er felles for en rekke teoretiske perspektiver som preger forskning i dag. Johnson skriver at «a concern with materiality is a stress on the material world as important and in some sense active» (Johnson, 2010, s. 224). Felles for disse retningene er at forholdet mellom mennesker og ting er viktig, at det er komplekst, og at ting (objekter, bygninger, landskap) ikke bare er passive refleksjoner av andre aspekter av kultur, som for eksempel samfunnsorganisasjon eller religion. Den materielle verden er viktig, og kan ikke forstås ved å bruke modeller som ”tekst” eller ”normer” (Johnson, 2010, s. 225).

Bruno Latour og Aktør-Nettverk Teori (heretter ANT) har hatt stor innflytelse på retninger med fokus på materialitet (Johnson, 2010). Teorien har sitt utspring i at Latour hevder vi ikke kan forklare fenomener ved å hen vise til bakenforliggende sosiale årsaker, der *det sosiale* likestilles med for eksempel *økonomiske* årsaker. *Det sosiale* – som en usynlig, styrende kraft – finnes ikke, i følge Latour. Vi må heller følge forbindelsene mellom aktørene, der aktørene er de eller det som gjør noe. Objekter formidler sosiale forbindelser, de materialiserer dem (Johnson 2010; Latour 2007). ANT tar slik utgangspunkt i en tanke om heterogene nettverk; samfunn, organisasjoner og maskiner er alle effekter som genereres i nettverk av ulike (ikke kun menneskelige) substanser (Law, 1992, s. 380). At nettverkene er heterogene, vil si at for eksempel den Europeiske Union ved anvendelse av ANT vil analyseres på samme måte som en liten bedrift; alle nettverk er slik på samme nivå (Law, 1992).

Det er videre innenfor disse retningene fokus på *ontologi*. Med ontologi menes studiet av væren eller tings essens, eller det abstrakte væren. Objekter sees som aktive, som at de har agens. Symmetrisk arkeologi er en sterk tendens innenfor materielle perspektiver. Fra et symmetrisk synspunkt bør ikke mennesker og ikke-mennesker betraktes som ontologisk forskjellige. Analyser og forklaringer bør ikke begynne med asymmetriske dualismer. Tanke og handling, ideer og substanser, fortid og nåtid er blandet ontologisk (Johnson, 2010, s. 224-226). Utrykket «symmetrisk» betyr imidlertid ikke at det kan settes likhetstegn mellom for eksempel mennesker og ting, presiserer Latour: «To be symmetric, for us, simply means *not* to impose a priori some spurious asymmetry among human intentional action and a material world of causal relations» (Latour, 2007, s. 76).

Problemstillingene denne oppgaven reiser vil med bakgrunn i dette utforskes med det utgangspunktet at det materielle – fysisk form – og det immaterielle – for eksempel historie og tradisjon – ikke er ontologisk forskjellige. Utgangspunktet blir slik som Latour beskriver: å unngå antagelser om asymmetriske dualismer eller dikotomier.

Oppgaven vil videre bygge på en analysestrategi som er en videreføring av ANT: *ontologisk politikk*. Dette begrepet ble introdusert av John Law, og har blitt videre diskutert av Annemarie Mol. Denne ideen kan forstås som en slags følgeeffekt av ANT, og handler om på hvilke måter virkeligheten er viklet inn i det politiske og motsatt (Brattli, 2013, s. 51-52).

ANT og dens semiotiske slektninger har omformet ontologi, skriver Mol (1999). Dette er gjort ved at det er understreket at virkeligheten praktiseres i mange varianter. Den radikale konsekvensen av dette, er at virkeligheten selv er multipl. Videre vil dette si at det muligens foreligger et valg mellom ulike versjoner av virkeligheten: hvilken virkelighet skal gjøres? Men om dette er tilfellet, må hvor slike valg ligger undersøkes – hvem bestemmer hvilken virkelighet som gjøres? – og hva som sto på spill når en avgjørelse mellom alternative praksiser eller virkeligheter ble tatt (Mol, 1999, s. 74). Her kommer ANTs innflytelse til uttrykk, da denne teoriens grunnleggende anliggende er mekanikken bak makt (Law, 1992, s. 380). Denne oppgavens teoretiske perspektiv vil trekke mer på selve tankegodset som ligger til grunn for ANT og ontologisk politikk, enn strategier og begrepsbruk som anvendt i blant annet Brattli (2006), Brattli & Brendalsmo (under utgivelse), Nielsen (2011) og Trang (2008). Analysen vil derfor ikke være en ANT-analyse, men idéene som ligger til grunn for ANT og ontologisk politikk vil være et teoretisk grunnlag for analysen.

Mol (1999) bruker fenomenet anemi (blodmangel) innenfor medisin og legevitenenskap for å vise hvordan man kan bruke dette som analysestrategi, og viser hvordan anemi *gjøres* på ulike måter; at det er flere ontologier eller virkeligheter i fenomenet. Det analytiske verktøyet ontologisk politikk kan slik også benyttes for å undersøke et fenomen som kulturminner (som i Brattli 2013, se under), og videre fenomenet *kulturminnet Stiklestad*.

For å spesifisere nærmere hvordan jeg vil bruke dette verktøyet, vender jeg meg til en artikkel av Terje Brattli. Han ser tre ontologier eller virkeligheter i kulturminnet: forskningsobjekt, formidlingsobjekt og forvaltningsobjekt. I sin artikkel *Formidling og det arkeologiske kulturminnet* (2013) utforsker han formidlingsontologien, og hvordan formidling er med på å skape de objektene som formidles; formidling er et kunnskapskonstituerende felt (Brattli, 2013, s. 56). Utgangspunktet er at kulturminnet ikke er en permanent størrelse med en absolutt ontologi. Dette bygger på forståelsen av det arkeologiske kulturminnet som noe annet og mye mer enn det arkeologiske materialet. I oppgaven min undersøker jeg hvordan kulturminneforvaltningen definerer Stiklestad. Ontologisk politikk – som vist av Brattli – kan være et nyttig verktøy for å undersøke hva kulturminnet Stiklestad *er* ved å utforske på hvordan det gjøres. Hvilke ontologier finnes i

kulturminnet Stiklestad? Slik utforskes problemstilling 1: Forvaltningspraksis på Stiklestad. Med en analysestrategi basert på ANT og ontologisk politikk, kan det utforskes om Stiklestad *er mer enn én*, og hvordan disse eventuelle ulike versjonene *forholder seg til hverandre*.

De senere årene har hva kulturminner og kulturarv grunnleggende *er* vært gjenstand for debatt. Videre er det diskutert hvilke antagelser om verden kunnskapen vi produserer innenfor arkeologi og kulturarvstudier burde bygge på. Brattli (2013) spør: Har den postprosessuelle arkeologien gått for langt og banet veien for et antroposentrisk regime, der bare nåtiden og dens mennesker med sine tanker, ideer og handlinger blir tilskrevet status som premissleverandør for hvordan fortiden problematiseres og defineres? Har vi beveget oss fra en gammeldags empiristisk materialitetens essens til et slags antroposentrismens tyranni? (Brattli, 2013, s.54-56). Spørsmålene beskriver kort noe av det debatten sentrerer rundt.

Han skriver videre at denne todelingen bunner i en rigid ontologisk dikotomi. Her defineres ontologi i mer tradisjonell forstand, der fortid og det materielle er absolutt adskilt fra nåtiden og subjektet. Innenfor en rendyrket variant av dikotomien blir fortiden og fortidig materiell kultur enten alt eller ingenting i konstitueringen av kunnskap. Det samme gjelder for nåtiden og subjektet. Dersom vi heller tar utgangspunkt i ontologisk politikk, og det Brattli kaller bevegelige ontologier, åpnes det en mulighet for å inkludere både fortid, materialitet, nåtid og subjekt i et kollektiv; et samhandlingsrom hvor alle deltakerne, også den fortidige materielle kulturen, tilskrives en agens. Et fenomen som et kulturminne kan slik ses som et samhandlingsrom. Den materielle kulturen tilskrives en agens i kulturminnet, men som en av flere aktører; den materielle kulturen konstituerer ikke alene fortiden, men blir heller ikke passivisert og marginalisert (Brattli, 2013, s. 54-56). Å se kulturminnet som et samhandlingsrom der flere ulike aktører har en agens, er et analytisk grep som vil benyttes for å besvare det andre presiserende spørsmålene i underproblemstilling 1: Hva er kulturminnet Stiklestad i kulturminneforvaltningen? Videre kan spørsmålene i underproblemstilling 2 besvares: Hvilke materielle og immaterielle elementer består kulturminnet Stiklestad av? Og hvordan har forvaltningen forholdt seg til samspillet mellom de materielle og immaterielle elementene ved Stiklestad?

For videre å kunne svare på problemstillingene som omhandler samspillet mellom det materielle og det immaterielle, og med det nevnte utgangspunkt å unngå asymmetriske dualismer eller dikotomier, benytter jeg meg av perspektiver fra debatten rundt dikotomien immateriell og materiell kulturarv. Joel Taylor (2013) drøfter hvilke effekter en forenklet bruk av motsetninger mellom ulike bevaringsideologier har på praksis og politikk innenfor

kulturarvfeltet. Han viser til flere eksempler på slike forenklete motsetninger i den akademiske diskursen, slik som skillet mellom den vestlige og den østlige verden i tilnærminger til bevaring, skillet mellom materiell og immateriell kulturarv, så vel som diskusjoner omkring den sosiale rollen til det materielle kontra dets fysiske egenskaper.

Med utgangspunkt i to kulturarvsteder undersøker Taylor om slike motsetninger er så store som de ofte fremstilles. Eksemplene er Stonehenge i Storbritannia og Ise Jingu i Japan. Han argumenterer for at konstruksjonen av slike skiller underkommuniserer hva de to tilnærmingene har felles, og at de begge også bidrar til hverandre; direkte og indirekte. Utgangspunktet er at kulturarv, for å fungere som kulturarv, forutsetter både immaterielle verdier og noe konkret materielt for å kunne bli formidlet, slik Smith (2006) har hevdet. For å kunne reflektere omkring hvordan disse tilsynelatende motpolene i synet på kulturarv er koblet sammen, vil han vurdere hvordan kulturarvstedet blir forvaltet over tid (Taylor, 2013, s. 269-286).

Taylor begynner sin artikkel med å definere begrepet *verdi* og dets forhold til kulturminner og konservering. Dette begrepet er knyttet til tematikken kulturminner og kulturarv fordi, slik Taylor ser det, noe først *blir* kulturminner eller kulturarv når det tillegges visse verdier. Kulturminne og kulturarv er begreper laget og definert av oss, som mennesker og fagfolk, for å definere hva som er verdifullt og hva som bør tas vare på. Taylor skriver at tradisjonelt har fokuset for konservering, som er en del av og har overføringsverdi til forvaltning, vært uttrykksmediet: det materielle kulturminnet i stedet for de uttrykte verdiene eller budskapene. De senere årenes kulturarvstudier har belyst behovet for å revurdere materialets rolle. Mediet behøver slett ikke være materielt, og det er ikke lenger tilstrekkelig å si at materialet er «kulturarven». Mediet er ikke budskapet, men det må være til stede (2013, s. 270-271). Mye av den samme argumentasjonen kan finnes som vist i Brattlis artikkel (2013). Kulturminnet er mye mer enn bare – for eksempel – det arkeologiske materialet, eller det som er kulturminnets fysiske form. I sammenheng med å utforske kulturminnet som formidlingsobjekt ser Brattli på representasjon som eksempel på at fenomener kan være samhandlingsrom der både materielle og immaterielle elementer har agens (Brattli, 2013). Det er dette perspektivet jeg vil bruke som grunnlag for å utforske kulturminnet Stiklestad, forvaltningspraksisen, og hvordan den materielle og immaterielle er i samspill. I følge dette perspektivet har både de materielle og immaterielle elementene en agens i kulturminnet Stiklestad.

Videre oppsummeres oppgavens teoretiske rammeverk og perspektiv. Denne oppgaven undersøker forvaltningspraksis av kulturminnet Stiklestad med utgangspunkt i at det ikke eksisterer et skarpt skille mellom hverken mennesker og ting, natur og kultur, eller det immaterielle og det materielle. Oppgaven bygger på Brattlis analyse av kulturminnet og dets ontologier, der jeg i likhet med ham ser det som mer fruktbart å ta utgangspunkt i bevegelige ontologier, heller enn en dikotomi mellom fortid og det materielle på den ene siden og nåtiden og subjektet på den andre (Brattli, 2013, s. 55). Jeg ser det som fruktbart å ikke skille skarpt mellom hverken det materielle og det immaterielle, eller fortid og nåtid når jeg skal undersøke kulturminnet Stiklestad.

Kulturminner har slik flere iboende ontologier som eksisterer samtidig, og som kan både underbygge og overskygge hverandre. Kulturminner er noe som *gjøres* heller enn noe som *er*. Vi *praktiserer* eller *gjør* kulturminner. Slik er hverken en gravhaug:

- kun er en haug med jord over menneskelige levninger før vi påfører den våre verdier og perspektiver,
- eller gravhaugens verdi iboende og opplagt for alle.

Når kulturminner forvaltes, er forvaltningen med på å opprettholde kulturminnets væren, og slik med på å definere hva kulturminnet er. For å oppsummere baseres oppgaven hovedsakelig på teoretiske perspektiver hentet fra Latour og ANT, videreutviklet av Law (1992) og Mol (1999), og videre perspektiver som uttrykkes i Brattli (2013) og Taylor (2013). Dette medfører at:

- Landskapselementenes materielle og immaterielle bestanddeler ses som uatskillelige, som to sider av samme sak.
- Ontologier som eksisterer i forvaltningspraksisen av kulturminnet Stiklestad kan identifiseres, og hvordan de forholder seg til hverandre kan drøftes.

Analyseobjektet er slik *Stiklestad som forvaltningsobjekt og kulturminne*. Forskjellen mellom denne oppgavens analyseobjekt – kulturminnet Stiklestad – og fenomenet 'Stiklestad' må presiseres. Kulturminner, som Brattli påpeker, er så uendelig mye mer enn det arkeologiske materialet, eller det det måtte bestå av rent fysisk. Ved å spesifisere på denne måten, mener er

det *Stiklestad* i et forvaltningsperspektiv som undersøkes, og da *hvordan kulturminnet Stiklestad defineres og gjøres av kulturminneforvaltningen*. Det er viktig å påpeke at dette er noe ganske annet enn å undersøke fenomenet 'Stiklestad' med en strategi hentet fra ontologisk politikk. Her vil mange flere aktører kunne identifiseres (politikere, media, Stiklestad Nasjonale Kultursenter) og ha en agens. Disse aktørene vil selvfølgelig i det store og hele ha en agens også i forvaltningsobjektet Stiklestad, men dette er ikke fokuset for analysen i denne oppgaven.

2.2 Metode: hvordan går jeg frem?

Valget av forskningsmetode henger som nevnt sammen med problemstillingene som utformes og det teoretiske rammeverket for oppgaven. Når hovedproblemstillingen er *hvordan Stiklestad har blitt forvaltet frem til i dag*, forutsetter det en analyse over tid. Analyse betyr for denne oppgaven en utforskning av det som er definert som materialet, der det underveis trekkes frem momenter som er sentrale for å svare på problemstillingene. Et diakront perspektiv er valgt, der et bredt historisk bilde vil presenteres som rammeverk for undersøkelsen. Selve analysen fokuserer på tre planprosesser som favner de største endringene som gjøres på Stiklestad. Hva må jeg foreta meg for å svare på problemstillingene? Den metodiske fremgangsmåten kan summeres i to hovedpunkter:

- Identifisere og analysere landskapselementer på og knyttet til kulturminnet Stiklestad.

Her vil, med basis i det teoretiske perspektivet, det materielle (fysisk form) og det immaterielle (historie og innhold) sees som ett.

- Analysere korrespondanse, planer, uttalelser, og lignende som samlet utgjør den skriftlige dokumentasjonen av tre planprosesser, og som heretter vil benevnes *saksdokumenter*. Som metodisk tilnærming består materialet for analysen nesten utelukkende på dokumenter produsert av forvaltningen og andre skriftlige kilder som måtte være relevante.

Det diakrone perspektivet gjelder både for landskapselementene og analysen av saksdokumentene. I analysen av dokumentene ble det fokusert på ordbruk i definisjoner og beskrivelser, hvordan det beskrives hva Stiklestad er, hvordan lovverket er brukt og henvist til, og hvordan kulturminner fysisk defineres i planer. Analyse av landskapselementer og

planprosessene er supplert med andre kilder som kan si noe om utviklingen av stedet og føringer som er lagt av kulturminnemyndighetene. Ettersom analysen er diakron, vil den nødvendigvis forholde seg til hvordan forvaltningen har utviklet seg i løpet av dette tidsrommet. Jeg forsøker ikke å generalisere fra denne oppgaven hvordan utviklingen i forvaltningen kan ha påvirket saker som ligner Stiklestad. Målet er heller å peke på hvordan forvaltningens utvikling og utforming naturlig nok setter rammer for hvordan kulturminner behandles i praksis.

Den metodiske fremgangsmåten i denne oppgaven skiller seg noe fra andre masteroppgaver og forskning på forvaltning av kulturminner innenfor arkeologi og kulturarvstudier ved at materialet nesten utelukkende består av skriftlige kilder produsert av forvaltningen selv. Langseth (2005), Trang (2008) og Nerbø (2008) anvender alle kvalitative metode (intervju) i sine studier av ulike tematikker innenfor kulturminneforvaltningen. Anker (2007) og Nergaard (2010) benytter en kombinasjon av saksdokumenter og samtale med involverte parter. Brattli (2006) og Nielsen (2011) analyserer hovedsakelig offentlige styringsdokumenter.

Jeg ønsker med min oppgave å utforske nytten av å utelukkende bruke saksdokumenter og skriftlige kilder. I dokumentene tvinges forvaltningen til å ta et skriftlig og etterprøvbart standpunkt, som vil bestå i arkivene slik det ble skrevet og formulert under sakens gang. Et metodisk spørsmål er om analyse av dokumentene forteller en annen historie enn om man hadde intervjuet de involverte parter. Siden ikke begge deler benyttes i denne oppgaven, vil jeg ikke kunne sammenligne resultatene. Denne innfallsvinkelen, kombinert med tilgjengelige historiske kilder og landskapselementene med sin historikk, utgjør samlet en ny måte å utforske hvordan forvaltningen fungerer.

Jeg har valgt å behandle de ulike instansene (kommunen, fylkeskommunen, Riksantikvaren, Vitenskapsmuseet, osv.) som enheter. Enkelt personer vil slik ikke bli trukket frem i analysen av planprosessene. Dette er fordi personene uttaler seg på vegne av instansen som helhet, med den myndighet som er tillagt instansen, og ikke som enkeltperson. Det vil være mulig å spore navn i dokumentene i appendikset, så dette er ikke et forsøk på fullstendig anonymisering. Navn vil fremkomme enkelte steder, men dette vil være for holde orden i materialet.

For oppgaven som helhet velger jeg å ha et så holistisk perspektiv som mulig, for å fange opp alle nyansene i forvaltningens gjøren på Stiklestad. Dette vil komme klarest fram i gjennomgangen av landskapselementene, der jeg har basert utvalget av elementer delvis på

forvaltningens eget utvalg av kulturminner (gravminner, kirken, den gamle skolen, osv.), delvis på min egen oppfatning av hvordan Stiklestad fremstår både for en besøkende, og ved en utforskning av selve området og anlegget i et diakront perspektiv.

2.3 Begreper

2.3.1 Kulturminner og kulturmiljø

Siden oppgaven undersøker Stiklestad fra et forvaltningsperspektiv, vil definisjonen av *kulturminner* hentet fra kulturminneloven benyttes. Etter lovverket defineres kulturminner generelt på denne måten:

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til (Kulturminneloven, 1978, § 2 første ledd).

§ 2 ble endret 03.07.1992, og fikk da bestemmelsen om *lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til*. Da kom også en definisjon av *kulturmiljø*:

Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng (Kulturminneloven, 1978, § 2 annet ledd).

Mer spesifikt vil Stiklestad falle inn under § 4 litra f, som lister opp automatisk fredete kulturminner:

f. Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til (Kulturminneloven, 1978, § 4 litra f).

Denne bestemmelsen har vært den samme siden Lov om kulturminner ble vedtatt 6.9.1978. Begrepet *kulturminner* brukes i oppgaven som et samlebegrep for alle kulturminner, med mindre noe annet er oppgitt. Som vist over, skilles det mellom kulturminner generelt og *automatisk fredete kulturminner*. Denne oppgaven omfatter begge disse kulturminnetypene, og forskjellen vil spesifiseres etter behov.

2.3.2 Materiell og Immateriell

I teorikapittelet ble det begrunnet at oppgaven har som utgangspunkt at det ikke er et ontologisk skille mellom det materielle (fysisk form) og det immaterielle (historie og innhold). Dette vil imidlertid ikke si at det ikke er behov for å kunne benevne disse to tingene med forskjellige ord for å kunne bruke dem i analysen og diskusjonen i oppgaven.

Immateriell kulturarv defineres av UNESCO som for eksempel språk, utøvende kunst, sosiale skikker, tradisjonelle håndverksferdigheter, ritualer, kunnskap, og ferdigheter knyttet til naturen (UNESCO, udatert). Den materielle kulturarven, eller de materielle kulturminnene, er de kulturminnene som har en fysisk form, som vi kan ta på. Begrepsapparatet fra lovverket skiller mellom det materielle og immaterielle, og Kahn (2007) viser til at lovverket kun freder det som er den fysiske manifestasjonen på tradisjon, tro eller historiske hendelser.

Taylor (2013) følger Smith (2006) i at kulturarv forutsetter både immaterielle verdier og noe konkret materielt for å bli formidlet, men utforsker forholdet mellom de immaterielle verdiene og det materielle ved å benytte begrepet *verdi*, der han ser verdi som de kvaliteter ansett av en person, en gruppe eller et samfunn som viktig eller ønskelige (Taylor, 2013, s. 270). Han bruker for immateriell kulturarv definisjonen «fornybare prosesser som følger en syklus av produksjon og forbruk» (Taylor, 2013, s. 278). Taylor skiller videre mellom *immateriell verdi* og *immaterielt uttrykk*. Det første er:

[...] 'viktige' kvaliteter som kontinuerlig fornyes og uttrykkes gjennom et kulturminne. Dette er de kontekstuelle assosiasjonene og de kvaliteter som har blitt ansett som viktige. Eksempler på dette kan være den historiske eller estetiske verdien av et maleri. (Taylor, 2013, s. 279)

Et immaterielt uttrykk er:

[...] en prosess, hendelse m.m. som formidler verdi og diskurs. Her er det snakk om steder uten en kontinuerlig fysisk fremstilling, for eksempel en prosesjon eller et språk. Som hos materiell kulturarv finner man også her en rekke immaterielle verdier (Taylor, 2013, s. 279).

Når jeg bruker begrepet *immateriell*, vises det til at det som omtales ikke er en fysisk størrelse, og det Taylor (2013) definerer som immateriell verdi. *Historie* og *innhold* benyttes for å vise til kvalitetene som Taylor beskriver. Begrepet *materielle* viser altså til en tings fysiske form, hvordan den fremstår fysisk.

2.3.3 Forvaltning

Forvaltning defineres av lovverket som virksomheten som utøves av ulike statlige organer eller organer som er delegert ansvar og myndighet etter lovverket, og som er hjemlet i lov (Langseth, 2005, s. 13). Begrepet forvaltning benyttes her både om virksomheten som utøves av offentlige organer etter lovverket, og om de generelle handlinger som utøves med den hensikt å ivareta og bruke kulturminner. Både *kulturminneforvaltning* og *forvaltning* benyttes for å vise til dette.

2.3.4 Generelt om ordbruk

Taylor (2013) bruker begrepet *kulturminnested* om det man på engelsk ville kalt *heritage site* (s. 277). Dette vil også benyttes her. Jeg bruker *kulturminnet Stiklestad* for å vise til det objektet og fenomenet oppgaven undersøker, altså oppgavens analyseobjekt. Det vil spesifiseres ved de anledningene *Stiklestad* viser til det geografiske stedet.

Begrepet *gjøren* brukes med basis i det teoretiske perspektivet. Det referer slik til ontologisk politikk, som undersøker hvordan fenomener *gjøres* heller enn *hva de er*. *Gjøren* vil brukes synonymt med *praksis*, og viser til kulturminneforvaltningens handlinger i planprosessene som har Stiklestad som forvaltningsobjekt.

2.4 Kilder og Materiale

Materialet består som nevnt av saksdokumenter fra planprosesser som er knyttet til Stiklestad. I tillegg er bilder og flyfoto, lokalhistorie, og alle typer publikasjoner som har Stiklestad som tema konsultert. Det er også lovverket og historikken bak det generelle rammeverket for kulturminneforvaltning i Norge.

Under innsamlingsprosessen ble dokumenter som nevnte alle former for kulturminneaktivitet på Stiklestad tatt med. I utvelgelsesprosessen til det endelige materialet har jeg fokusert på dokumenter som er uttalelser om kulturminnehensyn på Stiklestad. Det er supplert med dokumenter der man eksplisitt sier noe om hva Stiklestad er. For å jobbe materialet ned til et omfang det var mulig å rekke over, har jeg gjennomgått, men ikke inkludert dokumenter med fokus på politikk, økonomi og administrasjon.

Det som er vurdert som de mest sentrale dokumentene i analysen er inkludert i et appendiks. Det er vurdert som hensiktsmessig at enkelte av dokumentene kan leses i sin helhet. De sentrale arealplanene og bestemmelsene er også inkludert i appendikset, i tillegg til ulike kart som gir økt forståelse av planprosessene. Videre følger en gjennomgang av de ulike arkivressursene som er benyttet.

2.4.1 Fylkeskommunen

Fylkeskommunen ble kontaktet via telefon og e-post, og arkivmateriale er tilsendt digitalt på e-post. Det var ikke anledning til å komme fysisk til arkivet og lete gjennom det selv.

2.4.2 Kommunen

Kommunen ble kontaktet via telefon og e-post, og jeg fikk komme til rådhuset på Verdalsøra for selv å lete gjennom arkivet. Kommunen har samlet alt materialet om Stiklestad på ett sted. Materialet var likevel relativt uoversiktlig, men jeg er overbevist om jeg har lokalisert det som er mest aktuelt.

2.4.3 Riksantikvaren

Riksantikvaren ble først kontaktet via e-post til arkivet. Det var heller ikke her anledning til å komme til arkivet fysisk. Jeg fikk tips om å kontakte regionskontoret i Trondheim, og ved hjelp av Sissel Ramstad Skoglund fikk jeg personlig kontakt via telefon med arkivet i Oslo. Videre hadde jeg løpende kontakt med Svein Braaten om utvalg av materiale. Ordningen med løpende tilbakemelding fungerte godt, og gjorde at jeg fikk bedre oversikt over hva som fantes i arkivet, og at det endelige utvalget av dokumenter ble tilfredsstillende.

2.4.4 Vitenskapsmuseet

Jeg fikk tilgang til topografisk arkiv ved NTNU Vitenskapsmuseet gjennom den digitale databasen MUSIT, og opplæring i hvordan det brukes. Alle universitetsmuseene har topografiske arkiv. De inneholder blant annet skriftlig dokumentasjon (korrespondanse, rapporter, kart, tegninger, plansaker mm) angående faste og løse fornminner i vedkommende museumsdistrikt (MUSIT Universitetsmuseenes IT-organisasjon, udatert). Vitenskapsmuseet har blitt tilsendt kopier av saksdokumenter som kulturminnemyndighet og interessert part, og en gjennomgang av dette arkivet har gitt god oversikt over forvaltning på Stiklestad.

2.2.5 Kildekritikk

Det har generelt vært utfordrende å ikke selv kunne delta i utvelgelsesprosessen i arkivene. Vitenskapsmuseets arkiver har vært det eneste arkivet jeg har hatt tilgang til over lengre tid og kunnet lete gjennom selv, via den elektroniske databasen. Jeg skulle gjerne vært flere ganger både i kommunearkivet og på Stiklestad. Hjelpen jeg fikk fra arkivene hos Riksantikvaren og Nord-Trøndelag Fylkeskommune var god, selv om det beste hadde vært at jeg hadde fått lete gjennom arkivet selv, for slik å kunne avgjøre hva som var relevant. Jeg kan selvfølgelig ha oversett noe i søkeprosessen, eller arkivene kan ha mangler. På tross av disse utfordringene er

jeg er fornøyd med det materialet som ble samlet inn, og at dette gjengir planprosessene på Stiklestad på en tilfredsstillende måte.

2.5 Avgrensning

Hovedfokuset i analysen er lagt til tre planprosesser, og strekker seg i tid fra 1970-tallet og frem til vedtak av reguleringsplan i 2003. Byggingen av kulturhus (som utvides til å bli Stiklestad Nasjonale Kulturhus med hotell) og omleggingen av veisystemet på Stiklestad utgjør hovedpunktene i de tre planene. Det er slik disse tiltakene som er fokuset i analysen, da de også representerer de mest omfattende endringene på Stiklestad. I den samme perioden som disse prosessene foregår, skjer en del endringer i kulturminneforvaltningen. Analysen fokuserer slik på planprosesser som foregår i et forvaltningssystem som er i stadig endring. Dette vil bli tatt høyde for gjennom en presentasjon av kulturminneforvaltningens utvikling og organisering (kapittel 5), og gjennom et fokus på disse endringene i analysen (kapittel 6).

Videre er oppgaven som helhet avgrenset til å omhandle kulturminneforvaltning gjennom en utforskning av forvaltningens uttalelser i de dokumentene som produseres under planprosessene. Som nevnt i slutten av kapittel 2, vil politiske og økonomiske forhold og

Figur 2: Flyfoto av Stiklestad fra 2004. Dette viser anlegget før veien legges om og det bygges parkeringsplass. Hentet fra kilden.skogoglandskap.no

Figur 3: Flyfoto av Stiklestad fra 2014. Her ses veiomleggingen og parkeringsplassen, og middelaldergården Stiklastadir har også kommet til (øverst mot høyre). Hentet fra kilden.skogoglandskap.no

lokale aktører selvfølgelig ha hatt en innvirkning på prosessene, men dette er ikke en del av fokuset i oppgaven. En undersøkelse av kulturminneforvaltningens praksis vil nødvendigvis berøre skjønnsutøvelse. Kulturminneloven åpner for at mange avgjørelser skal kunne avgjøres ved skjønn (Kahn, 2007). Tematikken skjønnsutøvelse vil slik bli berørt som følge av oppgavens natur, men dette er heller ikke et hovedtema for denne oppgaven.

En presentasjon av hva som skjer i forvaltnings- og kulturminnesammenheng før den første planprosessen som er en del av analysen kommer i gang på 1970-tallet vil bli gitt i kapittel 6.2.1. Dette er for å gi et bilde av utgangspunktet ved starten av kulturhusprosessen. Samtidig setter det kulturminneforvaltningen og Stiklestad i historisk kontekst og perspektiv, både med tanke på forvaltning og den fysiske utviklingen av stedet.

Det er hovedsakelig saksdokumenter fra fylkeskommunen, Riksantikvaren og Vitenskapsmuseet som er med i analysen, ettersom det er hos disse instansene myndigheten over kulturminner er lokalisert. Kommunen og andre aktører som Stiklestad Nasjonale Kultursenter inkluderes der det er vurdert som nødvendig eller formålstjenlig.

2.6 Oppgavens oppbygning

I kapittel 1 ble oppgavens tema og problemstillinger presentert. Kapittel 2 skisserer det teoretiske og metodiske rammeverket for analysen, inkludert begrepsdefinisjoner, materiale og kildekritikk, og oppgavens avgrensning. Rammen for undersøkelsen er slik gitt, og videre vil rammene for analyseobjektet – Stiklestad i forvaltningsperspektiv – presenteres. Kapittel 3 er en gjennomgang av relevant tidligere forskning. Her vil oppgaven plasseres etter forskningstradisjon, og hvordan oppgaven trekker på ulike forskningsfelt vil utdypes. Kapittel 4 er en presentasjon av hvorfor Stiklestad er et kulturminne, og er en historisk gjennomgang fra jernalderen og frem til i dag. Kapitlet fungerer også som en kort historikk av den kulturhistoriske forskningen på Verdal og Stiklestad. I kapittel 5 gjengis kulturminneforvaltningens fremvekst og nåværende organisering, der de endringer av organisering og lovverk som er vurdert som spesielt aktuelle for analysen blir fremhevet. Kapittel 6 er selve analysen. Først presenteres landskapselementene på og omkring Stiklestad, med deres historie og innhold. Deretter presenteres analysen av dokumentene fra planprosessene. I kapittel 7 diskuteres resultatene fra analysen med henblikk på oppgavens teoretiske perspektiv, og kapittel 8 oppsummerer resultatene fra analyse- og diskusjonskapitlene.

3. Forskningshistorie

I dette kapittelet vil det utdypes hvilke forskningsretninger som er utgangspunktet for oppgaven, og slik hvordan jeg plasserer min egen oppgave i forskningen. Oppgaven plasserer seg, slik jeg ser det, innenfor forskning på kulturminneforvaltningen, med kulturarvsforskning som overordnet perspektiv. Tematikken er kulturminneforvaltningens praksis. Denne faller, for denne oppgavens del, innunder en mer overordnet tematikk som omhandler hvordan kulturarv forvaltes. Oppgaven dreier rundt to hovedmomenter, som er knyttet til de to underproblemstillingene. Det første momentet er forvaltningspraksis knyttet til et kulturminne; hvordan kulturminnet Stiklestad forvaltes innenfor de rammer som er gitt for kulturminneforvaltning i Norge. Det andre er en utforskning av landskapselementer på et kulturminnested; kulturminnet Stiklestad i seg selv som fenomen.

3.1 Forskning på Stiklestad

Det er forsket på Stiklestad innenfor mange ulike fagtradisjoner, deriblant historie, arkeologi og geografi. Forskningsmengden har økt etter at Stiklestad Nasjonale Kultursenter ble etablert. Senteret har som en del av sitt program å være et senter for forskning på Olav den hellige og temaer knyttet til historien om slaget i 1030.

Særlig relevant for denne oppgaven har det vært å se på tidligere masteroppgaver som har Stiklestad som tema. Det er skrevet tre masteroppgaver om Stiklestad. Richard Suseggs oppgave fra 2007, *Slaget om Stiklestad. En kulturhistorisk analyse av fortidsforståelse og bruk av fortid ved Stiklestad Nasjonale Kultursenter* omhandler fortidsbruk. Susegg argumenterer for at fortid kan forstås som et rom for å dele og akkumulere mening og erfaring. Han peker på hvordan kulturinstitusjoner som Stiklestad Nasjonale Kultursenter fra et slikt perspektiv ikke er formidlere av fikserte størrelser og statiske fortellinger, men fungerer som arenaer for en kontinuerlig dialektisk konstruksjonsprosess av en felles referanseramme og virkelighetsforståelse (Susegg, 2007, s. 91).

Arne Hveem Alsviks oppgave fra 2010 heter *Stiklestadmyten. "...en propagandamagt, som selv det norske flag ikke har maken til."* Fire scener i utviklingen av en nasjonal minnerite. Han analyserer hvordan fortellinger om norsk middelalder har vært med på å gi mening og styrke til aktuell samfunnsdebatt i Norge. Han argumenterer for at det skjer en utvikling i Stiklestadmyten fra det nasjonale til det lokale, og fra en elitetenkning med vekt på

ledelse generert ovenfra i samfunnet, til en elitetenkning som aksentuerer ledelse generert nedenfra.

Are Skarstein Kolbergs oppgave fra 2011, *Mellom saga, myte og landskap. En arkeologisk landskapsanalyse av mulige lokaliteter for slaget på Stiklestad i 1030 e. Kr.* omhandler slagstedet Stiklestad. Ved hjelp av skriftlige, kartografiske, topografiske og toponymiske (stedsnavnslære) kilder har Kolberg forsøkt å identifisere slagflaten på Stiklestad. Oppgaven benytter arkeologisk landskapsanalyse og komparativ metode gjennom vurdering av historiske slagsteder andre steder i Europa. Kolberg peker på viktigheten av forståelse av landskap og landskapsendringer, og hvordan arkeologi kan være med å rette et kritisk søkelys på opplysninger fra andre kilder, for eksempel sagaene.

I kapittel 4 gjengis i korte trekk historisk og arkeologisk forskning på Verdalen og Stiklestad. Det er utenfor denne oppgavens mål og omfang å gi en komplett oversikt over denne forskningen, ettersom kulturminneforvaltning og Stiklestad i forvaltningsperspektiv er de overordnede tematikkene. En gjennomgang av forskning på Stiklestad viser at det er to hovedtendenser: historisk og arkeologisk forskning på forholdene i jernalder og hendelsene rundt slaget, og forskning på konsekvenser av slaget, symbolbruk og formidling i senere tid, som i noen tilfeller nærmer seg kulturarvsforskning (se nedenfor).

Oppgaven henter mye inspirasjon og informasjon fra foredrag arrangert av Stiklestad Nasjonale Kultursenter, som er samlet i bokform og utgitt av kultursenteret. Sentralt her er to utgivelser, Raaen & Skevik (2004) og Følstad, Raaen & Skevik (2006). Blant de artiklene som er sentrale for denne oppgaven, er Eriksen (2004), Skevik (2004), Stugu (2004) og Stenvik (2006). Spesielt vil jeg trekke frem *Stiklestad i et kulturlandskapsperspektiv* av professor i geografi ved NTNU, Michael Jones. Jones (2006) skriver om hvordan kulturlandskapet har både en materiell og en mental dimensjon. Den materielle er de fysiske sporene etter menneskelig virksomhet som vi kan sanse i landskapet. Den mentale dimensjonen er den kulturelle betydningen mennesker gir sine omgivelser, både de naturskapte og de menneskeskapte. Hvordan mennesker oppfatter sine omgivelser vil i neste omgang innvirke på de fysiske endringene gjøres i landskapet. Landskapsformene avspeiler teknologi, økonomiske ressurser og idégrunnlaget til dem som skapte eller omformet det. Landskapet gjenspeiler slik både hverdagsaktiviteter, politisk og økonomisk makt, religiøs tro og kunstneriske impulser (Jones, 2006, s. 44). Måten Jones behandler landskapselementene kirken, monumentene og friluftsteateret og tenker om landskap i artikkelen, har inspirert hvordan landskapselementene utforskes i denne oppgaven.

3.2 Forskning på kulturminneforvaltningen

Grete Lillehammer skriver at kulturminnevernforskning er: « [...] forskning som er rettet mot dagens kulturminnevernproblematikk [...]. Resultater fra denne typen forskning skal være grunnlaget for og medvirke til at kulturminneforvaltningen tar riktige beslutninger for å møte framtidens forvaltningsbehov» (2004, s. 87). Lillehammers doktoravhandling fra 2003 omhandler hvordan forvaltningen av kulturarv oppfattes av ulike interessegrupper i samfunnet, og analyserer forståelsen mellom kulturminnevernet og landbruket om forvaltningen av landskap, kulturminner og miljø (Lillehammer, 2004, s. 81). Dette er et felt der forskningsaktiviteten har økt de senere årene. De siste ti årene er det skrevet flere masteroppgaver med kulturminneforvaltning som tema (eks. Langseth 2005; Trang 2008; Nerbø 2008; Nergaard 2010; Nielsen 2011).

Det er likhetstrekk ved metodebruken for flere av oppgavene. Langseth (2005), Nerbø (2008) og Trang (2008) er kvalitative studier, og anvender slik intervju som metode. Trang (2008) analyserer i tillegg resultatene fra intervjuene med en strategi hentet fra Aktør-Nettverk Teori. Nergaard (2010) anvender hovedsakelig saksdokumenter og avisartikler som materiale, supplert med samtaler med involverte personer. Nielsen (2011) analyserer offentlige styringsdokumenter, og benytter også Aktør-Nettverk Teori som analysestrategi. Oppgavene deler seg tematisk inn ved at de omhandler skjønnsutøvelse (Nerbø 2008), organisering (Nielsen 2011; Trang 2008), eller en hybrid av disse (Langseth 2005; Nergaard 2010).

Terje Brattlis doktoravhandling fra 2006 er en analyse av grunnlaget for forvaltningens verdigrunnlag gjennom dens forhold til fenomenet «fortid» gjennom analyse av offentlige styringsdokumenter. Marie Louise Ankers doktoravhandling fra 2007 omhandler skjønn og forutsigbarhet i kulturminneforvaltningen. Materialet hun har benyttet er hovedsakelig dokumenter fra planprosesser, som er anvendt som tilfellestudier. Hans-Emil Lidén (1991) og Dag Myklebust (1999) er blant dem som har skrevet om utviklingen av den norske kulturminneforvaltningen i et historisk perspektiv. Det samme har Mie Berg Simonsen (2005), men da om kulturminnevernets utvikling innenfor kulturpolitikken. Dette forskningsfeltet har sterk tilknytning til, men er også på siden av arkeologisk og historisk forskning. Grensene er flytende mellom dette forskningsfeltet og kulturarvforskningen, som jeg vil gjengi under.

3.3 Forskning på kulturminner og kulturarv – kulturarvforskning

De senere årene har det som på engelsk heter *heritage studies* gjort seg gjeldende som et eget forskningsfelt. Feltet har utviklet seg siden 1980-tallet, og mye av debatten innenfor feltet har vært sentrert rundt det å definere hva *heritage*, eller kulturarv, er. Det foreligger ingen kort og konsis definisjon som omfatter alle av fenomenets dimensjoner. John Carman og Marie Louise Stig Sørensen (2009) argumenterer for at det å lete etter en absolutt definisjon er å gå glipp av poenget, og at det er bedre å anerkjenne kompleksiteten som ligger i kulturarv, og fenomenets innebygde flytende karakter (Carman & Sørensen, 2009, s. 12).

Slik jeg forstår det, handler kulturarvforskningen om å undersøke hvordan vi, på lokalt, nasjonalt og globalt nivå forholder oss til levninger – både materielle og immaterielle – fra nær og fjern fortid. Sørensen og Carman (2009) deler forskningens metodologi i tre ulike kategorier, utforskning av kulturarv gjennom tekst, mennesker og ting. Å belyse kulturarv gjennom tekst kan gjøres ved å undersøke for eksempel historikken bak utforming av lovverk (Soderland, 2009). Å benytte kvalitativ metode er et eksempel på å belyse kulturarv gjennom mennesker, og da deres holdninger og oppfatninger (eks. Langseth 2005; Nerbø 2008; Trang 2008). Den siste metodekategorien, omhandler ting, og fokuserer på kulturarvens materielle eksistens og uttryksformer (Sørensen & Carman, 2009, s. 8). Denne oppgaven utforsker nytten av å kombinere et fokus på tekst med et fokus ting på en fruktbar måte.

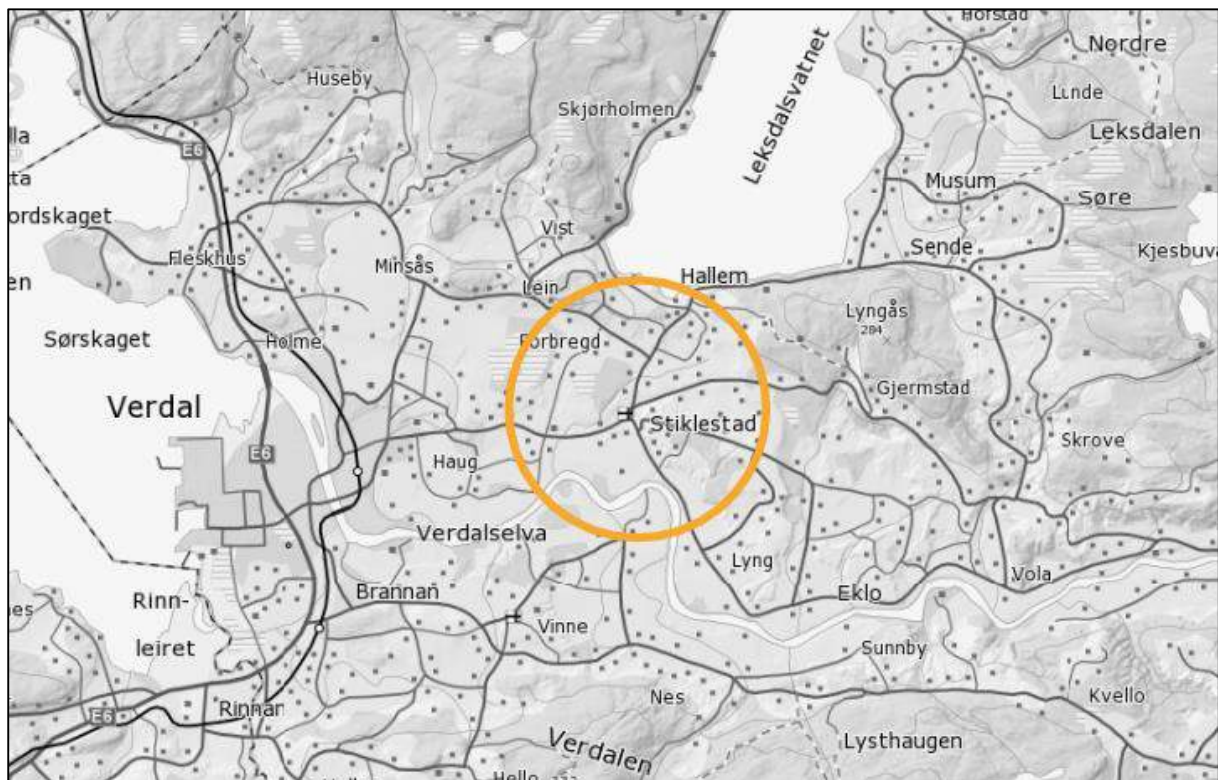
Et eksempel på kulturarvforskning er antologien *Å lage kulturminner* (Swensen, 2013), der kulturminnepolitisk forskning og kulturarv er den overordnede tematikken. Brattli (2013) og Joel Taylor (2013) er som vist særlig sentrale for denne oppgavens teoretiske perspektiv (se kapittel 2). Et annet eksempel er Laurajane Smith, som gjennom sin definisjon av begrepet *Authorized Heritage Discourse* har satt fokus på hvordan kulturarv er et objekt som defineres gjennom institusjonelle praksiser, og at dette ofte går på bekostning av minoriteter og urfolk, som ikke «passer inn» i den vestlige verdens definisjon av kulturarv (eks. Smith, 2006). Denne gjennomgangen viser hvordan kulturarvforskningen går på tvers av fag som arkeologi, historie, antropologi, sosiologi, og andre fagtradisjoner, og flyter over i kulturminnevernforskning.

4. Presentasjon av Stiklestad: Hvorfor er Stiklestad et kulturminne?

I dette kapittelet presenteres et bredt bilde av Stiklestads historie, der søkelyset rettes mot både de historiske hendelsene i området, og hvordan stedet har utviklet seg rent fysisk. Oppgavens metodiske utgangspunkt er et holistisk perspektiv, der alle elementene og dimensjonene ved kulturminnet Stiklestad inkluderes, og der kulturminnesteedet ses i en større sammenheng. Av plasshensyn går ikke kapittelet i dybden av de historiske hendelsene rundt Olav Haraldsson, slaget i 1030, og hvilken betydning det fikk i ettertid. Dette er heller ikke en del av denne oppgavens formål.

Dette kapittelet utgjør en bakgrunn for den senere analysen av hvordan kulturminnet Stiklestad er forvaltet. De historiske hendelsene presenteres i to deler. Kapittel 4.1 omhandler hendelser før, og kapittel 4.2 hendelser etter, slaget i 1030. Slaget blir starten på et fokus på stedet Stiklestad. Dette blir imidlertid, etter det vi kjenner til, ikke særlig merkbart i historien før nærmere vår tid (Skevik, 2004). Kapittel 4.1 setter også Trøndelag, Verdal og Stiklestad i en større sammenheng kulturhistorisk.

Kapittelet tar utgangspunkt i de hendelsene det har vært fokusert på i den arkeologiske og historiske forskningen, og som videre har blitt benyttet som faglig grunnlag av kulturminneforvaltningen. Det er én relativt akseptert oppfatning av stedet, som er utgangspunkt i forskningen og forvaltningen. Det må presiseres at det foreligger alternative

Figur 4: Kart som viser Stiklestads beliggenhet i Verdal. Hentet fra gislink.no

tolkninger og syn, både på hendelsene knyttet til Stiklestad og på det arkeologiske materialet og kulturminnene i Verdal og Trøndelag. For Stiklestad gjelder det ulike tolkninger av både de historiske hendelser som skal ha funnet sted her, og hvordan stedet som symbol er tolket i ettertid.

Denne oppgaven berører mange ulike dimensjoner av Stiklestad. Den er avgrenset til å undersøke Stiklestad i forvaltningsperspektiv, men det holistiske perspektivet gjør, som vist i kapittel 2 og 3, at oppgaven trekker på mange ulike perspektiver og kilder. Forvaltning vil alltid være tett knyttet opp mot forskning og formidling, fordi alle disse tre feltene i praksis forholder seg til de samme objektene. Det er utenfor oppgavens omfang, og heller ikke et mål å konkludere i forskningsdebattene rundt Stiklestad. Oppgaven kan betraktes som et innspill til debatt om Stiklestad, fra et annet perspektiv enn det som er skrevet tidligere: forvaltningsperspektivet.

4.1 Frem til slaget i 1030

Historien begynner i jernalderen, og det er de lange linjene som gjengis. I Norge er dette perioden fra 500 f. Kr til 1030 e. Kr. (Solberg, 2003). Fokus rettes mot Trøndelag, og området rundt Trondheimsfjorden. Verdal ligger i de indre delene av fjorden, i dagens Nord-Trøndelag fylke. I eldre jernalder – 500 f. Kr. til 550 e. Kr – er det jernvinna som preger Trøndelag. Produksjonen av jern er sentral for forståelsen av hvorfor Trøndelag anses som et viktig område i jernalder. Det er funnet jernvinneanlegg datert til rundt 400 f. Kr, som er tidlig i nasjonal sammenheng (Solberg, 2003, s. 49). Fra Hallem ved Stiklestad er det rike funn fra romertid, 0-400 e. Kr. Dette knyttes til handel med produkter av jern, som kan ha strukket seg utover det som i dag er Norges landegrenser (Solberg, 2003, s. 111). Produksjonen nådde en topp mellom 200-300 e. Kr. Det argumenteres for at Inntrøndelag var et sentralt område i yngre jernalder – 550 til 1030 e. Kr – der kjerneområdene var jordbruksbygdene Egge, Sparbu, Inderøy, Verdal, Skogn og Ytterøy. Verdal har mange og rike funn også fra vikingtiden, 800-1030 e. Kr. Dette begrunnes blant annet med at odelsbøndene var sterke i Trøndelag. Denne tolkningen baseres på at det ikke finnes spor etter leilendinger i senere jordeiendomsgeografi (Solberg, 2003, s. 291).

Det argumenteres slik for at Verdal var et sentralt område i jernalder med bakgrunn i de mange monumentale gravhaugene som ligger i dalen. Mange av dem ligger også i nærheten av Stiklestad. Lars Stenvik (1996) er blant de som har argumentert for dette, med utgangspunkt i lignende forskning gjort andre steder i Norge (eks. Ringstad (1987). Stenvik

påpeker at det innenfor en radius på ca. 2 kilometer fra Stiklestad kirke ligger mange gårder med monumentale gravhauger. Noen gravhauger er kun kjent fra eldre kilder, da de er borte som følge av ras eller erosjon, har blitt pløyd over eller på annen måte fjernet. Gårdene Stiklestad, Heggstad, Hallem, Forbregd, Uglen, Øgstad og Haug er steder der det ligger et anseelig antall monumentale gravminner, og der eldre kilder forteller at det har ligget flere (Askim, Stenvik, Storsul & Tromsdal, under utgivelse). På gården Haug lå det også kongsgård, i tillegg til at fylkeskirken i det gamle Verdølafylket lå her. Denne kirken, St. Andreas-kirken, raste ut i senmiddelalderen på grunn av erosjon forårsaket av Verdalselva (Jones, 2006, s . 47).

Stenvik trekker i sin argumentasjon også frem andre kulturminner som viser til makt, og som kan si noe om forholdene i området før slaget i 1030. På Hegstad ligger det et ringformet tunanlegg. Denne typen anlegg har blitt tolket som blant annet militærkaserner eller steder man har samlet seg for å holde ting. Stjerneformede gravhauger trekker Stenvik frem som et fenomen som forekommer i helt spesielle sammenhenger, da knyttet til stor rikdom og makt. Hele 18 trekanthauger ligger innenfor en 2 kilometers radius fra kirken. Det er også funnet det som er tolket til rester av hallbygninger både ved Stiklestad og på Hallem. Stenvik ser dette som symboler på makt, og argumenterer for at det kan fortelle oss noe om situasjonen før og under slaget på Stiklestad i 1030. Områdene rundt Stiklestad var i følge denne tolkningen spesielt sentrale på dette tidspunktet, og kan slik være med å forklare hvorfor slaget kom til å stå nettopp her (Askim et al., under utgivelse). Her trekkes også ofte veien ned gjennom Verdalen fra Jämtland inn i argumentasjonen. Det fremheves at denne veien siden forhistorisk tid har vært en viktig rute mellom Norge og Sverige (Jones, 2006, s. 45). For å oppsummere argumenteres det for at kombinasjonen av mange og store gravminner, rike funn, tilstedeværelsen av kulturminner som ringformede tunanlegg og hallbygninger og det at dalen har vært en viktig ferdselsåre, samlet viser at Verdalen og Stiklestad fra langt tilbake i tid har vært viktig, både regionalt og i større sammenheng.

Denne argumentasjonen knyttes som vist til slaget i 1030. Historien om Olav Haraldsson og slaget på Stiklestad er velkjent, og vil her kun gjengis i korte trekk. Olav Haraldsson hadde bygget seg opp rikdom og kontakter gjennom å delta på vikingtokter rundt i Europa. Han benyttet seg av sitt navn og forbindelser gjennom slektskap, og tok makten i Norge gradvis. Sagaene forteller at han klarte det ingen hadde klart tidligere – å gjøre seg gjeldene i alle deler av landet. I første halvdel av 1020-årene synes Olav å ha konsolidert rikskongedømmets stilling i store deler av landet. Men maktbalansen i det vi i dag kaller

Skandinavia var skjør. Olav gjorde seg særlig upopulær med sine brutale forsøk på kristning av befolkningen. Han ble til slutt drevet ut av landet i år 1028, av danskekongen, Knut den mektige. Da ladejarlen, som styrte på vegne av Knut i Trøndelag, døde på vei tilbake fra Danmark, så Olav sitt snitt til å komme ut av eksil og erobre Trøndelag. Han hadde oppholdt seg hos allierte i Russland under sitt eksil. På dette tidspunktet hadde hans tidligere allierte vendt seg mot ham. Bøndene og aristokratiet i Trøndelag, i tillegg til krefter på Vestlandet og i Nord-Norge, fylket seg mot ham. Olav kom med sin hær fra Sverige og nedover Verdalen der han møtte en stor fiendestyrke. Hæren hans ble overmannet, og Olav falt på Stiklestad sommeren i år 1030 (Solberg, 2003, s. 308-311).

4.2 Etter slaget i 1030

Slaget på Stiklestad har blitt trukket frem som en katalysator for kristning av landet og samling av Norge, men dette er gjenstand for debatt. Forskerne strides særlig om hvor lang kristningsprosessen var, og hvilke faktorer som ble avgjørende for at Norge ble kristent (Solberg, 2003, s. 312). Stiklestad ble verken et symbol eller et pilegrimsmål med det første. Men ettersom kristendommen fikk sterkere innflytelse i Norge, ble helliggjøringen av Olav et solid holdepunkt for kirken i Norge og Trøndelag (Jones, 2006).

Etter slaget ble Olavs lik tatt med til Nidaros som da var senter for kongemakt og kirkemakt i Trøndelag. I perioden som fulgte ble store ressurser brukt til monumentale byggverk i regionen. Dette var en bevisst synliggjøring av kirkens og kongens makt, og skulle

Figur 5: Utsnitt fra et kart over Verdalen, datert 1765. Veikrysset har tilnærmet samme utforming som det har før veien legges om i 2008/2009. Hentet fra <http://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/#17/28/252>

skape ærefrykt og beundring. Nidaros ble stedet for innføring av en ny byggeskikk i stein på midten av 1000-tallet. Her ble Magnus Olavssons kongsgård reist, trolig Norges eldste profane steinbygning. Det ble også Mariakirken, den første kjente steinkirken, som ble anlagt av Olavs halvbror, Harald Hardråde. Under Olav Haraldsson Kyrre ble Nidarosdomen påbegynt, og kom til å bli et ruvende symbol på kirkemakt i landskapet. Her ble Hellig Olav gravlagt, og Nidarosdomen ble et betydelig pilegrimsmål (Jones, 2006, 47-48).

Det er forsket lite på hva som skjer på Stiklestad mellom middelalderen og under nasjonalromantikken på 1800-tallet. I forskningen ligger fokuset på enten hendelsene og forholdene før og rundt slaget, eller på symbolet Stiklestad og hvordan det er brukt fra 1800-tallet fram til vår tid. Stedet dukker for alvor opp igjen i den nasjonale bevisstheten på 1800-tallet, under kampen for folkestyre, og videre i kampen for Norges uavhengighet (eks. Raaen & Skevik 2004; Følstad, Raaen & Skevik 2006).

Reformasjonen i 1537 fører til at helgendyrkelse, som en del av katolisismen, dør ut ved overgangen til protestantismen. Flere leirras rammer Verdal i løpet av middelalderen, selv om det vanskelig å bestemme nøyaktig når disse finner sted (Sveian, 2002). Studier av historiske kart viser at veiformasjonen, med Stiklestad kirke liggende i et kryss der fem veier møtes, går flere hundre år tilbake i tid (Kartverket, udatert; se også figur 5). Lokalhistoriske kilder (eks. Berg, 1981; By, 1992) forteller at Stiklestad fungerer som et lokalt sentrum fra 1800-tallet av, og det er grunn til å anta at denne funksjonen – med bakgrunn i at kirken ligger her og veiene som møtes her – går lengre tilbake i tid. Det er naturlig nok vanskelig å fastslå når dette oppstår.

Ved slutten av 1800-tallet har Stiklestad blitt et nasjonalt symbol, og Bjørnstjerne Bjørnson holdt tale her i 1882, der striden mellom folkestyre og kongestyre er temaet. Det ble avholdt enda et folkemøte her i 1897, under markeringen av Trondheims 900-årsjubileum. Ved begge anledninger ble Stiklestad brukt som symbol for å underbygge Norge som selvstendig nasjon. I likhet med andre europeiske nasjoner ble det også i Norge på denne tiden benyttet nasjonale myter, ritualer og symboler for å appellere til en nasjonal fellesskapsfølelse. I 1899 ble Olsok gjeninnført som frivillig gudstjeneste i den norske kirken, og Olsok ble feiret årlig både i Trondheim og på Stiklestad fra 1926. Olsok ble videre nasjonal flaggdag. Den lutherske Olavsfeiringen ble gjort til en fast ordning i forbindelse med feiringen av 900-årsjubileet i 1930. Feiringen var et forsøk på å samle det norske folket i en tid med økonomiske kriser og sosiale motsetninger – omkring religiøse og nasjonale verdier – ved å minnes både innføringen av kristendommen og rikssamlingen (Jones, 2006, s. 64-67).

Stiklestad vokste frem som et lokalt sentrum, med veikryss, kirke, skole og samfunnshus. I 1878 ble det vedtatt på et møte i skolekommisjonen at det skulle opprettes en fast skole for Stiklestad krets, med bolig for skolestyrer. Skolestyreren skulle fungere som klokker og kirkeverge i Stiklestad kirke. I tillegg skulle skolebygget romme lokale for kommunestyret, og slik bli Verdals første rådhus. Skolebygningen sto ferdig i begynnelsen av 1881. Den var i bruk frem til 1971, da den nye skolebygningen på Stiklestad ble innviet (Berg, 1981). Den nye skolen ligger et stykke nord for kirken, langs Lekdalsveien, utenfor det området som i dag rommer kulturhuset, stevneplassen og Folkemuseet. Stiklestad var Verdals kommunes administrative sentrum frem til 1930-åra.

Stiklestad ble i likhet med gravfeltet på Borre brukt som symbol og samlingssted av Nasjonal Samling fra mellomkrigsårene og fram til krigens slutt i 1945. Det ble avholdt et stevne på Stiklestad i 1934, og videre flere ganger fram til Vidkun Quisling selv avduket et nytt monument på stedet i 1944. Dette monumentet ble raskt revet etter krigens slutt, og den gamle støtten ble tilbakeført slik den var (Jones, 2006, s. 71). Monumentet NS satte opp er stadig gjenstand for debatt. Sentralt i debatten er spørsmålet om man skal formidle denne siden av Stiklestads historie eller ikke (eks. Fagerland, 2006; Skevik 2006). Quisling trakk i 1934 paralleller til den nye tiden etter slaget og det nye Norge NS ville bygge. I 1942 sammenlignet han NSs valgnederlag i 1936 med Olavs død og gjenreising (Jones, 2006, s. 68).

Etter noen år der diverse andre stykker settes opp på stevneplassen på Stiklestad om sommeren, settes Olav Gullvågs *Føre slaget* opp for første gang i 1954. Fra 1960 blir dette stykket satt opp årlig under Olsok. Både lokale krefter og profesjonelle teateraktører deltar i oppsetningene (Kvistad et al., 2003; Jones 2006). Det som blir hetende *Spelet* på folkemunne blir en attraksjon av nasjonal karakter, og etter hvert årsaken til at behovet for et nybygg på Stiklestad melder seg. Dette behovet resulterer i Stiklestad Nasjonale kulturhus mange år senere (se kapittel 6).

Dette kapittelet har trukket opp de store linjene i historiene knyttet til Stiklestad og områdene rundt, og utgjør et grunnlag for analysen i kapittel 6. Jeg vil argumentere for at alle hendelser er viktige, og at et helhetsperspektiv er det mest fruktbare. Det er likevel viktig å påpeke at det fremtrer et skille mellom hendelsene som er knyttet til symbolet Stiklestad og hendelsene som er knyttet til Stiklestad som sted, som en del av lokalsamfunnet i Verdalen.

5. Kulturminneforvaltningen

I Norge har vi et omfattende system for å ivareta kulturminner. Dette springer ut både av lovverk, og av forskrifter om hvordan systemet skal organiseres. Vi snakker gjerne om kulturminnevern og kulturminneforvaltning, to begreper som sier noe om at det ikke bare handler om å ta vare på, men også forvalte kulturminnene. Å verne er et mye mer passivt uttrykk enn å forvalte, et ord som viser til handling. Begge disse begrepene er inkludert i dagens forvaltningssystem. I kulturminneloven heter det:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet. (Kulturminneloven, 1978, § 1, første og andre ledd)

Kulturminnelovens formålsparagraf fastslår slik at forvaltningen av kulturminner og kulturmiljøer er et sektorovergripende ansvar. Det gjelder både for privat og offentlig sektor, og gjør det til et allment ansvar å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer. Veien fram til dagens forvaltningssystem har vært både lang og kronglete. Resultatet har på mange måter blitt en selvgrodd forvaltning. Det er dermed også blitt en forvaltning som er atskillig mer komplisert og mindre oversiktlig enn resten av miljøforvaltningen (Gaukstad, 2001, s. 130-135).

I dette kapittelet vil det redegjøres for utvikling og endring i forvaltningssystem og lovverk, og for kulturminneforvaltningens organisering og lovverk i dag. Dette utgjør samlet rammeverket for forvaltningen av kulturminnet Stiklestad gjennom de planprosessene som er fokuset for analysen. Kapittelet omfatter en kort gjennomgang av kulturminneforvaltningens utvikling fra slutten av 1800-tallet og frem til i dag. Fokuset ligger på de ulike instansenes utvikling, rolle og myndighet, og hvordan dette har endret seg over tid. Av de endringene som har skjedd i kulturminneforvaltningen parallelt med planprosessene på Stiklestad, er tre særlig sentrale for oppgaven:

1. Fylkeskommunen får formelt forvaltningsansvar og blir regional kulturminnemyndighet i 1990. Fylkeskommunen overtar blant annet ansvar for registrering av kulturminner fra museene.
2. Dispensasjonsmyndighet sentraliseres til Riksantikvaren i 2001. Denne myndigheten lå inntil dette hos forvaltningsmuseene.
3. Endring av §2 i kulturminneloven, til å omfatte steder det knytter seg *historiske hendelser, tro eller tradisjon til*. Endringen trådte i kraft 3. juli 1992. På dette tidspunktet kommer også begrepet kulturmiljø inn i lovverket.

Disse endringene ble gjennomført blant annet for å desentralisere flest mulig beslutningsprosesser, og for å etablere et skarpere skille mellom forskning og forvaltning (Gaukstad & Holme, 2001). Disse endringene er sentrale fordi de utgjør noen av de mest omfattende endringene av organiseringen og ansvarsfordelingen, og fordi de avgjørende beslutningene i kulturhusprosessen ble tatt midt oppe i disse endringene, fra slutten av 1970-tallet og frem til 2003 (se kapittel 6). Videre i kapittelet skisseres hvordan kulturminneforvaltningen har utviklet seg, og deretter gis en kort innføring i hvordan dagens forvaltningssystem er organisert.

5.1 Fremveksten av kulturminneforvaltningen

Myklebust (1999) påpeker at det er to store utviklingsperioder i norsk kulturminneforvaltning. Den første er perioden fra ca. 1897 til 1920. Deretter fulgte en periode med mer eller mindre stillstand helt frem til 1972, da forvaltningen går inn i en ny periode med endring (Myklebust, 1999, s.10).

Fra begynnelsen av 1800-tallet var interessen for kulturminner og deres forvaltning i hovedsak konsentrert om enkeltobjekter. Disse ble oftest sikret for deres vitenskapelige eller kunstneriske egenverdi. Et eksempel er stavkirkene. Bevaringsarbeidet hadde sterke politiske, særlig kulturpolitiske, dimensjoner. Det var slik en del av den nasjonale selvhevdning utover 1800-tallet. Denne situasjonen varte også utover på 1900-tallet. Dagens kulturminneforvaltning er slik resultatet av en lang prosess, som begynte i det små med antikvarisk interesse, og som vokste med den nasjonale gjenreisningen etter 1814 til å bli et intrikat forvaltningssystem med forgreininger på alle nivåer, både statlig og privat.

Fremveksten er knyttet til ulike institusjoner og organisasjoner hvis mål var å ta vare på løse og faste kulturminner (Gaukstad, 2001, s. 130-135).

Den første organiserte innsatsen kom fra museer som arbeidet med arkeologi, og Foreningen til Norske Fortidsminnemerkeres Bevaring (heretter Fortidsminneforeningen). Det Kongelige Norske Videnskabers Selskap i Trondheim var det første museet som ble opprettet, med det tilhørende Vitenskapsmuseet, i 1760. Deretter fulgte museer i Bergen, Oslo og Tromsø i løpet av 1800-tallet, med Stavanger Museum som det siste, i 1875. Museenes innsats var blant annet innsamling av løse kulturminner. Fortidsminneforeningen ble opprettet i 1844, og arbeidet utover 1800-tallet med både bygningsvern og arkeologiske utgravninger. Riksantikvaren ble opprettet i 1912, men hadde på dette tidspunktet kun en rolle i bygningsvernet (Gaukstad, 2001, s. 130-132).

Den første loven om kulturminner, fortidsminneloven, ble vedtatt i 1905. Siden har det utover i det 20. århundret skjedd store endringer både når det gjelder organisering og lovverk. Det skulle imidlertid gå nesten 100 år før en kulturminneforvaltning som omfattet alle typer kulturminner og kulturmiljøer fremsto i en systematisk og gjennomorganisert form. 1905-loven innebar et arbeidsskille mellom de arkeologiske landsdelsmuseene, Fortidsminneforeningen og Riksantikvaren, der de to førstnevnte hadde ansvar for arkeologiske kulturminner, og Riksantikvaren hadde ansvar for bygninger. Forminneloven av 1951 innebar en endring av ansvarsfordeling, der middelalderarkeologien ble skilt ut fra landsdelsmuseene og lagt til Riksantikvaren. Museene hadde lenge registrert fornminner, men ikke før man begynte med avmerking i Økonomisk Kartverk i 1964 fikk man en måte å bekjentgjøre registreringene til omverdenen (Gaukstad, 2001, s. 130-133).

Forholdet mellom vern av kulturminner og arealplanlegging ble ikke tydelig før den nye bygningsloven kom i 1965. Det ble da formelt mulig å regulere områder til bevaring, og dermed sikre områder av kulturhistorisk verdi (Anker, 2007, s. 13). Oppretting av fylkeskonservatorstillinger ble gjort etter statlig initiativ mellom 1962 og 1981. Fylkeskonservatorene var tilknyttet regionale museer, og ivaretok mange oppgaver innenfor kulturminneforvaltningen, da særlig knyttet til bygningsvern. Fylkeskonservatorene hadde også ansvar knyttet til den statlige museumsforvaltningen, men hadde likevel ikke formell myndighet etter kulturminneloven. Fylkeskommunen ble opprettet som regionalpolitisk organ i 1975. (Gaukstad, 2001, s. 140).

Med den nye *Lov om vern av kulturminner* (Kulturminneloven, 1978), ble det innført bestemmelser som knyttet kulturminnevern og arealplanlegging enda tettere sammen. Loven

krevde et samarbeid mellom fredningsmyndigheten og kommunen om avgrensning rundt et kulturminner, innhold i fredningsbestemmelser og andre spørsmål vedrørende kommunenes planarbeid. Alle arealplaner i samsvar med den nye Plan- og bygningsloven av 1985 skulle være godkjent av antikvarisk myndighet, slik at utbyggere og tiltakshavere kunne iverksette sine tiltak uten å varsle kulturminnevernet, om ikke annet var bestemt (Anker, 2007, s. 15).

I 1988 ble Riksantikvaren direktorat, og fikk slik det overordnede ansvaret for kulturminner. Dette gjaldt også de arkeologiske kulturminnene som, med unntak av middelaldergrunnen, utelukkende hadde vært forvaltningsmuseenes ansvar. I 1990 fikk fylkeskommunene ansvar for den regionale kulturminneforvaltningen. Fylkeskommunene overtok slik flere av oppgavene fra museene (med unntak av dispensasjonsmyndigheten) og fikk delegert oppgaver innenfor bygningsvernet. I 2001 sentraliseres dispensasjonsmyndigheten til Riksantikvaren. Inntil da lå denne myndigheten hos forvaltningsmuseene. Myndigheten omfatter rett til å avgjøre om det skal dispenseres fra den automatiske fredningen, og om det slik skal tillates inngrep i automatisk fredete kulturminner (Gaukstad, 2001, s. 133-134).

Kulturminneforvaltningen hører i dag inn under Klima- og Miljøverndepartementet, som en del av den sektorovergripende miljøforvaltningen. Dette departementet ble opprettet i 1972, og Riksantikvaren ble i 1973 overført fra Kirke- og Undervisningsdepartementet (i dag Kunnskapsdepartementet) til det som da het Miljøverndepartementet. Med dette ble det opprettet et skille i departementstilhørighet mellom de arkeologiske museene og Riksantikvaren (Jacobsen og Follum, 2008, s. 260).

5.2 Organisering og lovverk i dag

5.2.1 Klima- og Miljøverndepartementet

Klima- og Miljøverndepartementet utgjør Regjeringens politiske sekretariat i miljø saker og har overordnet ansvar innen saksområdet. Departementet utformer politiske mål og overordnede retningslinjer, og avpasser forholdet mellom mål og virkemidler. Departementet skal også påse at underliggende organer arbeider etter vedtatte mål og strategier, og fungerer som klage- og kontrollorgan (Jacobsen & Follum, 2008, s. 260).

5.2.2 Riksantikvaren

Riksantikvaren er et direktorat underlagt Klima- og Miljøverndepartementet, og fungerer som rådgivende organ og faglig sekretariat innenfor kulturminneforvaltningen. I 1988 ble

Riksantikvaren direktorat med overordnet ansvar for kulturminneforvaltningen i Norge, og har slik ansvar for å iverksette den politikk som Stortinget og regjeringen til en hver tid måtte bestemme. Riksantikvaren er klageinstans for vedtak truffet av fylkeskommunen og Sametinget. Foruten forvaltningsoppgaver etter lover, forskrifter og annet regelverk har institusjonen ansvar for å fremskaffe og formidle kunnskaper om faste kulturminner og kulturmiljøer (Jacobsen & Follum, 2008, s. 260). Riksantikvaren er dispensasjonsmyndighet for automatisk fredete kulturminner (Gaukstad & Holme, 2001).

5.2.3 Forvaltningsmuseene

De arkeologiske forvaltningsmuseene er Kulturhistorisk Museum i Oslo, Arkeologisk Museum ved Universitetet i Stavanger, Bergen Museum, Vitenskapsmuseet i Trondheim og Tromsø Museum. Museene har hver sitt geografiske forvaltningsområde. De viktigste forvaltningsoppgavene er å foreta utgravninger, oppbevare gjenstander fra forhistorisk tid og middelalderen, samt arkivere utgravingsdokumentasjon og annen informasjon om automatisk fredete kulturminner. Ved siden av forvaltningsarbeid, er museenes viktigste oppgave å drive utstillings- og formidlingsvirksomhet. I tillegg er de gjennom sin tilknytning til universitetene sentrale i utdannings- og forskningsarbeid. Til forskjell fra resten av kulturminneforvaltningen, som er underlagt Klima- og Miljøverndepartementet, er forvaltningsmuseene underlagt Kunnskapsdepartementet (Jacobsen & Follum, 2008, s. 262). Sjøfartsmuseene har ansvar for forvaltning av marine kulturminner på sjøbunnen (Gaukstad, 2001, s. 143).

5.2.4 Andre museer

Andre kulturhistoriske museer er også viktige og aktive medspillere i forvaltningen av kulturminner. Flere fylkeskommuner har en regional organisering av museumsvesenet, der museer med regionalansvar også ivaretar arbeid med tilrettelegging, formidling, skjøtsel, og vedlikehold av kulturminner. Den kompetanse kommunen selv ikke har innen dette området, kan blant annet søkes i museer og museums- og historielag. Disse institusjonene representerer derfor en viktig ressurs for kommunene (Jacobsen & Follum, 2008, s. 262).

5.2.5 Fylkeskommuner

Fylkeskommunen er et selvstendig politisk organ som ivaretar statlige og regionale oppgaver. Fylkeskommunen er slik det regionale nivået som med få unntak har det formelle

forvaltningsansvaret for alle kulturminner. Det viktigste unntaket er de samiske kulturminnene, som Sametinget har hatt ansvar for siden 2001 (Gaukstad, 2001).

I 1990 ble fylkeskommunene formalisert som regionalt forvaltningsapparat gjennom delegering av myndighet etter kulturminneloven. Fylkeskommunen har oversikt over fylkets kjente kulturminner og fagkunnskap om disse, og har også ansvaret for registrering av automatisk fredete kulturminner. Fylkeskommunen vil være det formelle forvaltningsnivå grunneiere og brukere kommer i kontakt med dersom planlagte aktiviteter berører kulturminner. For oppgaver som fylkeskommunen selv ikke har forvaltningsmyndighet for, vil den fungere som førstekontakt og formidlingsledd videre i forvaltningssystemet (Jacobsen & Follum, 2008, s. 260-261).

5.2.6 Kommuner

Den offentlige forvaltningen har et generelt ansvar for forvaltning og vern av kulturminnene. Kommunen har ikke formelt forvaltningsansvar etter kulturminneloven, men etter lovens formålsparagraf har den selvstendig ansvar for å ivareta kulturminnehensyn. Kommunen har også et stort miljøansvar, og myndighet gjennom plan- og bygningsloven. Formålet med plan- og bygningsloven er å samordne kommunal, fylkeskommunal og statlig virksomhet knyttet til ressursbruk og utbygging. Kommunen har slik gjennom plan- og bygningsloven ansvar for å ta hensyn til kulturminner i forbindelse med den fysiske miljøutformingen og disponering av kommunens arealer (Jacobsen & Follum, 2008, s. 263).

5.3 Kulturminneloven

Den gjeldende Lov om kulturminner ble vedtatt 9.6.1978, og erstattet fornminneloven av 29.6.1951. Automatisk lovvern for alle kulturminner fra før reformasjonen ble etablert med fortidsminneloven av 13.7.1905. Dette kronologiske skillet preger lovverk og forvaltning også i dag (Gaukstad, 2001). Lovverket har som vist i kapittel 5.1 blitt endret mange ganger. Sentralt for denne oppgaven er revideringen av kulturminneloven i 1992. Her ble begrepet *kulturmiljø* innført, og man fikk mulighet til å frede større områder med kulturminner i en miljøsammenheng (Anker, 2007, s. 15). Videre ble definisjonen av kulturminner endret.

I kulturminnelovens § 2 første ledd framgår det at: «Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til». Michael Kahn (2007) skriver at det er et vilkår at sporene skal være etter mennesker. Videre er det krav om at det må være fysiske spor. Dermed faller ideer, tanker, tradisjon og språk utenfor. Dette modifiseres noe av siste passus i

bestemmelsen. Steder som det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til, anses nå som kulturminner, selv om dette strengt tatt er basert på tanker og ideer. Det er ikke tankene og ideene i seg selv som anses som kulturminne, men de fysiske sporene som disse er knyttet til. Hvis det for eksempel finnes en forestilling om at en stein eller et fjell er hellig, er selve tanken på at dette er hellig i seg selv ikke et kulturminne. Ei heller er steinen eller fjellet kulturminner i seg selv, siden disse ikke er menneskeskapte. I kombinasjon kan disse likevel ansees som kulturminner, og steinen eller fjellet kan få status som fredet (Kahn, 2007, s. 128).

I kulturminnelovens § 2 annet ledd defineres begrepet ”kulturmiljø”. Her framgår det at «med kulturmiljø menes områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet eller sammenheng». Et kulturmiljø er slik et større område der flere kulturminner sammen, eller et kulturminne i sammenheng med visse naturgitte forhold, danner en helhet som det er verdt å ta vare på (Kahn, 2007, s. 129).

Kulturminnelovens § 4 litra f freder tingsteder, kultplasser, sagnkirker, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til. Når det gjelder steder som det knytter seg tradisjon, tro, sagn eller skikk til, tar man sikte på å frede kulturminner som har ideologiske eller hellige tilknytninger. Selve stedet kan fredes, selv om det ikke foreligger håndfaste funn som bevis på at det virkelig har eksistert i den sammenhengen. Tidvis kan fredningen bygge utelukkende på muntlige overføringer fra generasjon til generasjon. Særlig aktuelt er dette for samiske offerplasser, som forekommer hyppig i det nordlige Norge. Eksempler på samiske offerplasser er hellige fjell, særegne bergformasjoner eller huler. Det finnes imidlertid også ikke-samiske kultplasser som er automatisk fredet. Det kan antagelig stilles vilkår om at sagnet om et kulturminne må ha oppstått før 1537, eller at det for samiske kulturminner må være eldre enn 100 år for at det skal anses som automatisk fredet. Siden sagnene bygger på muntlige fortellertradisjoner, er det svært vanskelig å dokumentere tidspunktet de oppstod. Dette kravet er dermed tvilsomt. Litra f skal bevare en kulturs tilknytning til steder som er eller var av åndelig eller historisk betydning. Derfor er det ikke avgjørende om innholdet representerer en sannsynlig sannhet (Kahn, 2007, s. 144-145).

Stiklestad er slik definert som kulturminne i kulturminnelovens § 2, første ledd. Dette betyr ikke at det nødvendigvis er fredet, da man skiller mellom det som defineres som kulturminner i vid forstand – som ikke er vernet gjennom loven, men likevel er kulturminner – og kulturminner i snever forstand – de som er vernet gjennom lov (Kahn, 2007, s. 128).

Stiklestad er videre et automatisk fredet kulturminne etter kulturminnelovens § 4 litra f. Holme (2003) skriver at:

Første ledd understreker at også lokaliteter i naturen som det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til, er kulturminner. Dette er spesielt aktuelt i forhold til samiske kulturminner, men gjelder i stor grad også for ikke-samiske kulturminner, for eksempel steder for historiske slag, hellige helgenkilder og mytiske hendelser (Holme, 2003, s. 30).

Hvordan Stiklestad defineres etter lovverket, uttrykkes av Nord-Trøndelag fylkeskommune og Riksantikvaren i dokumenter fra planprosessen fram mot vedtak kommunedelplan på 1990-tallet, og fra planprosessen fram mot vedtak av reguleringsplan i 2003. For benyttelse av § 2.1 se reguleringsplanbestemmelser datert 1.12.2003 (appendiks 12) og VM-21640 (appendiks 15). For § 4 f se RA-21 (appendiks 14) og VM-21645 (appendiks 16). Hvordan kommer dette til uttrykk i forvaltningspraksisen på Stiklestad? Dette vil være gjenstand for analyse og diskusjon i kapittel 6 og 7.

5.4 Plan- og bygningsloven

I 1985 kom det en ny plan- og bygningslov. Denne erstattet av plan- og bygningsloven fra 1965, med sikte på en samlet offentlig planforvaltning og arealdisponering (Lillehammer, 2004, s. 84). Loven av 1965 hadde gjort at det for første gang ble reelle koblinger mellom kulturminnevern og samfunnsutvikling og -planlegging (Myklebust, 1999, s. 15). Lovens § 8 (endret 1989) forutsetter et utstrakt samarbeid mellom verne- og planmyndigheter. Under utarbeidelsen av arealdelen av kommuneplaner, eller regulerings- og bebyggelsesplaner, skal hensynet til fredete kulturminner ivaretas på en slik måte at den som senere vil sette i gang arbeider i samsvar med planleggingen, ikke skal risikere å bli stoppet fordi arbeidet berører fredete kulturminner (Lidén, 1991, s. 98).

Bygningsloven av 1965 var videre den første loven som påla alle kommuner å utarbeide planer for arealbruken i sin kommune, og å utarbeide generalplaner som også skulle ta opp den samfunnsmessige utviklingen i kommunen. Forhold vedrørende regulerings- og bebyggelsesplanlegging ble i liten grad endret. Muligheten for å regulere til «spesialområde bevaring» kom med denne loven, og utgjorde en vesentlig endring for kulturminnevernet. Dette medførte at kulturminner fikk vedtaksfestede, fysiske vernesoner gjennom arealplanene. Kravet om generalplan ble stående fram til den nye plan- og bygningsloven ble vedtatt i 1985.

Denne nye loven hadde bestemmelser om en rullerende kommuneplanlegging og fylkesplanlegging som skulle gjøre planleggingen mer anvendbar for å styre samfunnsutviklingen. Bestemmelser om regionplanlegging ble fjernet til fordel for fylkesplanlegging (Anker 2007, s. 15).

Plan- og bygningsloven beskriver hvordan en arealplan skal utformes og setter krav til hvordan prosessene skal foregå ved et minimumskrav til høringer og deltagelse. Formelle vernevedtak etter særlov (landskapsvern, nasjonalpark, kulturmiljø og objektfredning) skal foregå etter de samme prosessprinsipper som i plan- og bygningsloven, det vil si minimumskrav til formelle høringsrunder, med mulighet for parter å komme med innspill og kommentarer (Anker 2007, s. 69).

5.6 Kulturminner i arealplanleggingen

Vern og forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer ivaretas i dag, som vist over, av kulturminneloven og plan- og bygningsloven. I tillegg foreligger det ulike forskrifter, blant annet om ansvarsfordelingen i kulturminneforvaltningen (Forskrift om ansvar etter kulturminneloven, 1979). Forvaltningsloven inneholder regler om saksbehandling for offentlige organer (Forvaltningsloven, 1967). Vern av kulturminner er knyttet tett opp til den generelle arealplanleggingen i kommunene. Lovverket krever at det skal utredes om tiltak, for eksempel en reguleringsplan, på noen måte berører eller kan få konsekvenser for kulturminner. Ved utarbeiding av en reguleringsplan skal det fastslås om det er kulturminner innenfor det foreslåtte planområdet, og i tilfelle hvor kulturminnene er, og hvilken type det er snakk om. Det viktigste er å etablere om kulturminnene er automatisk fredete. Det er fylkeskommunens oppgave å påvise og registrere kulturminner. Foreslåtte planer skal oversendes fylkeskommunen til uttalelse. Dersom tiltaket er i konflikt med kulturminner, vil det måtte søkes dispensasjon fra kulturminneloven. Dette skjer gjennom en tilråding fra fylkeskommunen til Riksantikvaren, der Riksantikvaren avgjør om det skal gis dispensasjon. Anker (2007) skriver at verneprosessen er regulert gjennom særlover som kulturminneloven, men at den er harmonisert slik at den i stor grad likner på planleggingsprosessen som skjer etter plan- og bygningsloven. Forskjellen ligger i hvem som fatter vedtak og er siste myndighet. Hun peker på at verneplanlegging i stor grad er styrt ovenfra, og at den har et «ovenfra og ned»-preg (Anker 2007, s. 68).

To ulike plannivåer er sentralt for analysen i denne oppgaven. *Kommuneplanen* er kommunens overordnede styringsdokument. Den består av en handlingsdel og en arealdel.

Kommunedelplan kan brukes som betegnelse på en plan for bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder. Arealdelen av kommuneplanen består av kart og bestemmelser for bruk av områder. En *reguleringsplan* er et kart over et avgrenset område i en kommune som viser fremtidig grunnutnyttelse i området. Til kartet er det knyttet et sett av reguleringsbestemmelser. Det er to typer reguleringsplaner; områderegulering og detaljregulering. For flere eiendommer eller for større områder kan kommunen, eventuelt private etter avtale, utarbeide reguleringsplan som områderegulering. Forslag til detaljregulering kan utarbeides av private. Forslagstiller har her krav på at kommunen tar stilling til om forslaget skal fremmes og legges ut til offentlig ettersyn. For det området planen gjelder skal det fastsettes arealformål. Disse kan deles i underformål, kombineres innbyrdes og med hensynsoner. For planer som kan få vesentlig virkninger for miljø og samfunn, skal planbeskrivelsen suppleres med en konsekvensutredning. Bestemmelsene i reguleringsplanen skal supplere de arealformålene og hensynssonene som er vist på plankartet og gi nærmere vilkår om utnyttelsen av arealet. En vedtatt reguleringsplan er bindende for fremtidig arealbruk i området (Tyrén, 2010, 38-39).

6. Analyse

6.1 Stiklestad: Landskapselementer

Dette kapittelet presenterer og utforsker de ulike landskapselementene som er knyttet til kulturminnet Stiklestad, og omfatter en kort historikk og drøfting av hvert landskapselement. Elementene er eller har vært fysiske elementer i landskapet. De blir presentert kronologisk etter når de oppstod, ble satt opp eller bygget. Noen av elementene, deriblant flere av de arkeologiske kulturminnene, Nasjonal Samlings monument og Stiklestad gamle skole, er nå fjernet. Deres historie har imidlertid fremdeles et immaterielt nærvær på Stiklestad, gjennom blant annet forvaltningsdokumentene.

Denne delen av analysen søker slik å svare på hvilke materielle og immaterielle elementer kulturminnet Stiklestad består av, ved å utforske de ulike landskapselementene og deres innhold og historie. Dette er en del av underproblemstilling 2: Det materielle og det immaterielle. Analysen av landskapselementene presenteres før analysen av planprosessene. Dette er for å gi et bilde av den fysiske utviklingen på Stiklestad og hvordan det fremstår fysisk i dag. Slik blir det også enklere å følge gjennomgangen av saksdokumentene, da det naturlig nok ofte refereres til landskapselementene. Elementene er valgt på bakgrunn av tilknytningen de har til Stiklestad og det omliggende landskapets forhistorie, tilknytningen til kulturminneforvaltningen, eller at de på annen måte er bygget eller laget for å formidle fortid eller tradisjon på Stiklestad. Noen elementer er slik valgt ut av forvaltningen. Andre er valgt ut av meg med bakgrunn i oppgavens metodiske fremgangsmåte, der et diakront, holistisk perspektiv ligger til grunn.

Få av gravminnene i presentasjonen er datert. Basert på utseende og oppbyggingsmateriale kan de likevel antas å stamme fra jernalder. Gravhauger har i jernalderforskningen gjerne blitt sett som indikator på makt. Dette begrunnes med at antallet slike graver ikke samsvarer med at alle i jernaldersamfunnet kan ha fått en slik begravelse. Samtidig argumenteres det for at størrelsen og formen (hauger av jord og/eller stein) vitner om at det har krevd store ressurser å bygge gravhaugene (eks. Ringstad 1987; Stenvik 1996).

Det er ikke inkludert en detaljert fysisk beskrivelse og/eller bilder av alle landskapselementene. Dette henger også sammen med oppgavens teoretiske utgangspunkt og perspektiv, der samspillet mellom det fysiske anlegget og det immaterielle innholdet er gjenstand for utforskning og analyse.

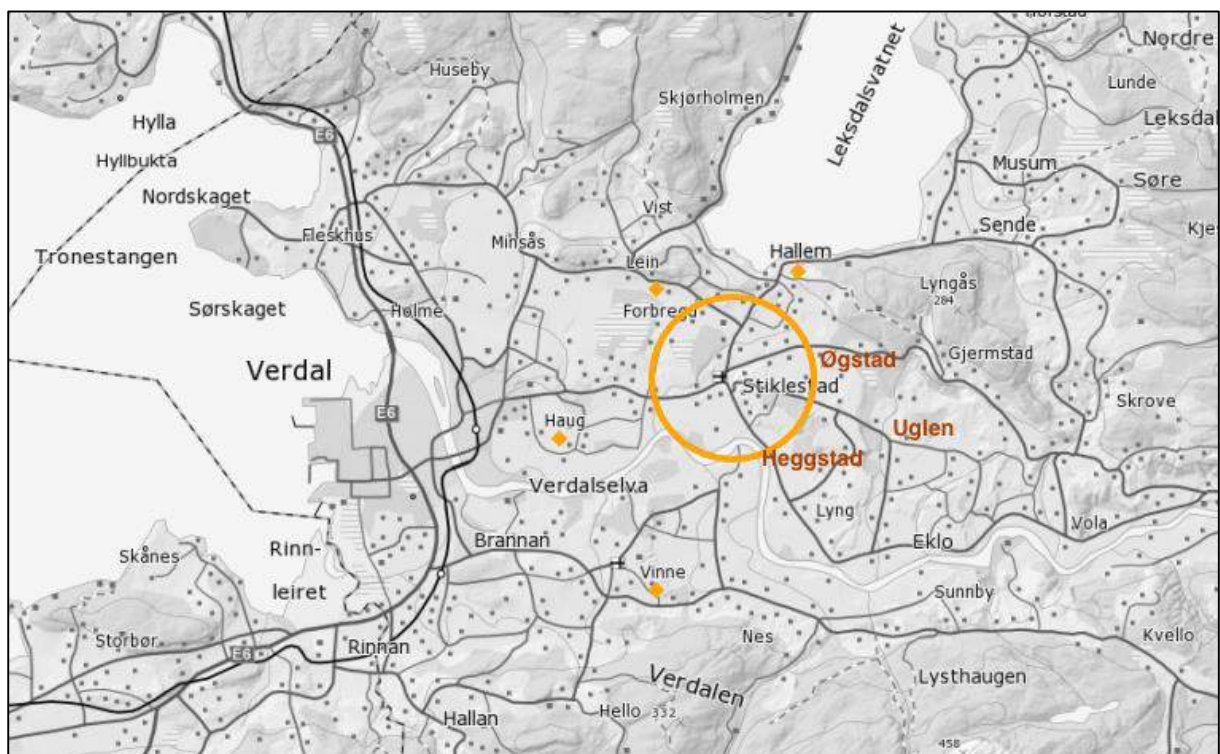
6.1.1 Arkeologiske kulturminner i området

De arkeologiske kulturminnene kan deles i to kategorier: De som ligger synlig over bakken (eks. gravhauger, hustufter), og de som enten ligger under bakken, er fjernet ved utgraving, eller av andre årsaker er tapt (som følge av for eksempel ras, erosjon, pløying).

De synlige kulturminnene preger landskapet fysisk. De som ligger under bakken har imidlertid også et slags nærvær, selv om de ikke er synlige eller fysisk kan oppleves. Jeg vil argumentere for at dette også gjelder selv om de aktuelle kulturminnene er fjernet. De har fremdeles et nærvær gjennom rapporter, tidligere registreringer, lokalbefolkningens hukommelse og lignende. Informasjonen om disse kulturminnene er med på å prege vår oppfatning av stedet de lå, selv etter at de fysiske sporene er fjernet. Graden av nærvær er avhengig av innsamling og formidling av informasjon og kunnskap om kulturminnene.

Hva kan de arkeologiske kulturminnene i nærheten av Stiklestad fortelle om kulturminnet Stiklestad? I kapittel 4 ble det vist til at Verdal og området rundt Stiklestad har en av de største konsentrasjonene av monumentale gravhauger i Norge (Stenvik, 1996; Askim, Stenvik, Storsul & Tromsdal, under utgivelse). Gravhauger – og da mange og store hauger samlet på ett sted – ses ofte som en indikator på at området har en sentral funksjon i jernalder (Ringstad, 1987; Stenvik 1996).

På gårdene Stiklestad, Heggstad, Hallem, Forbregd, Uglen, Øgstad og Haug er det til sammen registrert en betydelig mengde gravminner. Rundt 20 av disse er hauger som har en diameter på over 20 meter, der de største kommer opp i over 40 meter i diameter. Ras og erosjon forårsaket av Verdalselva, og pløying eller annen type fjerning kan være grunnen til at

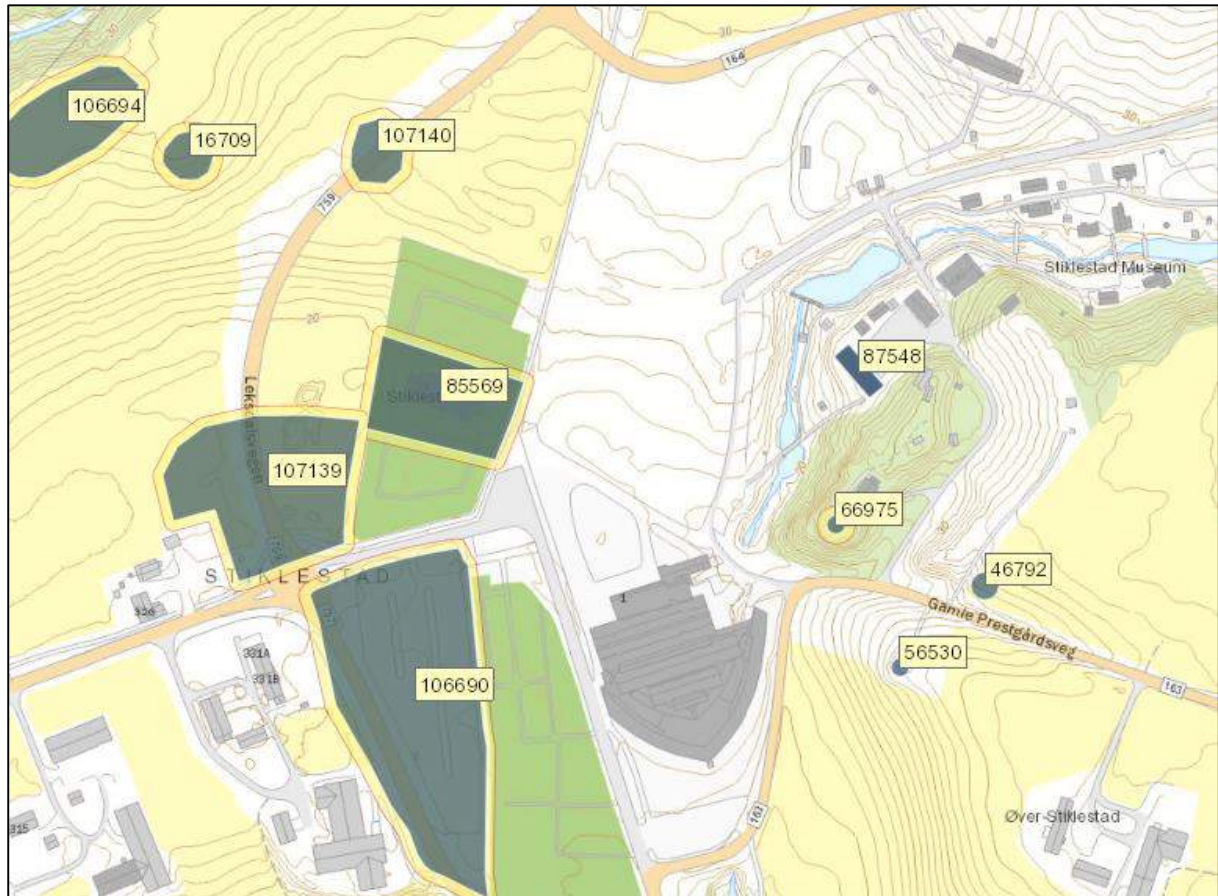
Figur 6: Kart som viser beliggenheten til gårdene Vinne, Haug, Forbregd, Stiklestad, Hallem, Øgstad, Heggstad og Uglen i Verdal. Hentet fra gislink.no

vi ikke finner igjen flere gravhauger i dag. Det er i tillegg en mengde mindre gravhauger i området. På moreneryggen rett nord for Stiklestad ligger gården Hallem, med det største gravfeltet vi kjenner til i Verdal. I 1970 ble det registrert 80 gravminner her. Noen av de mindre haugene ble gravd ut på 1800-tallet, og det ble gjort funn fra romertid og folkevandringstid i gull, sølv og av glass. Ved en redningsgraving utført i 2008 (Birgisdottir, 2010) ble det gjort funn av en draktspenne i Nydam-stil, datert til ca. 400 e. kr., i en sekundærgrav. På nabogården Forbregd har det ligget steinsettinger med likheter til de som finnes blant annet på Egge ved Steinkjer. Steinsettingene på Forbregd ble fjernet på 1700-tallet, men det finnes gode tegninger av gravminnene. Funn indikerer at noen av gravene er fra yngre jernalder. På gården Vinne ligger det også en annen type gravminner; stjerneformede gravhauger. Denne typen gravminner er kjent fra Rogaland og Trøndelag, og har gjerne dateringer fra yngre jernalder. 66 av 84 slike hauger i Midt-Norge ligger i Nord-Trøndelag, og 18 av disse ligger i nærheten av Stiklestad (Askim et al., under utgivelse). På selve Stiklestad er det registrert to gravminner. 12 meter sørvest for det katolske kapellet ligger Korshaugen (Askeladden ID 66975). Denne gravhaugen er tegnet inn med vernesone i blant annet reguleringsplanen fra 2003 (se appendiks 11). Det skal i tillegg ha ligget en gravhaug på det stedet Olavsstøtta nå står (Askeladden ID 5630). Det foreligger ikke mer informasjon om disse to gravminnene i hverken de kulturhistoriske kildene eller i dokumentene fra planprosessene.

På gården Heggstad ligger det også fire hustuffer i en sirkel omgitt av kokegroper tett inntil gravhaugene. Denne typen kulturminner blir gjerne definert som ringformede tunanlegg eller ringtun, og settes i forbindelse med militære og administrative funksjoner. Frode Iversen og Inger Storli er blant de som argumenterer for at tunanleggene har vært steder for tingsamling (eks. Storli 2010; Iversen, 2015). Dateringene antyder at de har vært i bruk fra vikingtid og helt opp til tidspunktet for slaget. På landsbasis er disse anleggene særlig kjent fra Nord-Norge og Rogaland, og ligger systematisk på eller ved det som er ansett som høvdingseter fra jernalder (Askim et al., under utgivelse).

Øst for kulturhuset er det funnet det som er tolket som en hustuft med steinlagt gulv (Askeladden ID 46792). Beskrivelsen kan også minne om en steinsatt grav. Strukturen finnes ikke lengre, og det har ikke vært mulig å finne ut i hvilken sammenheng eller på hvilket tidspunkt den ble fjernet. Etter tradisjonen skal det ha ligget et mindre kloster her. Strukturen er datert til middelalder (Riksantikvaren, 27.1.2004). Registeringer utført av fylkeskommunen har påvist bosetningsspor flere steder i området. Nordvest for Stiklestad, ned mot bekken, ble

Figur 7: Utsnitt fra kulturminnedatabasen Askeladden. Her vises kulturminnelokalitetene på Stiklestad med ID-nummer. Her vises også plasseringen av de ulike landskapselementene. Hentet fra ra.asketadden.no

det påvist 12 stolpehull datert til jernalder (Askeladden ID 106697). Disse registreringene ble gjort i 1996 forbindelse med kommunedelplanen (se kapittel 6.2.3). Lengre nord, langs bekken, ble det funnet 7 mulige stolpehull og én kokegrop (Askeladden ID 106694). Kokegropa er ^{14}C -datert til folkevandringstid (Riksantikvaren, 21.2.2007). Det ble påvist ardspor i steril grunn i den nordlige delen av vegkrysset på Stiklestad, noen meter nordvest for parkeringsplassen (Askeladden ID 107139). Det ble også påvist ardspor noen meter nordvest for kirken (Askeladden ID 107140). Disse har blitt tidfestet til førreformatorisk tid (Ystgaard & Solheim, 2003).

Ved utgraving før anleggelse av vei og parkeringsplass i 2009 (Askeladden ID 106690 og 107139) ble det gjort funn av stolpehull. Disse er tolket til å stamme fra et langhus med store dimensjoner. Husstrukturen ligner det som andre steder er blitt tolket som en hall. Hallbygninger knyttes ofte til utøvelse av høvdingmakt. Huset er datert til romertid – folkevandringstid (Birgisdottir, 2009). Tilsvarende tufter er oppdaget på Hallem. Her er stolpehull fra to ulike husstrukturer datert til førromersk jernalder – tidlig romertid (Mokkelbost & Sauvage, 2014).

6.1.2 Stiklestad kirke

Stiklestad kirke er en steinkirke, og ble bygget mellom 1150-1180. Den ble påbygd flere ganger i løpet av middelalderen, og har elementer fra normannisk, gotisk og romansk stil. Flere av elementene har likhet til elementer på

Figur 8: Stiklestad kirke fra sør. Hentet fra <http://stiklestad.no/historie/området/stiklestad-kirke/>

Nidarosdomen (Ekroll, 2004, s. 146-150). Etter tradisjonen skal det ha stått en trekirke på stedet før den nåværende kirken ble bygget. Den omgis av kirkegård med steingjerde, og det ligger også kirkegård sør for veien. Kirken og kirkegården er automatisk fredete kulturminner (Askeladden ID 85569).

I motsetning til de fleste middelalderkirkene, som ofte ligger høyt i terrenget på godt synlige steder, ligger Stiklestad kirke lavt i landskapet. Dette knyttes til fortellingen om at kirken ble bygget på det stedet der kong Olav Haraldsson døde i slaget i 1030. Et leirras omkring 1500 rammet deler av kirken og kirkegården, slik at rasmasser ble liggende langs den nordlige kirkeveggen. Dette bidro til at kirken ble liggende enda lavere i forhold til det omkringliggende terrenget (Jones, 2006, s. 45). Beliggenheten kan også forklares av nærheten til den viktige ruten som går fra Sverige og inn i Norge, og nedover Verdalen via gården Sul. Dette var en av hovedrutene som gikk øst-vest over den skandinaviske halvøya. Olav fulgte denne da han returnerte til Norge for å forsøke å gjenvinne kongedømmet han var blitt drevet fra to år tidligere. Ved munningen av Verdalselva møtte denne ruten havet og den viktige seilingsleden langs norskekysten (Jones, 2006, s. 46).

Steinkirken kommer til som nytt landskapselement rundt midt på 1000-tallet (Ekroll, 2004). De eldre kirkene var ofte bygget i tre. Den nye byggetradisjonen, i stein og kalkmørtel, ble kirkemyndighetens offisielle byggematerialer. Foruten Stiklestad var det bare fylkeskirken på Haug som ble bygget i stein i Verdølafylket. Fylkeskirker ble ofte reist på krongods, og da ofte på gårder som var blitt konfiskert fra slagne høvdinger under rikssamlingen (Jones, 2006, s. 48-49). Et annet nytt landskapselement var kirkegården. Ved overgangen til middelalderen

krevde kristendommen og kirkemakten at de døde skulle begraves i vigslet jord, og ikke i gravhauger på gården. For å finansiere steinkirkene ble det innkrevd tiender og avgifter fra leilendinger på kirkegods. Kristningen ble et ledd i omorganiseringen og innordningen av lokalsamfunnene under kongemakten (Jones, 2006, s. 50-51). Reformasjonen brakte med seg store endringer i det kirkelige landskapet. Den førte til at helgenene ble «glemt» offisielt, og at mange kirker og klostre ble lagt ned eller revet (Jones, 2006, s. 54).

Stiklestad kirke er det kulturminnet som er nærmest en fysisk manifestasjon av historien om slaget i 1030 og Olav den Hellige. Den er det eldste fysiske elementet på Stiklestad og nærmest i tid til slaget. Samtidig er den tydelig i landskapet. Kirkens plassering i dag, i et veikryss, markerer den som et fokuspunkt i landskapet. Den er bygget i stein, som gir den et inntrykk av å være evigvarende. Selv om den ikke er spesielt stor, har den likevel en tydelig tilstedeværelse. Kirken i seg selv forteller ikke historien om hvorfor den står på akkurat dette stedet, eller årsaken til at den ble bygget. På mange måter er den kun en kirke. For å knytte den til historien om slaget og helgenen Olav må det immaterielle innholdet og historien trekkes inn. Som vist over er dette et rikt materiale, som ikke utelukkende er knyttet til Olav den hellige.

6.1.3 Olavsstøtta – en broket historie

Vest for kirken, på kanten av en skråning som heller ned mot kulturhuset og kirken, står i dag en støtte i stein som går under navnet Olavsstøtta. På stedet der støtta står har det skjedd mye i løpet av historien.

Med Gerhard Schønings reise for å samle inn landets historie og oldsaker ble en ny måte å se landskapet på innledet. Landskapet ble en kilde til historisk kunnskap. Topografiske beskrivelser ble viktige kilder for historisk og geografisk kunnskap på 1700- og tidlig 1800-tallet. Schønings tegninger er de første avbildningene av kirken, og hans beskrivelse av Stiklestad er den første detaljerte landskapsbeskrivelsen av området. Hos Schønning finner vi den første omtalen av et monument i form av en støtte til Olav den Hellige. Denne støtten ble oppført som erstatning

Figur 9: Støtta som står på Stiklestad i dag. Hentet fra <http://stiklestad.no/historie/omradet/olavsstotta/>

for en tidligere trestøtte, som hadde hatt det samme jernkorset på toppen. Den nye støtten ble oppført i 1710 av obersten for det Trondhjemske regimente, Johan von Lemfort (Jones, 2006).

I 1807 ble det oppført enda en støtte på initiativ fra baron Friderik af Adeler, en danske som var stiftamtmand i Trondheim mellom 1802-1804. Dette er monumentet som står på stedet i dag. En periode hadde altså Stiklestad to monumenter dedikert til Olav den Hellige, som sto rett ved siden av hverandre. Det eldste monumentet ble trolig fjernet i 1879, da Fortidsminneforeningen disponerte midler til en lokal komité for forskjønnelse av området rundt Olavsstøtten. Pengene gikk til innkjøp av mer grunn rundt støtten (Jones, 2006, s. 54-64).

På Nasjonal Samlings (NS) Olsokstevne i 1943 ble planene for et nytt monument i norsk granitt presentert, og oppdraget ble gitt til Wilhelm Rasmussen, mannen bak Olav Tryggvason-statuen på torget i Trondheim. Monumentet sto ferdig til Olsok i 1944, og ble avduket av Vidkun Quisling. Monumentet ble anlagt slik at det gikk en hovedakse fra Stiklestad kirkes inngangsport til en trapp som førte opp til en 8 meter høy bauta med solkors. NS planla å bruke plassen foran monumentet som nasjonalt samlingssted. Før krigen ble det laget en plan av Jakob Holmgren (se appendiks 17) som inkluderte en stevneplass. Denne skulle anlegges i et naturlig amfi i landskapet, dannet av en gammel skredgrop. Planene ble imidlertid innstilt, og kun selve monumentet ble oppført (Jones, 2006, s. 68-71). Jord ble ekspropriert fra Theodor Pedersen på Øvre Stiklestad til NS-monumentet, men dette ble opphevet i 1945 (Skevik, 2006). Under arbeidet med NS-monumentet ble den danske støtten fra 1807 fjernet for knusing. Denne ble i stedet gjemt av lokale krefter, og satt opp igjen etter krigen (Jones, 2006). Støtta ble flyttet til Verdalsøra, og ble oppbevart bak kommunehuset. Plata med innskrift og korset ble oppbevart på gården Øvre Stiklestad. Fortidsminneforeningen tok grep etter krigens slutt for å endre anlegget tilbake til sitt opprinnelig utseende. Dette ble gjort til Olsok i 1945. Mesteparten av steinene fra trappeanlegget ble kjørt ned i bekkene og veigrøftene i området.

Figur 10: Bautaen som ble satt opp av Nasjonal Samling, og som ligger under fundamentet til dagens støtte. Hentet fra <http://stiklestad.no/historie/området/olavsstotta/>

Bautaen ble revet overende, og plassert i en grøft som ble laget bak fundamentet. Den ligger fremdeles nedgravd bak støtta fra 1807 (Skevik, 2006, s. 120-124).

Det har slik vært mye aktivitet rundt oppsetting av monumenter til minne om slaget i 1030 og Olav den Hellige. Det har stått minnesmerker på stedet i mange år, sannsynligvis lengre tilbake i tid enn det som er dokumentert. Det skal i tillegg ha ligget en gravhaug på stedet. Det kommer ikke frem i de historiske kildene jeg har hatt tilgang til når denne eventuelt ble fjernet. Initiativet for oppsetting av monument kommer fra lokalt hold med de tidlige støttene. Nasjonal Samling griper muligheten til å sette sitt preg på minnesmerket, og å skape et Stiklestad som underbygger deres visjon for stedet og Norge før og under krigen. Når krigen er over, handler lokale krefter raskt og tilbakefører støtta slik den var før NS grep inn.

Her vikles mange historier og ideologisk innhold inn i hverandre. Monumentenes historie handler om eierskap til historien, om hvem som skal få bruke historien om slaget og Olav den Hellige. Dette er en problematikk som det er utenfor denne oppgavens mål å undersøke. Jeg retter likevel fokus mot problematikken her, fordi den er en sentral del av forskningen på Stiklestad (eks. Skevik 2006; Susegg 2007; se kapittel 3.1). Problematikken er også en del av kulturminnet Stiklestad i seg selv. De fysiske uttrykkene – de ulike monumentene – kan vanskelig skilles fra de immaterielle historiene. Historiene om de ulike monumentene vises ikke fysisk på stedet der støtta fra 1807 står i dag. Allikevel er de en like stor del av kulturminnet Stiklestad som kirken, kulturlandskapet og de formidlingstiltakene som kulturhuset, friluftsmuseet og middelaldergården utgjør. At NS-monumentet ikke lengre er synlig, men ligger begravet under fundamentet til Olavsstøtta som står på stedet i dag, sender et mektig budskap.

6.1.4 Bjørkealléen

Den første alléen ble plantet i 1790-årene under ledelse av Major Lorents Didrik Klüwer, som den gang var «vice-veimester». Det ble da plantet en blanding av furu, bjørk, osp, rogn og pil. Alléen ble fornyet i løpet av perioden 1880-1910, da som bjørkeallé. De fleste av de nåværende trærne ble plantet av ungdomslaget Bjarkarmål i forbindelse med jubileet for slaget på Stiklestad i 1930 (RA-14, 27.5.1986). Fra 1965 ble spørsmålet om fornyelse av alléen tatt opp flere ganger. I 1968 vedtok kommunestyret å hogge den ned, utvide veien og plante en ny allé. Saken ble nedprioritert i 1970 til fordel for andre veiplaner i Verdal.

Alléen har siden blir berørt av ulike planer. På et møte i 1986, i forbindelse med foreslått reguleringsplan for gang-og sykkelsti, uttalte daværende Riksantikvar Stephan

Tschudi-Madsen at «målet for Riksantikvaren er ekthet og å opprettholde en historisk situasjon» (RA-15, 29.5.1986). Resultatet ble at alléen i stor grad ble bevart, og den smykker den dag i dag veien fra Verdalsøra til Stiklestad. Alléen er med på å fortelle at man er på vei til et sted av betydning, og er et tydelig landskapselement. Den lager en sammenheng og bygger en forventning i landskapet (se ØK-kart i kapittel 6.2.2.1).

6.1.5 Stiklestad gamle skole

Skolen (se figur 11), som ble bygget i 1881, var i bruk frem til nytt bygg ble innviet i 1971 (Berg, 1981). Bygget var møtelokale for kommunestyret fra 1881 til 1938, og ble også brukt som rettslokale. Stiklestad var slik Verdals administrative sentrum frem til slutten av 1930-årene. Under 2. verdenskrig fungerte deler av skolen som kantine for det tyske militæret som var stasjonert på stedet (By, 1992). Etter 1977 ble den gamle skolen vurdert revet, med bakgrunn i den nye reguleringsplanen på Stiklestad. Skolen sto på tomte som ble regulert til nytt kulturhus- og museumsbygg (se kapittel 6.2). Dette ble avverget, og bygget ble gitt i gave fra Verdal kommune til Verdal Museum i 1980 (Berg, 1981). Skolen ble senere flyttet, for så å bli revet (Verdal Kommune, 26.3.2015). Skolebygningen har en rik historie. Den var sentral for alle aktiviteter på Stiklestad fra den ble bygget i 1881 til den ble flyttet og revet tidlig på 1990-tallet. Bygningen var en manifestasjon på Stiklestads betydning i lokalsamfunnet i Verdal, og underbygget stedet som lokalt knutepunkt. I dag er det kun de immaterielle historiene som gjenstår.

6.1.6 St. Olavs kapell

Den katolske kirken ble på ny tillatt i Norge i 1840-årene. Det katolske kirkesamfunnets interesse for Stiklestad, som et sted knyttet til helgenen Olav den Hellige, ble raskt vekket. I 1885 ble den første katolske prestevigselen siden reformasjonen foretatt i Trondheim. Noen dager senere dro biskopen og følget hans til Stiklestad, der den katolske kirken hadde kjøpt en tomt 10 år tidligere, i 1875. Etter 1916 valfartet medlemmer av den katolske kirken årlig til Stiklestad, og i 1930 sto det katolske kapellet ferdig til 900-årsjubileet for slaget (Jones, 2006, s. 66-67). Kapellet ligger øst for plassen foran kirken, ved amfiscenen (se figur 12).

6.1.7 Folkemuseet

Folkemuseet på Stiklestad består av vel 30 bygninger, de fleste er fra 1700- og 1800-tallet. Museet har også bortimot 30 000 gjenstander og foto. Museet ble opprettet i 1927. Like etter opprettelsen ble de første bygningene satt opp på den første tomte som museet eide, som lå på

Verdølatur ved Verdalsøra. Da Verdal kommune kjøpte tomt til stevneplass i 1946, fikk museet tomt like ved, og bygningene ble flyttet til Stiklestad. De fleste bygningene og gjenstandene dokumenterer det gamle bondesamfunnet i Verdalen og bygdene omkring. Molåna viser for eksempel hvordan hovedbygningen på en større gård kunne se ut. Ellers benyttes det mye levende historiefremføring på folkemuseet, gjennom blant annet vandreforestillinger (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, udatert-a).

Friluftsmuseer er en nordisk oppfinnelse. De utgjør arrangerte kulturlandskaper, med hus som er flyttet fra sin opprinnelige beliggenhet og plassert i terrenget for å formidle ideer om byggeskikkens historiske utvikling. Da Verdal kommune kjøpte 12 dekar på Stiklestad i 1946, inkluderte dette en tomt for Verdal museum. Molåna fra 1783, fredet i 1923, dannet grunnlaget for friluftsmuseet da den ble flyttet hit i 1955, og ble gjenoppbygd i sin antatte opprinnelige utforming (Jones, 2006, s. 74-75).

Figur 11: Flyfoto datert 20.8.1954. Den gamle skolen er det hvite bygget i sentrum av bildet. Hentet fra <http://kart.levanger.kommune.no/wideroe/>

Folkemuseet med sine mange bygninger ligger langs bekken nordøst for kirken, delvis i et dalsøkk nord for amfiscenen. Museet ligger diskret i landskapet, og er i liten grad synlig fra plassen foran kirken og kulturhuset. Folkemuseet er slik en integrert del av Stiklestad og avskåret fra Stiklestad på samme tid. Her er temaet som formidles et helt annet, og har liten tilknytning til Olavshistorien, som er fokus i resten av anlegget. Folkemuseet danner på

mange måter sitt eget lille univers, som skiller seg både fysisk og tematisk fra resten av anlegget (se figur 2, 3 og 12).

6.1.8 Stevneplassen og *Spelet*

Olav Gullvågs teaterstykke *Heimferd* ble oppført på Stiklestad til Olsok i 1945, da foran Olavsstøtten med 7000 tilskuere tilstede. Symbolikken var ikke til å ta feil av, med tanke på frigjøringen og kongefamiliens retur til Norge fra eksil. I 1951 kom forestillingen *Arnljot* som gjestespill fra Frösön til Stiklestad. Ved speidernes landsleir i Verdal i 1952 ble Emil Herjes historiske skuespill *Kongen kjem hjem* framført. I 1954 ble for første gang Olav Gullvågs *Føre slaget* framført, med reprise i 1955. I 1956 og 1957 kom *Arnljot* igjen som gjestespill. Siden 1960 er Gullvågs *Føre slaget* blitt fremført årlig, og utgjør det vi i dag kjenner som *Spelet om Heilag Olav* (Jones, 2006, s. 73). Jones (2006) mener det landskapselementet *Spelet* er kommer klart fram i følgende sitat fra Kvistad et al (2003):

Spillene er enten knyttet direkte til kulturminner eller til arrangerte samlinger av kulturminner, som bygdetun og museer. De uttrykker i stor grad kulturlandskap og – minner og gjør dem synlige og forståelige på en helt ny måte. Samspillet mellom natur og kultur innenfor landskapet er i dobbelt forstand bakgrunn for teateret. En yndet, men slett ikke ueffen kritikerklisjé i så måte, er å fremholde «Vårherres scenografi», hvilket jo spiller på skiftningene i landskapet, som igjen gir nærhet til begivenheter og underbygger publikums forståelse av handlingene som ligger til grunn for spillene: Hvorfor kirken ligger der det sto. Hvorfor slaget sto der det sto. Hvilken betydning kulden, regnet eller havet hadde (Kvistad et al., 2003, s. 118).

Dagens sceneanlegg – platået med stevneplassen (også kalt amfiscenen) – var frem til midten av forrige århundre bare sumpland og olderskog. I 1938 tok Arnt S. Bakken og Verdal turistforening et initiativ overfor sognerådet om «forskjønnelse av Stiklestadområdet». Herredsstyret bevilget 800 kroner til arbeidet, og professor Jakob Holmgren fra NTH ble engasjert for å utarbeide en reguleringsplan for området (se appendiks 17). Plassen stevneplassen ble bygget på ble nivellert i 1938 (Bakken, 1992). Selv om NS-myndighetene tok utgangspunkt i Holmgrens plan i forbindelse med byggingen av monumentet ved den gamle Olavsstøtten, ble det aldri igangsatt noe videre arbeid med dette. Etter krigen, i 1946, ble det imidlertid forgang i saken. Kommunen kjøpte da tolv dekar land av Theodor Stiklestad på gården Øvre Stiklestad. I 1948 kunne arbeidsbas Chr. Nevermo og formann i

Figur 12: Flyfoto datert 17.7.1965, tatt mot nordøst. Her vises området til folkemuseet, stevneplassen, det katolske kapellet i sentrum av bildet, Olavsstøtta oppe til høyre, den gamle skolen og kirken nede i venstre hjørne. Hentet fra <http://kart.levanger.kommune.no/wideroe>

Stiklestadnemda Arnt S. Bakken ønske velkommen til det første kulturarrangementet – et sangerstevne – på den nye stevneplassen (Kvistad et al., 2003, s. 72).

Stevneplassen, eller amfiscenen, ligger i likhet med Folkemuseet forholdsvis skjult og diskret i landskapet (se figur 12). Anlegget er så vidt synlig fra plassen foran kirken og kulturhuset. Stevneplassen er et landskapselement som signaliserer at det her fortelles historier. Her gjøres historien om Olav den Hellige levende hvert år.

6.1.9 Rytterstatuen

Olavsstatuen er en statue som avbilder kong Olav til hest. Den står på høyden bak amfiscenen, og er laget av billedhuggeren Dyre Vaa. Statuen ble avduket på Stiklestad i 1973 (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, udatert-b). Rytterstatuen er kunstnerens personlige tolkning av historien om slaget i 1030 og Olav den Hellige. Den avbilder kongen til hest, med et kors i gull i sin løftede høyre hånd. Slik uttrykker den Stiklestad som symbol på kristningen og rikssamlingen.

Figur 13: Rytterstatuen. Hentet fra <http://introtraine.no/bedrifter/stiklestad-nasjonale-kultursenter-snk/>

6.1.10 Kultursenteret med hotell

Stiklestad preges i dag av Stiklestad Nasjonale Kultursenter, anlagt i den sørlige enden av plassen foran kirken. Selve kulturhuset stod ferdig i 1992, og er resultatet av en lang prosess. Den begynte for alvor da Verdal kommune nedsatte et utvalg for å utrede behovet og mulighetene for kulturhus i 1978. Kulturhuset skulle dekke behov for lokaler i sammenheng med *Spelet*, i tillegg til en rekke andre lokale og regionale behov. Fylkeskommunen ble etter hvert også involvert i prosjektet. Det ble jobbet målrettet i mange år for å realisere kulturhuset og gjøre Stiklestad til et nasjonalt kultursentrum, der historie, kultur og turisme skulle forenes. Selve kulturhuset er et resultatet av en nasjonal arkitektkonkurranse gjennomført i 1983-1984 (se kapittel 6.2.2).

Stiklestad Nasjonale Kultursenter ble opprettet som nasjonal knutepunktinstitusjon i 1996, og har spesielt ansvar for formidling av kunnskap om Olav Haraldsson, slaget på Stiklestad i 1030 og den delen av norsk historie og samfunnsutvikling som kan knyttes til Stiklestad og Olav den hellige. I kultursenterets virksomhet inngår helårlig middelalderformidling, *Spelet om Heilag Olav*, utstillinger, skoletjeneste og kulturhusvirksomhet. Folkemuseet inngår også i kultursenterets virksomhet. Stiklestad Nasjonale Kultursenter er organisert som et aksjeselskap, hvor Verdal kommune og Nord-Trøndelag fylkeskommune hver eier 50 prosent av aksjene. Siden 2004 har Stiklestad Nasjonale Kultursenter hatt ansvar for drift av de konsoliderte museene i søndre del av Nord-Trøndelag, som i tillegg til virksomheten på Stiklestad består av Egge museum, Stjørdal museum, Levanger museum og Nils Aas Kunstverksted. Stiklestad Nasjonale Kultursenter har i overkant av 40 ansatte, og årlig besøker rundt 160 000 mennesker til sammen de fem museumsenhetene. Stiklestad Hotell er bygd som en integrert del av kulturhuset på Stiklestad, og driftsselskapet er et heleid datterselskap av

Figur 14: Kulturhuset med hotell fra sørøst. Hentet fra <http://stiklestad.no/2012/06/07/velkommen-til-stiklestad/>

Stiklestad Nasjonale Kultursenter AS. Hotellet sto ferdig i 2007 (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, udatert-c).

Kulturhuset er et vesentlig landskapselement, og er sentrum for aktivitetene på Stiklestad. Bestemmelsene tilhørende reguleringsplanen fra 1983 gjorde at selve bygget er to etasjer høyt (se appendiks 8), for ikke å blir for dominerende i landskapet. Sett fra vest virker kulturhuset i liten grad dominerende, sett i forhold til kirken og kulturlandskapet. Sett fra øst (se figur 14) fremstår det imidlertid som et stort og omfattende bygg. Store deler er skjult ved at det er bygget i et hellende landskap. Bygget er tegnet for å formidle historien om slaget og Olav den Hellige, og utformingen trekker på elementer som skal henvise til vikingtid og middelalder. Særlig den sørlige enden har en eiendommelig utforming, som et spisst skjold.

6.1.11 Middelaldergården Stiklastadir

Steinar Berg tegnet det første utkastet til en vikinggård på Stiklestad i 1992. Jarle Vangstad bygde det første huset på det som har blitt middelaldertunet. Arbeidet fortsatte i 2002, da arkeolog Per Steinar Brevik bygde en modell av langhuset. Fra sommeren 2005 kunne publikum følge byggingen av langhuset av folk i tidsriktige klær. Under Olsok settes det opp en forestilling kalt *Vikingguten*, om barn som vokser opp på 1020-tallet, der tunet brukes som scene. Stiklastadir er under stadig utvikling for å bli en komplett middelaldergård. Gården ligger plassert høyt i terrenget nordøst for kirken (se figur 3), og er godt synlig fra plassen foran kirken og kulturhuset. Den er slik et markert landskapselement. Stiklastadir formidler perioden før slaget i 1030, og fungerer slik som linken mellom historien om Olav og de mange gravminnene i området (kapittel 6.1.1), som også er en del av formidlingen (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, udatert-d).

6.1.12 Det Ortodokse kapellet

Initiativet til kapellet ble tatt under et pilegrimsseminar i 2010, der representanter for Stiklestad Nasjonale Kultursenter og for ortodokse menigheter i Norge diskuterte muligheten for å etablere et pilegrimsmål for ortodokse kristne på Stiklestad. I 2013 fikk Hellige Olga menighet i Oslo tilbud om å overta et ortodokst kapell, som allerede i 2003 var viet til Olav den Hellige. Som følge av dette henvendte menigheten seg til Stiklestad Nasjonale Kulturhus og til grunneieren, Verdal kommune, med en forespørsel om å flytte dette kapellet til Stiklestad. Tomta for Hellig Olavs kapell ble velsignet av erkebiskop Mark av Jegorevsk under Olsok i 2013. Kapellet var opprinnelig et stabbur fra 1750-tallet, som fikk et altertilbygg da det ble ombygget og innviet til ortodokst kapell. Bygget ble reist på Stiklestad

gjennom dugnad med frivillige fra Den russisk-ortodokse kirke høsten 2014. Kapellet er også utstyrt med en løkkuppel på taket (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, udatert-e). Kapellet er plassert rett nord for plassen foran kirken og kulturhuset, og er slik et veldig markert landskapselement.

6.1.13 Generelt om Stiklestad-anlegget: veikrysset, landskapet og helheten

Analysen av landskapselementene viser at det fra slutten av 1800-tallet, men særlig de senere årene, er gjort mange omfattende inngrep i landskapet på Stiklestad. Etter realiseringen av kulturhuset har det også vært behov for praktisk tilretteleggelse av anlegget, som omlegging av veien og anleggelse av ny parkeringsplass er eksempler på (se kapittel 6.2).

På Stiklestad møttes inntil veiomleggingen fem veier i et kryss; riksvei 757 fra sørøst, fylkesvei 757 fra vest-sørvest, riksvei 759 fra nord-nordøst, fylkesvei 164 fra øst og fylkesvei 163 fra øst-sørøst. Dette veikrysset ble trukket frem som et kulturminne i seg selv, som det vises til i analysen av saksdokumentene i kapittel 6.2. Det er vanskelig å avgjøre hvor langt tilbake i tid veikrysset stammer fra. Jones (2006) påpeker at veiene som møttes foran kirken uttrykte Stiklestads posisjon i Verdalen, som et historisk og geografisk fokuspunkt. Slik framstår Stiklestad som et kommunikasjonspunkt gjennom svært lang tid av vår historie. Dette kan igjen henge sammen med at Verdalen har vært ferdselsåre østover langt tilbake i tid (Jones, 2006). Det bølgende jordbrukslandskapet som omgir Stiklestad bør ikke undervurderes som et landskapselement. Dette kommer til uttrykk i *Kulturlandskapsanalyse av Verdalen* (Tørud, 1993), og i *Verneplan for kulturmiljø* (1995).

I 2004 ble det utarbeidet en plan for parkanlegget på Stiklestad av arkitektfirmaet Snøhetta (se figur 15). Analysen av landskapselementene har vist at dette ikke er en ny tanke (se Holmgrens plan fra 1940, appendiks 17). At det er tenkt helhetlig om stedet allerede fra 1940-tallet av, må ses som svært positivt for ettertiden.

Figur 15: Parkplan utformet av Snøhetta i 2004 som en del av utviklingsplanene for Stiklestad i regi av Stiklestad Nasjonale Kulturhus. Hentet fra nt-utvikling.no

6.1.14 Det materielle møter det immaterielle

Hvordan kan landskapselementene knyttet til Stiklestad oppsummeres? Den helheten som Stiklestad nå utgjør, har et utpreget fokus på historien om slaget i 1030 og Olav den Hellige. Dette vil være gjenstand for videre analyse og diskusjon i de påfølgende kapitlene. Det fysiske Stiklestad, representert i oppgaven ved de utvalgte landskapselementene, forteller en egen historie om hva Stiklestad er. Landskapselementene kan gjennom oppgavens teoretiske perspektiv ses som en egen aktør i kulturminnet Stiklestad. Dette vil diskuteres nærmere i kapittel 7. Landskapselementene viser at Stiklestad er mangefasettert. Å utforske deres immaterielle historie og innhold viser at kulturminnet Stiklestad er mer enn historien om Olav den Hellige. Denne gjennomgangen inkluderer de landskapselementene som er en del av kulturminnet Stiklestad. Det betyr ikke at kulturminnet Stiklestad utelukkende består av disse landskapselementene. De utvalgte landskapselementene inkludert fordi de er vurdert som de mest relevante for oppgaven. Analysen av dem er med på å svare på underproblemstilling 2: Hvilke materielle og immaterielle elementer består kulturminnet Stiklestad av? Ved å fokusere på landskapselementenes historie og innhold, kombinert med det materielle uttrykket, er de utforsket med det utgangspunkt at det materielle og det immaterielle kan, men ikke må, befinne seg samme ontologiske rom (jf. kapittel 2). I den videre analysen av planprosessene vil landskapselementene være utgangspunktet i utforskningen av kulturminneforvaltningens praksis på Stiklestad.

6.2 Kulturminneforvaltning på Stiklestad: Saksdokumenter og planer

I dette kapitlet gjennomgås og analyseres saksdokumenter fra utvalgte planprosesser. Prosessene følger av planer og tiltak for stedet Stiklestad og det nærliggende området. I kapittel 2 ble avgrensningen for analysen begrunnet. Gjennomgangen starter slik med planer og tiltak på Stiklestad før planleggingen av kulturhus begynner. Dette er for å beskrive utgangspunktet for de videre planprosessene, og den tidlige forvaltningen av stedet. Kapitlet søker å svare på spørsmålene i problemstilling 1, som omhandler forvaltningspraksis på Stiklestad. Samtidig søkes det svar på den andre delen av problemstilling 2, som omhandler samspillet mellom det materielle og det immaterielle, og hvordan forvaltningen har forholdt seg til dette (se kapittel 1.1).

Analysen er organisert på følgende måte: Den starter med *perioden frem mot realiseringen av kulturhuset*. Den første planprosessen omhandler blant annet regulering av tomt til kulturhus, og denne reguleringsplanen vedtas i 1983. Videre vil tiltak og hendelser på

stedet før kulturhuset bygges gjennomgå. Hovedpunktene her er flytting av Stiklestad gamle skole og forvaltningens innspill til arkitektkonkurransen som avholdes 1983-1984. *Den videre utvidelsen av anlegget* og de umiddelbare nærområdene styres av to planer. Kommunedelplanen for Stiklestad vedtas først av kommunen i 1996, men på grunn av innsigelse fra kulturminneforvaltningen, vedtas den ikke endelig før i 2000, av Miljøverndepartementet. Reguleringsplanen som vedtas i 2003 er en detaljregulering i samsvar med retningslinjene i kommunedelplanen.

Det er i forarbeidet til reguleringsplanene og kommunedelplanen at kulturminnemyndighetene har hatt og har mulighet til å påvirke hvilke følger planene får for kulturminner. I bygningsloven fra 1965 het det at bygningsmyndighetene hadde rett og plikt til å ivareta også de antikvariske hensyn. Planleggingsorganene hadde slik plikt til å søke samarbeid med antikvariske myndigheter ved utarbeidelse av de ulike plantypene (Parker, 1980, s. 60-61). Koblingen mellom samfunnsplanleggingen og kulturminneforvaltningen blir stadig sterkere fra 1965 og fremover (se kapittel 5).

Kapittelet er en kronologisk gjennomgang av de saksdokumentene som er vurdert som aktuelle for å gjengi forløpet i planprosessene og kulturminneforvaltningens praksis ved behandling og vurdering av kulturminner. Innholdet i dokumentene vil kommenteres underveis. Det er utarbeidet et eget referansesystem for saksdokumentene. For hvert dokument refereres det til en tittel og en dato, for eksempel RA-1, 27.3.1968. Dette viser til en tabell i appendiks, i dette tilfellet nummer 5, over arkivmateriale fra Riksantikvaren benyttet i oppgaven. Appendiks 1-6 består av tabeller over materialet fra alle arkivene som er benyttet i oppgaven.

Analyse	Type plan	Vedtatt/ Datert	Formål
Vurdert som bakgrunn	Reguleringsplan	1971	Første regulering av området
Hovedfokus for analysen	Reguleringsplan	1983	Nybygging Forbregd Kulturhus
	Kommunedelplan	1996 (MD 2000)	Overordnet plan for området
	Reguleringsplan	2003	Omlegging av Rv. 757, Rv. 759, og Fv. 164, anlegning av parkeringsplass

Figur 16: Tabell over planer og fokus for analysen.

6.2.1 Stiklestad før kulturhus-prosessen

Tanken om å gjøre det fysiske Stiklestad til et anlegg som skulle inspirere til tanker om slaget, storhet og høytid, spiret allerede før 2. verdenskrig. Selv om stedet var brukt til samlinger og lignende før krigen, var det ikke bygget ut fasiliteter for dette. Bortsett fra kirken, og de ulike monumentene til minne om slaget og Olav den Hellige, var lite gjort for å formidle og skjøtte Stiklestad som kulturminne. Dette henger sammen med at man tenkte annerledes om kulturminner før enn man gjør nå.

Et tidlig tiltak var at Fortidsminneforeningen gikk aktivt inn og kjøpte grunnen rundt Olavsstøtten i 1879 (Jones, 2006). Dette signaliserte et ønsket om å skjøtte det historiske stedet Stiklestad. Professor Jakob Holmgrens plan for området fra 1940 er den første som ligner dagens reguleringsplaner, og som ble utformet med tanke på forskjønnelse og bevaring (se appendiks 17). NS-myndighetene vurderte denne planen i forbindelse med byggingen av monumentet som erstattet Olavsstøtten. Resten av planen, som inkluderte en utendørs amfiscene, ble ikke realisert. Dette skjedde imidlertid etter krigens slutt. I 1946 kjøpte Verdal kommune tolv dekar land av Theodor Stiklestad, som i tillegg omfattet tomt for Verdal Museum, og amfiscenen sto ferdig i 1948 (Kvistad et al., 2003, s. 72). Slik ble altså Stiklestad lagt bedre til rette for formidling, samlinger og forestillinger, og dette la grunnlaget for at *Spelet* fra 1960 ble en årlig begivenhet på Stiklestad, der formidling av historien om slaget og Olav den Hellige var i fokus.

En reguleringsplan stadfestet 18.2.1971 er den første reguleringsplanen for området. Jeg har dessverre ikke lyktes i å lokalisere selve arealplanen, og den er derfor ikke gjengitt i oppgaven. I prosessen frem mot vedtak av denne, kommer kulturminnemyndighetene imidlertid med flere uttalelser om kulturminnehensyn på Stiklestad.

I et brev av 4.1.1966, skriver fylkeskonservatoren i Nord-Trøndelag at han helst skulle sett en omlegging av veien som går gjennom Stiklestad, men at ethvert forsøk på regulering av dette viktige området hilses med glede. Hovedinnholdet i reguleringen beskrives som opprettelsen av en fredet sone rundt Stiklestad kirke. I tillegg nevnes en eventuell utvidelse av museumsområdet. Brevet avsluttes med at fylkeskonservatoren anbefaler at reguleringsplanen godtas av museet (VK-I, 4.1.1966). Førstekonservator ved Videnskapsselskabets Oldsaksamling (nå Vitenskapsmuseet) skriver 18.5.1966 til fylkesarkitekten for Nord-Trøndelag at han ikke har noe å innvende mot planen. Det er enighet om at skråningen nedenfor det katolske kapellet sikres for bebyggelse, og at sentrum for vernesonen rundt kirken flyttes til dens østre gavl (VK-II, 18.5.1966).

I et brev av 28.5.1966 fra fylkesarkitekten til Verdal kommune, presenteres det endelige forslaget til reguleringsplan der kulturminneforvaltningens innsigelser er tatt til følge. En befaring på Stiklestad utført 1.10.1964 nevnes. Foruten en 200 meters vernesone mot øst fra kirkens gavbspiss, nevnes et forslag om omlegging av veien forbi kirken, for å minske belastningen fra passerende trafikk. Det presiseres det at også områdene utenfor plangrensene i størst mulig grad bør reserveres til videreføring av jordbruket det allerede benyttes til (VK-III, 28.5.1966). Hensyn til kirken er det som opptar antikvarene i denne prosessen. Uttalelsene preges av et generelt fokus på å vurdere nøye hva som skal tillates i området. Urelatert til prosessen over, ble det sommeren 1971 foretatt en befaring av gravminnene i Verdal. Det ble utarbeidet en prioriteringsliste over truede gravhauger som burde graves ut for å redde det gjenværende arkeologiske materialet. Her nevnes en haug på gården Stiklestad Mellom med 1. prioritet, der restene av haugen anbefales utgravd. På Stiklestad Nordre nevnes to hauger med 2. prioritet (VM-9914, 29.2.1971).

Det er slik bygging og påfølgende rivning av NS-monumentet, og bygging av stevneplassen som er tiltakene for forvaltning og formidling som realiseres på Stiklestad fra begynnelsen av 1900-tallet og frem til 1970-tallet. Tiltakene utføres i regi av private aktører, blant annet av personer tilknyttet Stiklestad kirke og Fortidsminneforeningen. De iverksettes på en tid der arealplanlegging og kulturminneforvaltning enda ikke har fått den formen vi kjenner i dag. Ansvar for kulturminner er delt mellom universitetsmuseene, som har ansvaret for arkeologiske kulturminner, og Riksantikvaren, som har ansvaret for historiske bygninger. Fylkeskonservatoren har ikke formell myndighet i kulturminneforvaltningen på dette tidspunktet, men er som den første reguleringsplanen viser likevel involvert i vurdering av kulturminner. Det er også fylkesarkitekten, som var tilknyttet Fylkesmannen. Fylkesarkitekten hadde heller ingen formell kulturminnemyndighet. Forholdet mellom kulturminner og arealplanlegging ble som nevnt i kapittel 5 ikke tydelig før plan- og bygningsloven kom i 1965 (Anker, 2007, s. 13), og har siden det blitt stadig tettere sammenkoblet.

Det finnes etter det jeg kjenner til ingen dokumenter som omhandler vurdering av tillatelse for bygging av stevneplassen, som står ferdig i 1948. En vurdering av å tillate bygging av NS-monumentet ville antagelig skjedd på ideologisk heller enn rent kulturminnefaglig bakgrunn. Av kulturminneforvaltning som utføres etter en modell som ligner dagens forvaltningssystemet, er det opprettelsen av en vernesone rundt Stiklestad kirke som er å nevne. Muligheten til å regulere vernesoner kom med plan- og bygningsloven av

1965 (Anker, 2007). Et generelt ønske om å behandle området med respekt kommer til uttrykk i uttalelsene fra Vitenskapsmuseet, fylkeskonservatoren og fylkesarkitekten.

6.2.2 Prosessen frem mot byggingen av kulturhuset

Ønsket om å utvikle Stiklestad som kultursentrum går langt tilbake. Ideen begynte å spire med oppsetningene av teaterstykker på amfiscenen og med Folkemuseet, som ble lagt til Stiklestad i 1946. Olav Gullvågs stykke *Føre slaget* ble satt opp årlig fra 1960, og iscenesettelsen av fortellingen om Olav ble stadig sterkere knyttet til stedet. Behovet for bedre fasiliteter under folkefesten ved Olsok begynte å melde seg.

Selv om ønsket hadde vært ytret tidligere, var det 950 års-jubileet i 1980 som var bakgrunnen for at Verdal formannskap 23.11.1978 nedsatte det første utvalget til å utrede behovene for lokaler for virksomhetene på Stiklestad. Utvalget mente det var behov for permanente lokaler, men dette var ikke realiserbart til jubileet. I 1980 ble det nedsatt et nytt utvalg for utredning av Stiklestad som kultursenter, der også fylkeskommunen var representert. Her ble det trukket opp prinsipielle perspektiver. På grunnlag av dette oppnevnte Verdal formannskap 4.6.1981 et forprosjekteringsutvalg for kulturhus på Stiklestad. Dette resulterte i en nasjonal arkitektkonkurranse i 1983-84. Høsten 1984 ble det nedsatt et arbeidsutvalg som skulle utrede finansieringsmuligheter. Resultatet ble presentert for stortingsrepresentanter for Nord-Trøndelag og Kulturdepartementet i 1985. Kulturdepartementet bevilget midler for 1986 til utredningen *Kulturhus på Stiklestad: bruk og drift*. Etter noen år med venting ble prosjektet tildelt midler fra statsbudsjettet slik at byggingen kunne komme i gang. Kulturhuset sto ferdig til Olsok i 1992 (Planutvalget for kulturhus på Stiklestad, 1989).

Det tidligste dokumentet som omhandler kulturhus på Stiklestad er en brevveksling mellom leder av Stiklestadnemda og Riksantikvaren i 1968. Formannen nevner i brevet (RA-1, 27.3.1968) et ønske om at Riksantikvaren skal komme på befaring til Stiklestad, og at man i forbindelse med dette ønsker å diskutere nemdas planer for utforming av Stiklestadsområdet. Planene inkluderer bygging av en portal som inngang til stevneplassen, men bygging av kulturhus blir også nevnt. Riksantikvaren svarer i brev av 28.03.1968 at en befaring kan ordnes, men at «fra Riksantikvarens side skal det med en gang sies at vi er meget betenkt overfor reisning av kulturhus og en frittstående port. Plassering og utforming må i tilfelle vise ytterste varsomhet overfor middelalderkirken og de historiske omgivelser» (RA-2, 28.3.1968).

Dette viser den samme oppfatningen som kommer til uttrykk i forrige kapittel. På bakgrunn av de historiske hendelsene som knyttes til stedet, må det utvises varsomhet ved planlegging av utbygging og nye tilføyelser. Ordbruken «de historiske omgivelser» viser at området vurderes helhetlig, og som direkte knyttet til den immaterielle historien og tradisjonen.

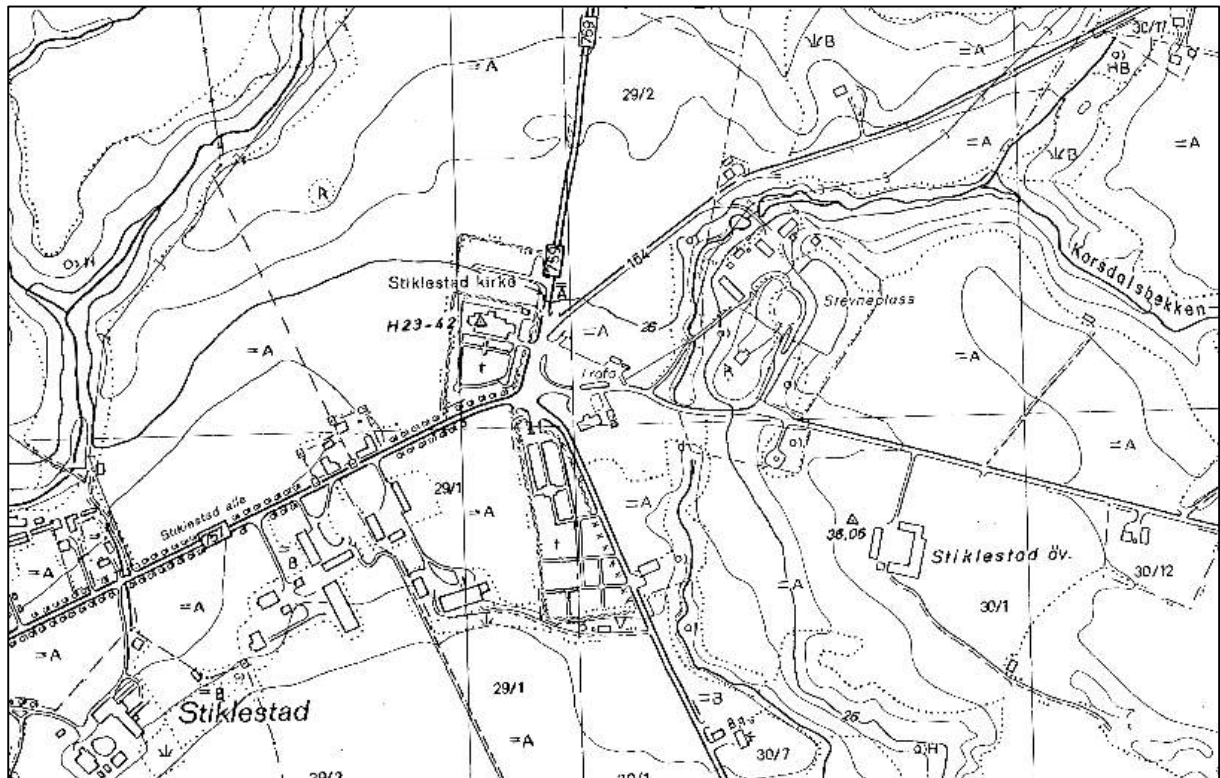
Det er viktig å presisere at det må skilles mellom arbeidet for å realisere kulturhusprosjektet som gjøres av politikere og administrasjonen i kommunen og fylkeskommunen som helhet, og planarbeidet som måtte nedlegges for å gjøre dette mulig. At kommunen og fylkeskommunen er både tiltakshavere og myndighet for arealplanlegging og kulturminner kan gjøre planprosessen noe forvirrende. Planarbeidet må gjennom reguleringsplanen vedtas av kommunen, men det er likevel på siden av selve kulturhusprosjektet. Det er i planarbeidet kulturminneforvaltningens praksis hovedsakelig foreligger, ikke i kommunens og fylkeskommunens prosjekt for å bygge kulturhus. Likevel er kulturminneforvaltningen involvert gjennom hele kulturhusprosjektet i større eller mindre grad. Det er viktig å påpeke at det er nettopp forvaltningspraksis som undersøkes, og ikke primært historikken bak kulturhuset og Stiklestad Nasjonale Kultursenter.

6.2.2.1 Reguleringsplan 1983

Prosessen for realisering av kulturhuset startet for alvor på slutten av 1970-tallet. I et notat utarbeidet av Verdal kommune 7.2.1977 (vedlegg i VM-9850, 26.9.1977) gjøres det rede for bakgrunn og mål for en ny reguleringsplan. Nytt boligfelt på Forbregd, nedlegging av ny kloakk- og vannledning, endring i trafikkmengde, trafikkbelysning, adkomst til Stiklestad kirke, sikring av fotgjengertrafikken og plassering av nytt grendehus nevnes som grunner til at tiden var moden for å utarbeide en ny reguleringsplan for Stiklestad.

For selve Stiklestad ønskes det å få avgjort hva som skal skje med Stiklestad gamle skole, om det skal reises et midlertidig servicebygg for å avhjelpe behov under Olsokfeiringen, og hvordan Verdal Museum skal ivareta sine samlinger. Det påpekes at det «har vært ytret frykt for [...] uønsket byggeri i området». Videre heter det i notatet:

La oss konstatere at Stiklestad er et begrep som har betydning langt utover de lokale forhold. I historisk sammenheng kan det sammenlignes med f. eks Hafrsfjord eller Eidsvoll, men i manges bevissthet vil det ha langt større betydning. På denne bakgrunn vil det, etter min mening, neppe kunne legges for mye arbeid og omtanke i forarbeider og utforming av en ny reguleringsplan for området. (VM-9850, 26.9.1977)

Figur 17: Utsnitt fra Økonomisk Kartverk, der kulturminner for første gang ble systematisk registrert og avmerket over hele landet. Den venstre delen av utsnittet ble ajourført i 1983, den høyre i 1965. Det er avmerket to gravhauger på kartet, en nordvest for kirken, og en rett sørvest for det katolske kapellet. Hentet fra kilden.skogoglandskap.no

Forarbeidene er inndelt i tre: historie, funksjonsanalyse og planopplegg. Under historie heter det:

Under dette avsnittet vil det være naturlig å etterlyse de ting som måtte finnes i bøker og arkiver av opplysninger i en hver henseende som kan bidra til å klarlegge historien bak Stiklestad. Det vil her være aktuelt å gå nokså langt tilbake i tiden, kanskje helt til 1030 for å finne de viktigste historiske hendinger i tilknytning til stedet. Stikkord her kan være kirker, gravplasser, minnesmerker, oldtidsveier, eller andre fornminner, jordbruksaktivitet. Ved en slik historisk gjennomgåelse vil en sikkert kunne gi begrunnelse og bakgrunn for en del av de funksjonene som skal tas med i en ny plan for området. Dessuten vil det vel være av interesse å ha et historisk resyme samlet i tilknytning til en plan for Stiklestad. (VM-9850, 26.9.1977)

I funksjonsanalysen er hovedpunktene videre utbygging av Verdal Museum, fortidsminner og hvordan de skal inngå i helhetsplanen, monumenter, bygging av kulturhus, Stiklestad allé, og helhetlig miljøutforming (vedlegg i VM-9850, 26.9.1977).

Dette notatet er utarbeidet av kommunen, og kan dermed ikke kategoriseres som en uttalelse fra kulturminneforvaltningen. Jeg anser det likevel som viktig å inkludere dokumenter som viser hvordan man har tenkt om Stiklestad i den kommunale forvaltningen av stedet. Dokumentet er med på å belyse den generelle tenkningen om Stiklestad, og gir uttrykk for ønske om samarbeid for å jobbe mot en best mulig løsning.

26.9.1977 oversender fylkeskonservatoren saksdokumenter og kart til Vitenskapsmuseet. Arbeidet med ny reguleringsplan for Stiklestad er i gang, og i brevet som følger dokumentene heter det: «Vi har [...] registrert at vår tiltenkte oppgave var videre enn vi har kompetanse til, og vi vil såleis be Dykk om å sjå på planen for dei fornminne som soknar inn under Dykkar arbeidsområde» (VM-9850, 26.9.1977). Fylkeskommunen sender slik saken videre til Vitenskapsmuseet, som er rette myndighet for de automatisk fredete arkeologiske kulturminnene.

14.10.1977 svarer Vitenskapsmuseet på brevet, og skriver at museet ikke har noen spesielle synspunkter på den foreslåtte plangrensen, men gjør oppmerksom på fornminner som blir liggende innenfor denne (her refereres det til avmerking i Økonomisk Kartverk, se figur 16). Her trekkes det frem en skadet gravhaug som det i forbindelse med reguleringen kan være nærliggende å restaurere, da den ligger sentralt i det historiske området. Det pekes på at overpløyde gravhauger i området kan komme til å gi funn ved graving i grunnen. For å ivareta fornminnene foreslås det tre muligheter:

1. At det reguleres slik at det ikke foretas inngrep i grunnen der det har vært gravminner.
2. At det avsettes midler til prøvegraving og klarering av område før inngrep.
3. At det avsettes midler til faglig oppsyn og eventuell utgraving mens det foregår grunnarbeid (VM-9851, 14.10.1977).

Etter det jeg kjenner til eksisterer det ikke dokumenter som sier noe om hva kommunen og fylkeskommunen gjør med denne uttalelsen. Fokuset til Vitenskapsmuseet er kun på gravminnene, og ønske om hensyn til de historiske omgivelser nevnes ikke.

20.10.1977 uttaler fylkeskommunen seg i brev til Verdal kommune om de fortidsminnene som er innenfor deres kompetanse. Dette utgjør bygninger og fortidsminner (kulturminner) fra etterreformatorisk tid. Her nevnes bygninger på flere av gårdene i området

som fylkeskommunen mener bør bevares. Skolen nevnes også som bevaringsverdig, med bakgrunn i både lokalhistoriske og arkitektoniske forhold. Den bør etter fylkeskonservatorens mening overlates til Verdal Museum. Et kulturhus bør utformes med utgangspunkt i den gamle skolen, og det bør ikke reises et bygg mellom kirken og skolen. Nordover fra kirken bør inntrykket av et åpent åkerlandskap bevares (RA-3, 20.10.1977). Her uttrykkes en helhetstenkning som ikke er gjennomgående i denne planprosessen. Det lokale perspektivet uttrykkes tydelig.

16.3.1981 sender kommunen forslag til grøntplan (se appendiks 13) og reguleringsplan på nytt til museet for uttalelse. I denne planen er kulturhuset utformet rundt et torg, på tomte der den gamle skolen ligger (VM-9760, 16.3.1981). Museet svarer 6.4.1981, der de skriver at museet tidligere, (i brev av 14.10.1977), gjort greie for «fornminneomsyn» i området. De viser til disse merknadene, men har ellers ingen merknader til planen (VM-9761, 6.4.1981). Fra museets side er forholdene på Stiklestad avklart.

Videre uttaler Riksantikvaren seg til reguleringsforslaget. I et brev til Verdal kommune 7.9.1981 skriver Riksantikvaren at det er beklagelig at Stiklestad fortsatt skal gjennomskjæres av Riks- og Fylkesveger, men at de ikke vil gå imot det oversendte reguleringsforslag for Stiklestad, datert 18.2.1981. Det nevnes også at bjørkealléen bør tegnes inn i grøntplanen, men Riksantikvaren har ellers ingen innvendinger til den vedlagte grøntplanen for området, datert 20.02.81 (RA-4, 7.9.1981). I brev fra Verdal kommune til Riksantikvaren av 15.10.1981 bekrefter kommunen at en komité som skal utforme retningslinjer for arkitektkonkurransen er opprettet (RA-5, 15.10.1981). 23.11.1981 sendes reguleringsplanen på ny på høring (RA-6, 23.11.1981). I brev fra RA til Verdal kommune av 9.12.1981 heter det:

Som vi skrev i vårt brev datert 7.9.1981, vil vi likevel ikke motsette oss det foreliggende reguleringsforslaget. Blant uttalelser til reguleringsforslaget kom det imidlertid frem enkelte momenter som etter vårt syn bør innarbeides i planen. I sin uttalelse foreslår fylkesmannen at området for kultur- og museumsbygg i tillegg til denne funksjonen blir regulert til spesialområde bevaring etter bygningslovens § 26.6. I kommentarene heter det at hovedhensikten med reguleringen er at det skal gis plass for et nytt kultur- og museumsbygg og at annen regulering derfor ikke er nødvendig. Nærheten til Stiklestad kirke og museumsområdene rundt denne, gjør at de antikvariske myndigheter i alle tilfeller vil måtte trekkes inn ved planleggingen av området for kultur- og museumsbygg. Trolig vil det enkleste derfor være å regulere

området til spesialområde bevaring, slik fylkesrådmannen foreslår, og at det i reguleringsbestemmelsene dessuten blir slått fast at alle anmeldelsespliktige byggesaker i området skal forelegges Fylkeskonservatoren til uttalelse. I Fylkeskonservatorens egen kommentar til reguleringsforslaget heter det at bygninger bygget før 1900 må registreres før de fjernes. Vi vil legge til at områdets spesielle karakter bør tilsi at riving bare kan finne sted i høyst påkrevde tilfeller. Fylkeskonservatoren etterlyser dessuten noe mer detaljerte bestemmelser for bolig og forretningsbebyggelsen vest for kirken. Også i dette tilfellet burde naboskapet til Stiklestad kirke tilsi at man utformer eventuelle nybygg med stor omhu. For å unngå eventuelle konflikter, vil vi imidlertid foreslå at også disse områdene reguleres til spesialområde bevaring. Det nære naboskap til Stiklestad kirke gjør et eventuelle planer for områdene i alle tilfelle må forelegges Fylkeskonservatoren for uttalelse. Ved eventuell konflikt mellom fylkeskommunen og kommunen skal saken oversendes Riksantikvaren. (RA-7, 9.12.1981)

Linjen fra Riksantikvaren er altså at endringer og nye tilføyelser må – med tanke på kirken og områdets spesielle karakter – utføres med aktsomhet. Holdningen ser ut til å være at vern og forvaltning er synonymt med at det gjøres færrest mulig endringer, og at de som utføres, gjøres med hensyn. Riksantikvaren vurderer i likhet med fylkeskonservatoren til en viss grad Stiklestad som en helhet.

Reguleringsplanen som trådte i kraft 18.4.1983 regulerte tomt til kultur- og museumsbygg, og opprettet spesialområder for kirken, kirkegården og bjørkealléen. Om bjørkealléen står det at den «forutsettes tatt vare på». Om kulturminnehensyn generelt står det under fellesbestemmelser: «Alle anmeldelsespliktige byggesaker skal forelegges Fylkeskonservatoren til uttalelse». Forslaget om å regulere tomta for kulturhus til spesialområdet bevaring, blir ikke tatt til etterretning i den endelige planen (Reguleringsplan for Stiklestad, vedtatt 18.4.1983, appendiks 7 og 8). Uttalelsene er i tråd med datidens forvaltningsmodell og kulturminneforståelse. Museet har ansvar for de arkeologiske kulturminnene, og Riksantikvaren har ansvar for bygninger og anlegg fra middelalder. Fylkeskonservatoren har ingen formell myndighet, men er likevel en del av kulturminneforvaltningen. I organiseringen og lovverket er det i liten grad åpnet for helhetlig tenkning rundt kulturminnet Stiklestad. Helhetstenkningen som demonstreres i uttalelsene om kulturminner kommer i liten grad til uttrykk i selve planen.

Hva forteller prosessen frem mot vedtak av denne reguleringsplanen om hvordan forvaltningen tenker om Stiklestad som kulturminne? Hvordan defineres kulturminnet Stiklestad, og hvilke følger får dette for vurderingene som gjøres av kulturminneforvaltningen? Stiklestad nevnes som et viktig område, men dette kommer i liten grad til uttrykk i reguleringsplanen. Landskapselementene som enkeltobjekter – Stiklestad kirke, Stiklestad gamle skole, gravminnene i området – utgjør mesteparten av vurderingsgrunnlaget. Det er kun kommunen som trekker inn det nasjonale bildet, og spesifiserer hvorfor dette er et viktig område. Stiklestad oppfattes i liten grad på dette tidspunktet som en helhet, der helheten utgjør et kulturminne. De enkelte landskapselementene er viktige hver for seg, men kobles i liten grad sammen. Det spesifiseres ikke fra museet eller Riksantikvaren hvorfor området er viktig. Stiklestad som lokalt sentrum har en tydelig tilstedeværelse med fokuset på skolen og andre bevaringsverdige bygninger.

Figur 18: Utsnitt fra reguleringsplanen som vedtas 18.4.1983 (se appendiks 7). Tomten for kultur- og museumsbygg vises i sentrum av planen.

6.2.2.2 Det videre arbeidet med kulturhuset: arkitektkonkurransen og den gamle skolen

Det er arbeidet med utforming av kulturhuset gjennom arkitektkonkurransen som preger prosessen videre. I et brev fra NTFK til RA av 30.8.1983 gir fylkeskonservatoren sin uttalelse til programmet for arkitektkonkurransen. Merknadene er at det burde sendes ved tegninger og snitt av gamle Stiklestad skole og Stiklestad kirke som premisser for utformingen av kulturhusbygget, og at det burde uttrykkes sterkere at fagpersoner må inn i juryen, på grunn av naboskapet til Stiklestad kirke (RA-8, 30.8.1983). I et brev av 1.9.1983 ber Verdal kommune Riksantikvaren om uttalelse til utkast til program for arkitektkonkurransen (RA-9, 1.9.1983).

I svaret fra Riksantikvaren til Verdal kommune av 23.9.1983 heter det, i samsvar med tidligere uttalelse fra fylkeskonservatoren, at på grunn av kulturhusets plassering i umiddelbar nærhet til Stiklestad kirke bør tegninger av kirkens snitt og fasader vedlegges programmet for konkurransen. Nærheten til kirken og museumsanlegget gjør også at de antikvariske myndighetene bør konsulteres ved vurdering av forslagene utforming. Riksantikvaren foreslår at fylkeskonservatoren i Nord-Trøndelag knyttes til juryen som fagkonsulent. Riksantikvaren skriver også at det burde poengteres i programmet at kulturhusbygget vil kunne sees fra høyden ved minnestøtten og at eventuelt forslag tar hensyn til dette (RA-10, 23.9.1983). Riksantikvaren holdes kontinuerlig informert om kulturhusprosjektet (RA-12, 28.3.1985).

Både fylkeskommunen og Riksantikvaren er sterkt inne i prosessen med utformingen av kulturhuset og tilpasning til området rundt. Den lokale tilknytningen, gjennom fokuset på skolen og at den innarbeides i anlegget, er merkbar. Likevel er den ikke klart uttalt. Stiklestad Kirke, museet, skolen og minnestøtten er de landskapselementene som trekkes frem i prosessen. Det er slik enkeltelementene på Stiklestad som legges til grunn for at antikvariske myndigheter bør delta i prosessen, ikke områdets betydning som helhet.

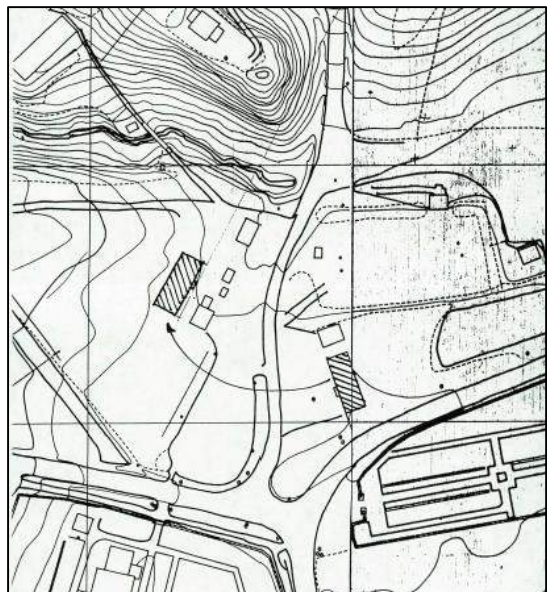
Fire år senere, 15.2.1989, vedtas en reguleringsplan som utvider museumsområdet på Stiklestad (se appendiks 9). Dette området ligger nordvest for plassen foran kirken, der de fem veiene møttes. Fylkeskonservatoren uttaler i brev av 19.2.1988 at området er befart, og at tiltaket ikke er i konflikt med faste kulturminner. Dette er et rutinemessig dokument, og sier lite om kulturminneforhold i områdene rundt det spesifiserte arealet. Det påpekes at det kan dukke opp kulturminner under markoverflaten. Tiltakshaver bes være oppmerksom på dette, og at det etter kulturminnelovens § 8 andre ledd er meldeplikt dersom man skulle støte på ukjente kulturminner (NTFK-g, 19.2.1988). Folkemuseet nevnes så vidt i planprosessen frem mot vedtak av reguleringsplanen av 1983, men det er bygningene heller enn plassering av museets elementer i landskapet som er tema hos kulturminnemyndighetene. Det synes ikke å foreligge noen diskusjon rundt reguleringsplanen av 1989 og hvordan det påvirker Stiklestad som helhet.

Vinnerne av arkitektkonkurransen, Jens Petter Askim og Sven Hartvig, kåres i 1984 (Museumsforlaget, udatert). Byggingen av kulturhuset starter i 1991 (Verdal Historielags Skrifter, 1991). Det er den gamle skolen som blir gjenstand for diskusjon i forbindelse med realisering av planene. I et brev fra fylkeskommunen til Stiklestad Nasjonale Kultursenter av 13.11.1990 heter det at fylkeskonservatoren har fått muntlig forespørsel fra Stiklestad

Nasjonale Kulturhus om flytting av skolen. Det påpekes at saken må forelegges antikvariske myndigheter. Fylkeskonservatoren mener flere av de involvert i saken muligens er inhabile, inkludert konservatoren selv. Den gamle skolen var et premiss i arkitektkonkurransen for utforming av kulturhuset. Forholdet mellom kirken og skolen ble trukket fram som sentralt, både visuelt og kontekstuell. Saken gjelder slik både skolen og omgivelsene til kirken, og fylkeskonservatoren mener dette er Riksantikvarens ansvarsområde (RA-16, 13.11.1990).

I brev fra Stiklestad Nasjonale Kulturhus til Verdal kommune av 19.12.1990 heter det at de har mottatt brevet fra fylkeskonservator av 13.11.1990, og at Stiklestad Nasjonale Kulturhuset sier seg enig i synspunktene fra fylkeskonservatoren. Flytting av skolen må forelegges antikvariske myndigheter, og rette myndighet er på grunn av inhabilitet Riksantikvaren (RA-17, 19.12.1990). Stiklestad Nasjonale Kulturhus er ikke en formell del av kulturminneforvaltningen, men en tiltakshaver og interessent i denne saken. Det går ikke klart fram i tidligere eller senere dokumenter at kommunen er i gang med arbeid for å revidere den gjeldende reguleringsplanen på dette tidspunktet.

I et notat utformet av Dag Myklebust for Riksantikvaren, datert 7.8.1991, gjengis en befaring på Stiklestad der Riksantikvaren deltok som fant sted 29.7.1991. Målet var å vurdere plassering av den gamle skolen. Riksantikvaren sier seg her enig i hel flytting (uten demontering), men at plassering må avgjøres lokalt. Permanent plassering lar seg kun avgjøre gjennom en sårt tiltrengt reguleringsplan som gir store muligheter for miljøforbedringer, heter det. Riksantikvaren vil gjerne være med å utforme en slik plan, men videre arbeid med plassering av skolen er ikke Riksantikvarens anliggende (RA-19, 7.8.1991).

Figur 19: Utsnitt fra tegning som viser hvordan skolen flyttes. Skolen er det skraverte rektangelet i sentrum av bildet. Kirken vises delvis i nederst i venstre hjørne (RA-20, 24.9.1991).

Det gis tillatelse til flytting, og skolen plasseres midlertidig på andre siden av veien, nord for kirken (RA-18, 19.7.1991; RA-20, 24.9.1991; se figur 19). Skolen rives senere, mest sannsynlig i slutten av 1991 eller begynnelsen av 1992 (Verdal Kommune, 26.3.2015). Jeg har dessverre ikke lokalisert dokumenter som forteller nøyaktig når dette skjer, og hvordan fylkeskommunen – med myndighet delegert fra Riksantikvaren – handlet videre i denne

saken. Det siste dokumentet jeg har funnet som omhandler skolen, er et brev fra fylkeskonservatoren til Verdal museum (RA-20, 24.9.1991), der fylkeskonservatoren gir tillatelse til flytting. Årsaken til rivingen er dermed uklar, selv om den sannsynligvis er knyttet til oppføring av kulturhuset.

Det videre forløpet etter at reguleringsplanen vedtas i 1983 er en sentral del av prosessen frem mot bygging av kulturhuset. Hendelsene utgjør ikke en planprosess, men er tiltak som utføres i tråd med reguleringsplanen, der kulturminneforvaltningen i stor grad er involvert. Slik er dette også en viktig del av analysen. Lokale perspektiver, som uttrykkes gjennom blant annet forholdet mellom skolen og kirken, er i utgangspunktet et premiss for utformingen av kulturhuset. Det viser seg senere at dette nedvurderes ved realiseringen av kulturhusbygget. Ved utvidelsen av museumsområdet gjøres også endringer i landskapet, men det går ikke frem av saksdokumentene at denne planen knyttes nærmere til resten av Stiklestad. Argumentene og vurderingene om bevaring av skolen som er fremført tidligere i prosessen, blant annet i forbindelse med utforming av planen som vedtas i 1983, får liten innvirkning på skolens endelige skjebne. Her overskygger det nasjonalt rettede kulturhuskonseptet de lokale perspektivene. Kulturhuset står som nevnt ferdig til Olsok i 1992 (se kapittel 6.2.2.1), og forvaltningen av Stiklestad går over i en ny planprosess.

6.2.3 Den videre utviklingen av Stiklestad-anlegget

Neste del av analysen omfatter prosessen fram mot vedtak av en kommunedelplan. Som tidligere belyst er kommunedelplan et høyere plannivå enn reguleringsplan, der sistnevnte er mer detaljert og må følge retningslinjene som den aktuelle kommunedelplan gir (se kapittel 5). Kommunedelplaner kan være tematiske, og en kommune kan for eksempel utarbeide en plan spesifikt for kulturminner. Prosessen frem mot vedtak skiller seg likevel i liten grad fra prosessen frem mot vedtak av en reguleringsplan. Det er videre viktig å minne om at fylkeskommunen blir formell kulturminnemyndighet i 1990, med ansvar for blant annet registrering av kulturminner.

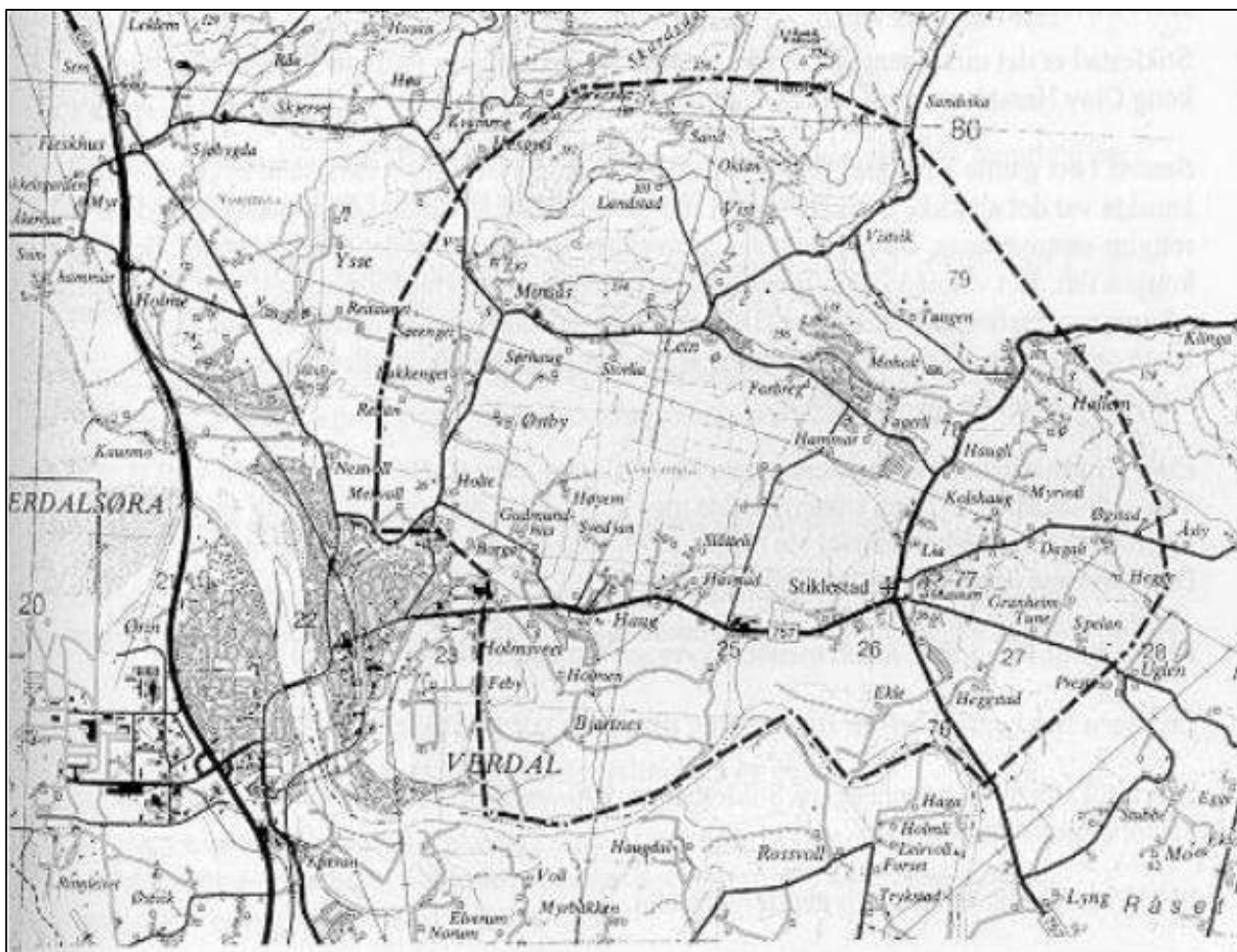
Verneplan for kulturmiljø (1995) er særlig relevant for forvaltningen av kulturminner i Nord-Trøndelag fra tidlig 1990-tall, men er allikevel i stor grad på siden av kulturminneforvaltningens praksis. Arbeidet med Verneplan for kulturmiljø ble igangsatt i 1993 som et prøveprosjekt i tre fylker, etter initiativ fra Miljøverndepartementet. Stiklestad er i Verneplan for kulturmiljø ett av 23 områder som defineres som prioritert kulturmiljø i Nord-Trøndelag (Verneplan for kulturmiljø, 1995). Verneplanen ble dessverre lokalisert relativt

sent i arbeidet med masteroppgaven. Så vidt jeg kan se er den kun referert til én gang i planprosessene etter at ble ferdigstilt. På bakgrunn av måten den refereres til i saksdokumentene, oppfattet jeg den som noe lignende kulturlandskapsanalysen av Verdal. Denne analysen er resultat av et lokalt initiativ, og omhandler ikke utelukkende kulturminner (Tørud, 1993). Dette skulle vise seg å være en feiloppfatning. At verneplanen kun er nevnt én gang, og i korte vendinger, må kunne betegnes som merkverdig, ettersom dette er en plan utformet etter statlig initiativ. Den må kunne karakteriseres som mer enn veiledende for hvordan Nord- Trøndelag Fylkeskommunes kulturminner og –miljøer skulle og skal forvaltes. Kartet under viser hvordan kulturmiljøet Stiklestad defineres. Kommunedelplanens kartutsnitt er på et mye mer detaljert nivå. Videre vil jeg trekke fram at innholdet ikke kommer særlig til uttrykk i verken planen eller planprosessen. Om man har fokusert på noe av det samme, brukes ikke Verneplanen som begrunnelse i mer enn ett tilfelle. Videre gjengis og analyseres planprosessen frem mot vedtak av kommunedelplanen.

6.2.3.1 Kommunedelplan 1996 (2000)

Midt på 1990-tallet begynner arbeidet med en kommunedelplan for Stiklestad. Hovedmålet med denne planen var å kontrollere arealbruken i de sentrale områdene omkring Stiklestad, og derunder finne løsninger på trafikkavviklingen i området (Verneplan for kulturmiljø, 1995, s. 74). I løpet av denne prosessen ble det i 1996 foretatt en forundersøkelse med maskinell flateavdekking i et større område på og rundt Stiklestad (VM-21645, 29.1.2003, se appendiks 16.1). Under kommunedelplanprosessen ble det også gjort befaringer for å klarlegge forholdene rundt de i alle fall to sikre leirras som er gått i området under middelalderen (VM-21645, 29.1.2003, se appendiks 16).

Planen vedtas av kommunen 26.2.1996, men blir endelig fastsatt av Miljøverndepartementet etter brev av 29.11.2000, etter en lang prosess med innsigelse om kulturminnehensyn i planen fra fylkeskommunen og Riksantikvaren (se appendiks 10 og 10.1). I dokumenter presentert tidligere i kapittel 6.2, har veiføringen på Stiklestad vært gjenstand for kritikk, og er tatt opp flere ganger av kulturminneforvaltningen. Det er blitt bemerket fra flere hold at det er uheldig at stedet gjennomskjæres av fylkesvei og riksvei. Det uttrykkes en oppfatning om at veienes plassering og den økende trafikken er en belastning og slik skjemmende for middelalderkirken og området rundt (se kapittel 6.2.1 og 6.2.2). Samtidig kan det anes et ønske om å behandle Stiklestad mer enhetlig i en framtidig plan (RA-19, 7.8.1991). Endring av kulturminneloven har åpnet for at dette nå i større grad er mulig. Med

Figur 20: Kart som viser hvordan kulturmiljøet Stiklestad avgrenses i Verneplan for kulturmiljø, 1995. Hentet fra s. 72.

lov av 3. Juli 1992 nr. 96 endres formålsparagrafen og definisjonsparagrafen (se kapittel 5). Begrepet fornminner, som fram til dette er brukt om automatisk fredete kulturminner fra før 1537, fjernes fra lovteksten, og begrepet kulturmiljø kommer inn.

I et brev fra Nord-Trøndelag Fylkeskommune til Verdal kommune av 18.10.1993 skriver fylkeskommunen at forslagene for veiløsning er drøftet med arealplanavdelingen i samarbeid med fylkeskonservator, og fire av forslagene vurderes som aktuelle for videre arbeid. Fylkeskommunen ser det som positivt at Stiklestadområdet kan avgrenses med ny vei. Samtidig presiseres det at kulturlandskapsanalysen (Tørud, 1993) for Verdal fraråder inngrep i nærheten av kirken, og det vurderes som negativt om det må opparbeides ny vei i et område som har vært fritt for inngrep. Senkning av den eksisterende veien i øst vil likevel kunne kompensere for ny vei i vest, og slik fremheve kirken i landskapet. Det påpekes at Stiklestad er et område med sterke kultur- og reiselivsinteresser, og at det derfor er viktig å vurdere flere alternative utviklingsmuligheter i en helhetlig sammenheng. Fylkeskommunen foreslår at en arkitektkonkurranse med 'Videreutvikling av Stiklestadområdet som nasjonalt kultursenter'

som tema kan være en mulig vei å gå. Det understrekes at alle landskapsinngrep rundt Stiklestad bør generelt vurderes nøye (NTFK-j, 18.10.1993). Brevet viser konfliktlinjene som blir sentrale i denne planprosessen. Bevaring av kulturlandskapet og kirkens kontekst veies mot etablering av et anlegg som gir anledning til videre bruk av Stiklestad som senter for kultur og turisme.

Kulturlandskapsanalysen det refereres til er resultatet av et prosjekt igangsatt i 1991 av Verdal kommune, med mål om å samordne ulike etaters arbeid med jordbrukets landskap i kommunen. Prosjektgruppa besto av representanter fra både kommunen og fylkeskommunen, der kulturminneforvaltningen var representert ved fylkeskonservatoren. Analysen ble utarbeidet i samarbeid med landskapsarkitektfirmaet Tørud og Nilssen, og er datert 15.2.1993. I analysen trekkes alléen og Stiklestad kirke frem som de viktigste landskapselementene på Stiklestad, og i samsvar med fokuset på bevaring av jordbrukslandskapet, frarådes veibygging på jordene vest og nord for kirken (Tørud, 1993, s. 32). Denne analysen viser at helhetlig tenkning rundt landskap og miljø har fått innpass i den offentlige arealplanleggingen.

Videre, som en del av planprosessen, holdes det et møte angående omlegging av vei på Stiklestad 8.12.1993. I samsvar med behandling i bygningsrådet den 25.8.1993, har vei-alternativene vært forelagt brukere, grunneiere og aktuelle særlovsmyndigheter til foreløpig uttalelse. Talsmann for Arealplanavdelingen og fylkeskonservatoren presiserer at man er klar over innholdet i kulturlandskapsanalysen, og understreker kravet om nøye vurdering av alle landskapsinngrep på stedet. Fylkesmannen (på vegne av Miljøvernavdelingen) peker på at det må legges til grunn at Stiklestad må forvaltes ut fra sine verdier, i nasjonal sammenheng, både som kulturlandskap og som kulturminne. Det trekkes videre frem at det er stort behov for å bedre vei-situasjonen på stedet (NTFK-k, 4.1.1994).

Den 13.7.1995 oversender fylkeskommunen en uttalelse til planen til kommunen. Her reises det innsigelse, som går ut på at kulturminner ikke er tegnet inn som «spesialområde bevaring» med riktig skravur i plankartet, og at det i forbindelse med omlegging av vei må gjøres arkeologiske forundersøkelser i de aktuelle områdene for å avklare om planen er i konflikt med kulturminner. Om dette oppfylles, mener fylkeskommunen at planen ikke vil være i konflikt med automatisk fredete kulturminner (VM-9832, 13.7.1995).

Den 22.8.1995 oversender Riksantikvaren en uttalelse. Høringsfristen for planen var 15.7.1995. Riksantikvaren kom imidlertid sent inn i saken. Det kan i tillegg bemerkes at en frist satt midt i fellesferien, ikke anses som en rimelig frist etter lovverket (Riksantikvaren, 2010, s. 16). Det ble derfor gitt en ny frist til 20.8.1995, slik at Riksantikvaren kunne uttale

seg om nasjonale kulturminneinteresser på Stiklestad. Innsigelsen går ut på at planlagt rundkjøring, vei og parkeringsplass vil føre til en endring av Stiklestads identitet, og medføre «stedstap». Dette begrunnes med at veianlegget gir kirken en sentral plassering i landskapet. Veiomleggingen vil føre til inngrep og funksjonsendring i kulturlandskapet som var åsted for slaget i 1030. Riksantikvaren skriver at fylkeskommunen allerede har reist innsigelse for alle kulturminner i planen, og at man derfor ikke kan komme med innsigelse på bredere grunnlag. Bakgrunnen er at det i følge lovverket ikke kan reises innsigelse i samme sak to ganger, eller av to instanser i kulturminneforvaltningen samtidig (Riksantikvaren, 2010, s. 21-24). Konklusjonen fra Riksantikvaren i dette brevet er at planen med nåværende utforming ikke kan godtas, og er i konflikt med kulturminneloven (VM-9835, 22.8.1995).

Arbeidet med å finne en god løsning for veiføringen fortsetter. 17.1.1996 skriver fylkeskommunen til kommunen at fylkeskommunen ikke har myndighet til å uttale seg om de kjente kulturminnene som berøres av planen, fordi dette er under Vitenskapsmuseets ansvarsområde og myndighet. Fylkeskommunens oppgave er å organisere arbeidet med registrering av kulturminner i de foreslåtte traséene for vei. Området mellom en avmerket gravhaug og Stiklestad skole (se figur 17) består delvis av arealer som ikke er berørt av ras etter 1030 (VM-21627, 17.1.1996). I brev av 10.11.1997 fra fylkeskommunen til kommunen presenteres en prioriteringsliste over mulige veitraséer (VM-21630, 10.11.1997).

I brev av 27.1.1999 fra fylkeskommunen til Verdal kommune summeres den foregående prosessen med kommuneplan, og fylkeskommunen gir uttalelse til nytt forslag for veiføring, fremmet i 1998. De har ingen innsigelser til det nye forslaget, men anbefaler kommunen å velge en løsning etter planutkastet fra 1995. Dette vurderes som en bedre, mer helhetlig løsning. Fylkeskommunen skriver at det bør avholdes et nytt møte om saken. Dersom man ikke kommer frem til en løsning, vil saken måtte sendes videre for å avgjøres av departementet. Fylkeskommunen påpeker at dispensasjon fra kulturminneloven som tillater inngrep i de registrerte automatisk fredete kulturminnene må gis i forbindelse med en reguleringsplan, og ikke på kommunedelplan-nivå (VM-21631, 27.1.1999). Her kan det minnes om at det kun er anledning til å reise innsigelse en gang i samme sak (Riksantikvaren, 2010).

Det sendes en fax 29.7.1999 fra Riksantikvaren til Vitenskapsmuseet. Riksantikvaren ber om en uttalelse til kommunedelplanen fra museet. Museet skal slik «avklare grensesnittet mellom Riksantikvarens uttalelse med vurdering av utilbørlig skjemming, og eventuelt tilsvarende uttalelse fra dere [Vitenskapsmuseet]» (VM-21636, 29.7.1999). Vitenskapsmuseet

er myndighet for de automatisk fredete arkeologiske kulturminnene, og slik rette myndighet for slagstedet, gravminnene i området og jordbrukssporene registrert i 1996.

Dagen etter, i brev av 30.7.1999 ber Riksantikvaren fylkeskommunen reise innsigelse mot fremlagt plan av hensyn til Stiklestad middelalderkirkested som kulturminne av nasjonal og internasjonal interesse. Innsigelsen baseres på nytt vegsystem med omlegging av Rv. 759, Fv. 163 og Fv. 164, samt omdisponering av areal nord og vest for Stiklestad kirke fra landbruk til parkering (RA-21, 30.7.1999, se appendiks 14). I dette brevet beskriver Riksantikvaren nasjonale og internasjonale kulturminneinteresser slik (figur 21):

Nasjonale og internasjonale kulturminneinteresser

Stiklestad har en sentral posisjon i Norges nasjons- og religionshistorie, med sterk symbolverdi. De viktigste fysiske kulturminnene som knyttes til dette er:

1. Kirkestedet.

Stiklestad kirke er bygd midt på 1100-tallet, og skal ha erstattet en tidligere trekirke. Kirka skal ifølge kildene ha blitt bygd der Olav Haraldsson falt under slaget i 1030, og plasseringa i landskapet underbygger dette. Dette slaget og den etterfølgende kanoniseringen av Olav den Hellige markerte selve kristninga av Norge. Stiklestad kirke har derfor en helt spesiell plass i norsk religionshistorie, og ble fram til reformasjonen også mål for pilegrimer fra større deler av Europa.

Norges middelalderkirker har i regelen vært små, med nette kirkegårder rundt og med en fri plassering i landskapet som har latt dem fungere som visuelle og symbolske landemerker. Mange er senere revet, ombygd og/eller mistet samspillet med kulturlandskapet rundt. Kirkesteder med intakt lesbar karakter, slik som Stiklestad, forvaltes derfor strengt.

Alle middelalderkirker og –kirkegårder er automatisk fredet iht. kulturminneloven (kml) § 4 a og j som nasjonale kulturminneinteresser. På grunn av Stiklestad kirkes bevarte samspill med kulturlandskapet rundt (i første rekke nord og vest), og som brennpunkt og fysisk uttrykk for Stiklestads religiøse og nasjonale posisjon opp gjennom århundrene, har Stiklestad kirke og kulturmiljøet rundt en spesielt høy nasjonal og også internasjonal kulturminneverdi.

2. Kulturlandskapet med slagfeltet

På grunnlag av muntlig og skriftlig kildemateriale er selve slagfeltet sannsynliggjort. Deler av dette slagfeltet ligger ennå åpent og relativt urørt nord og vest for kirka. Dette området må derfor betraktes som automatisk fredet kulturminne også jf. kml § 4f (sted det knyttes tro eller tradisjon til). Spørsmål om dispensasjon fra kml 4f må tas opp med NTNU-Vitenskapsmuseet som rette myndighet. Det samme gjelder gravhauger og bosettingsspor fra jernalder.

3. Vegstrukturen.

Fem veger samles i kirkestedet. Ut over kirka som landemerke og kulturlandskapet med sine romdannende elementer og åpne flater, er vegnettet det viktigste elementet som forklarer og organiserer Stiklestad som historisk valfartssted. Det er ikke framkommet dokumentasjon på at vegløpene er førreformatoriske, men valfartstradisjonen fra like etter slaget, og kirka som sognekirke fra rundt reformasjonen, gir en ubrutt tradisjon for Stiklestad som sentralsted. Vegene underbygger kirkas betydning, og gjennom dette også slaget i 1030 og kristningen av Norge. I samspill med de to andre elementene er også vegstrukturen et kulturminne av nasjonal interesse.

Figur 21: Utsnitt fra brev av 30.7.1999 (RA-21, se appendiks 14) fra Riksantikvaren til Nord-Trøndelag Fylkeskommune.

Videre presenterer Riksantikvaren grunnlaget for sin vurdering, og refererer til kulturminneloven. Det påpekes at bygging av anlegg for formidling av historien, medfører

inngrep i kulturminnene eller kulturlandskapet som er mer omfattende enn øvrige endringer fram til vår tid. Pedagogiske tydeliggjøringer representerer kun dagens forståelse av historien, og må derfor som hovedregel ikke fortrenge, men komme i tillegg til selve kildene. Riksantikvaren anser middelalderkirkestedet Stiklestad som et viktig historisk dokument. Stiklestad Nasjonale Kultursenter må eventuelt justere sin drift og sitt formidlingskonsept i den grad hensynene viser konflikt (RA-21, 30.7.1999). Riksantikvaren understreker slik at kulturminnene skal legge føringer for bruken av området, og ikke kulturhuskonseptet.

Som vurdering av kommunedelplanen heter det at Riksantikvaren vil måtte motsette seg nye elementer som vil svekke kirkestedets opprinnelige avgrensning og samspill med det åpne kulturlandskapet rundt. Ny vei nord og vest for kirka vurderes derfor som uakseptabelt. Det samme gjelder den planlagte parkeringsplassen mellom kirkegården og veien. Dagens løsning med parkering på en åker noen dager i året er an akseptabel løsning. Når arealet tas ut av landbruksdrift, og formaliseres og tilrettelegges for parkering, åpnes det for utstrakt bruk og fysisk omdanning. Dette må i følge Riksantikvaren vurderes på linje med permanent parkeringsareal. Vei og parkeringsplass nord og vest for kirken vil virke utilbørlig skjemmende (jf. kulturminnelovens § 3) på middelalderkirkestedet, og en reguleringsplan vil kreve dispensasjon etter kulturminnelovens § 8, fjerde ledd. Riksantikvaren skriver at de ikke kan se at de samfunnsmessige hensyn som er fremlagt i saken er tilstrekkelige til å innvilge dispensasjon. På dette grunnlag ber Riksantikvaren fylkeskommunen fremme innsigelse mot kommunedelplanen. Vegløpene inn mot Stiklestad er vesentlige for opplevelsen av Stiklestad som historisk valfartssted, og øvrige stedsqualiteter. Trafikktype og mengde gjør imidlertid større veier mer til barrierer enn møtesteder, og Riksantikvaren kan derfor godta funksjonelle tilpasninger som avhjelper dette. To forslag som er akseptable, enten ringvei i sør og øst, der internt veinett opprettholdes, eller at Rv. 757 legges om forbi kirken (RA-21, 30.7.1999, se appendiks 14).

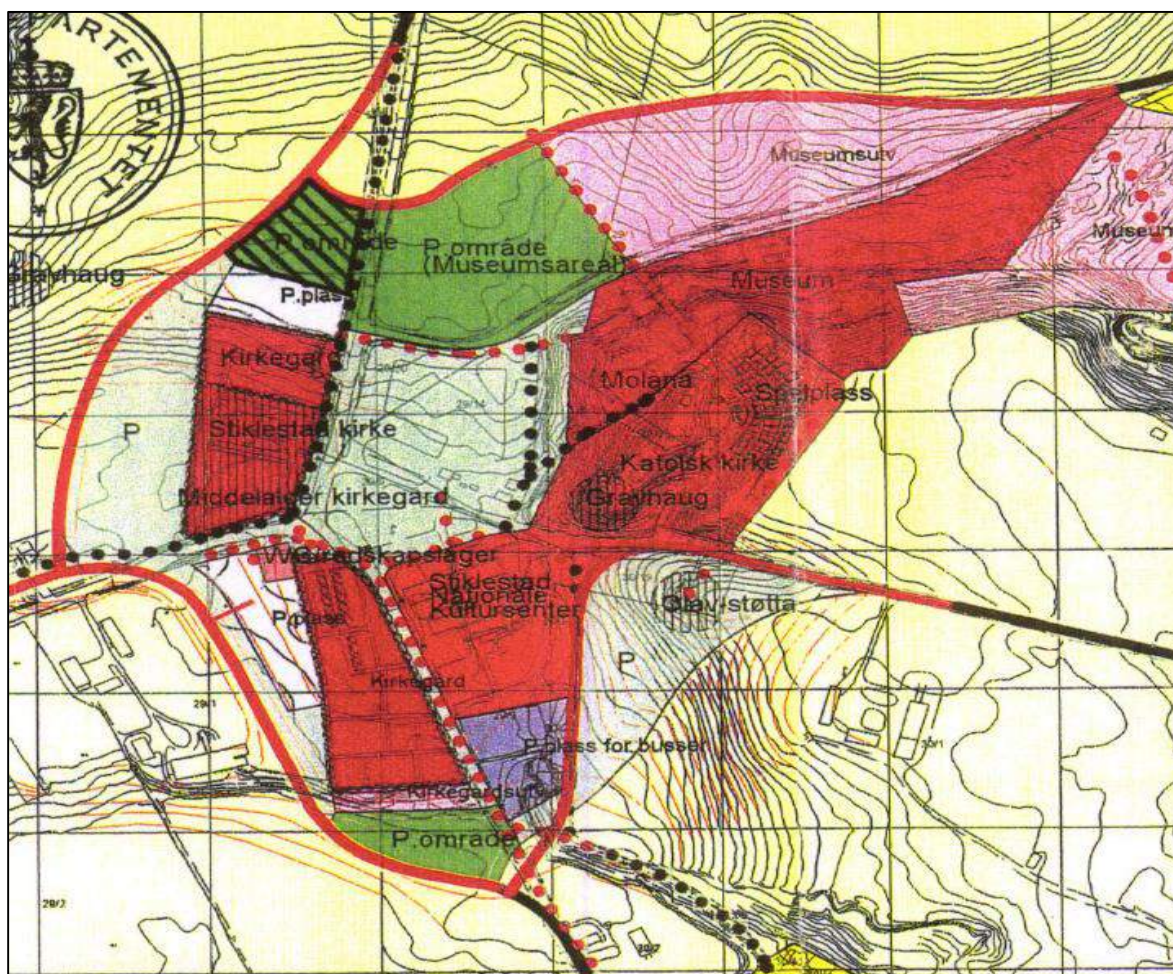
Dette brevet mener jeg er et av de mest sentrale dokumentene i planprosessen, der Riksantikvaren må klargjøre hva kulturminner og kulturmiljø er på Stiklestad. Her kommer kulturminneforvaltningens praksis klart frem. Brevet utgjør i tillegg hoveddokumentet i konflikten, sammen med brevet fra Miljøverndepartementet som vedtar kommunedelplanen. Det Stiklestad som skildres i denne planprosessen, er ganske annerledes enn det i prosessen frem mot 1983-planen. Kirkens relasjon til kulturlandskapet blir i denne prosessen klarere understreket enn tidligere. Endringen i forvaltningens oppfatning framstår som et resultat av det nye lovverket og ny tenkning om helhetlige kulturmiljø. Slagstedet defineres fysisk, og

trekkes frem som automatisk fredet etter kulturminnelovens § 4 litra f. Det er første gang denne loven trekkes så tydelig inn i forbindelse med slagstedet, selv om denne bestemmelsen har vært i lovverket siden 1978 (Kulturminneloven, 1978, § 4 litra f). Veistrukturen trekkes også frem som et kulturminne av nasjonal interesse, da det er med på å understreke kirkens og slagets betydning. Veikrysset er et element som tidligere har blitt vurdert som en belastning for kirken, og ikke som et sentralt element ved stedet eller et kulturminne i seg selv.

I brev av 30.8.1999 opplyser fylkeskommunen Verdal kommune om at det er gjort vedtak om at Riksantikvaren selv må fremme innsigelse til planen som kulturminnemyndighet, og at det ikke fremmes innsigelse fra fylkeskommunen. Deretter vil saken gå til megling hos fylkesmannen, eller til Miljøverndepartementet (VM-21633, 30.8.1999). Partene i saken avklares slik nærmere. I brev av 29.9.1999 fra Riksantikvaren til Verdal kommune informeres det om at Riksantikvaren har overtatt hele plansaken ettersom fylkeskommunen ikke fremmet innsigelse, og fremmer her sin innsigelse til planen (VM-21637, 29.9.1999), hvis innhold er gjengitt over (VM-21635).

Konflikten i planprosessen avsluttes ved at Miljøverndepartementet vedtar kommunedelplanen for Stiklestad 29.11.2000 (se appendiks 10 og 10.1). I skrivet som er innfelt i kommunedelplanens arealplan heter det at:

I medhold av § 20-5, femte ledd i plan og bygningslova har Miljøverndepartementet ved brev i dag til Fylkesmannen i Nord-Trøndelag godkjent vedtak av Verdal kommunestyre i møte den 26. April 2000 for kommunedelplan for Stiklestad slik den er framstilt her. (Kommunedelplan for Stiklestad, vedtatt 29.11.2000)

Figur 22: Utsnitt fra kommunedelplanen som vedtas av Miljøverndepartementet 29.11.2000 (se appendiks 10 og 10.1).

Planen inkluderer en godkjennelse av veiføring vest og nord for kirken. Et område nord for kirken og vest for Rv. 759 tas ut av planen. Dette området er skravert i planen, med beskrivelsen «Båndlagt eller skal båndlegges. Vern etter kulturminneloven». Det er slik noe uklart om området er definert som slagsted eller kulturlandskap i tilknytning til kirken, men det er uansett beskyttet mot inngrep. Bortsett fra denne endringen, etterkommes ikke Riksantikvarens innsigelser mot omlegging av vei (Kommunedelplan for Stiklestad, vedtatt 29.11.2000; se appendiks 10 og 10.1).

Denne planprosessen skiller seg klart fra prosessen på sent 70- og tidlig 80-tall. På ti år har det skjedd betydelige endringer i kulturminneforvaltningen. Fylkeskommunen får formelt forvaltningsansvar og blir regional kulturminnemyndighet i 1990, i tillegg til at lovverket endres i 1992. Det skjer en generell vending der forvaltningen forholder seg mer helhetlig til kulturminner. Dette får konsekvenser for hvordan Stiklestad oppfattes. I argumentasjonen trekkes det fram nye momenter, eller; momenter som ikke har vært uttalt på

denne måten før, som den nye definisjonen av slagstedet. En generell trend er likevel en videreføring av det nasjonale aspektet ved Stiklestad. Når kulturminneforvaltningen argumenterer for bevaringen av veikrysset, vises det til Stiklestad som nasjonalt symbol. Stiklestad som lokalt knutepunkt fremstår som fjernt i kommunedelplanprosessen. I begrunnelsen for bevaring av veikrysset, er det de som har kommet langveisfra som portretteres i beskrivelsen. Det er ikke et argument at Stiklestad har fungert som et sentrum i lokalsamfunnet. Den nasjonale og internasjonale vinklingen kan settes i sammenheng med Riksantikvarens rolle i kulturminneforvaltningen, som en institusjon med ansvar og myndighet på nasjonalt nivå.

6.2.3.2 Reguleringsplan 2003

Arbeidet med den nye reguleringsplanen for Stiklestad blir satt i gang høsten 2001. Denne planen er underordnet bestemmelsene kommunedelplanen, og en detaljregulering av området. Hovedlinjene for veiløsning på Stiklestad er lagt, nå skal omleggingen realiseres. Hovedmålet for planen var slik å regulere omlegging av Rv. 757 fra Verdalsøra til Vuku, Rv. 759 fra Verdalsøra til Leksdalen, og Fv. 164 til Leirådal (VM-21648, 5.3.2003).

I forbindelse med kommunedelplanen ble det gjort arkeologiske forundersøkelser i 1996 i regi av fylkeskommunen (se appendiks 16.1). Under prosessen med utarbeidelse av denne reguleringsplanen blir det gjort ytterligere forundersøkelser (se appendiks 16.2). Dessuten ble det gjennomført befaring og laget rapport over de kvartærgeologiske forholdene på stedet ved Norges Geologiske Undersøkelse (Sveian, 2002). Forundersøkelsene, utført i 2002, tok for seg området med den nye vegtraseen vest og nord for kirken (Rv. 759) (VM-21645, 29.1.2003, se appendiks 16).

Den 15.4.2002 sendes et brev fra fylkeskommunen til Riksantikvarens distriktskontor i Trondheim. Fylkeskommunen ber Riksantikvaren – i forbindelse med utarbeidelse av reguleringsplan – om å avgrense området for Stiklestad kirke, å foreta en avgrensning av middelalderkirkegården, og om å komme med innspill til hvordan kulturlandskapet best kan ivaretas i reguleringsplanen (VM-21639, 15.4.2002). I brev av 23.4.2002 fra fylkeskommunen til Fjellanger Widerøe Plan AS spesifiserer fylkeskommunen hvordan kulturminnene i området skal tegnes inn i reguleringsplanen. Her listes det opp følgende under automatisk fredete kulturminner:

- Stiklestad kirke
- middelalderkirkegården
- gravhaug ved det katolske kapellet, ID 7683
- gravhaug, ID 7684, fjernet, under fundamentet for Olavsstøtta
- området mellom middelalderkirkegården og nye Rv. 759

Det heter under det siste punktet i brevet at for at fylkeskommunen skal kunne akseptere vegomleggingens uheldige virkning på kulturlandskapet rundt kirken, må landskapet brytes opp minst mulig. Området mellom kirkegården og den nye veien foreslås regulert til kombinert formål jordbruk og spesialområde bevaring. Fylkeskommunen påpeker at kirken i følge tradisjonen skal være bygget på slagstedet, og at: «slagstedet er et kulturminne i henhold til kulturminnelovens § 2.1, og dette kan være hjemmel for en slik regulering.» (VM-21640, 23.4.2002, se appendiks 15). Her definerer fylkeskommunen slagstedet etter en mer generell paragraf enn det Riksantikvaren gjør i 1999. Slagstedet defineres i tillegg fysisk i planen, noe som også er en videreføring fra kommunedelplan-prosessen. De to gravminnene som nevnes i brevet har ikke tidligere vært gjenstand for fokus i planprosessene.

I brev av 23.4.2002 fra Riksantikvarens distriktskontor til fylkeskommunen sender Riksantikvaren det ønskede innspillet til avgrensning av kulturminnene i reguleringsplanen. Middelalderske kirkesteder er i følge Riksantikvaren en ikke-fornybar ressurs av nasjonal verdi. Det spesifiseres hvordan kirken og kirkegården skal fremstilles i planen. Avslutningsvis i brevet skriver Riksantikvaren at det er viktig at det foretas en helhetlig vurdering av området der kulturminner, kulturmiljøer, stedsutforming og estetikk sees i sammenheng. Enkeltelementer, som eksisterende vegetasjon og etterreformatoriske gravminner, preger sterkt opplevelsen av stedet og bør vurderes sikret gjennom planen (VM-21641, 23.4.2002). Stiklestad kirke vurderes som et kulturminne av nasjonal verdi, som viderefører Riksantikvarens linje fra kommunedelplanprosessene. Videre understrekes viktigheten av en helhetlig vurdering av Stiklestad og området rundt.

I brev av 12.8.2002 gir fylkeskommunen en uttalelse til Verdal kommune om det videre arbeidet med planen. Her heter det at kulturminnene og kulturlandskapet på Stiklestad er grunnleggende viktige for Stiklestadområdet posisjon som et regionalt og nasjonalt kulturminne og kultursentrum. Det er nettopp denne rollen som krever en videreutvikling av området med tanke på framtidig besøk og bruk. Fylkeskommunen ser på reguleringsplanen

som et kompromiss mellom et nødvendig vern og ønsket bruk. Det presiseres at det må gjøres en påvisningsundersøkelse etter kulturminnelovens § 8.4 og § 9 før det kan avgis endelig uttalelse til planen. Maskinell flateavdekking er en metode som er innført i Midt-Norge i løpet av de siste ti årene, skriver fylkeskommunen. Deres faglige vurdering er at kulturmiljøet på Stiklestad står i en særstilling regionalt og nasjonalt. Stiklestad kirke ligger i et landskap med svært mange spor fra tiden før den ble bygget, først og fremst i form av gravhauger. Disse er med på å forklare Stiklestads viktige posisjon i sen vikingtid og tidlig middelalder (VM-21642, 12.8.2002). Fylkeskommunen trekker i dette dokumentet inn det regionale perspektivet, og understreker oppfatningen av Stiklestad som helhet.

I brev av 1.11.2002 til Verdal kommune opplyser fylkeskommunen om resultatene fra de arkeologiske forundersøkelsene, utført 18.-19.9 og 24.,25., og 28.10.2002 (Solheim & Ystgaard, 2003). Det er utført maskinell søkesjakt i de områdene som ikke ble undersøkt i september 1996. Det ble påvist plogspor og mulige ardspor sør for kirken. Det ble ikke påvist ytterlige strukturer som kan tolkes som automatisk fredete kulturminner. Fylkeskommunen vil søke dispensasjon for de berørte kulturminnene fra Riksantikvaren. De øvrige traséene vurderes som uproblematisk etter en kulturvern faglig vurdering av potensialet for automatiske fredete strukturer i undergrunnen (VM-21643, 1.11.2002).

I brev av 17.12.2002 fra Riksantikvaren til Verdal kommune påklager Riksantikvaren kommunens vedtak av reguleringsplan, ettersom Riksantikvaren ikke har kommet med uttalelse om kulturminner til planen (VM-21644, 17.12.2002).

I brev av 29.1.2003 til Riksantikvaren oversender fylkeskommunen den komplette planen med rapporter, og ber om dispensasjon for de berørte kulturminnene. Her skriver fylkeskommunen at Stiklestad er et viktig kulturhistorisk, kulturelt og trafikkmessig knutepunkt i indre Trøndelag. Det heter i brevet at det neppe er tilfeldig at slaget i 1030 sto nettopp her, et slag som gjennom de tradisjoner, historier og myter som er spunnet omkring det, har gitt stedet nasjonal betydning. Stiklestad nevnes som inkludert som et av de prioriterte kulturmiljøene i fylkets verneplan (Verneplan for kulturmiljø, 1995). De berørte kulturminnene listes opp, og her nevnes slagstedet fra 1030, tillegg til at Olavsstøtta vurderes som fredningsverdig. Automatisk fredete kulturminner som vil bli direkte berørt av planen nevnes som: Kirken med kirkegård, bosetningsspor sør og vest for kirken fra jernalder og middelalder, og slagstedet fra 1030 (VM-21645, 29.1.2003). Her har fylkeskommunen altså definert slagstedet etter § 4 f, og ikke § 2.1 som i et tidligere saksdokument i prosessen. Legg

også merke til at dette er det eneste saksdokumentet der Verneplan for kulturmiljø (1995) nevnes.

Det er under fylkeskommunens mandat å uttale seg om de to sistnevnte, da middelalderkirken er Riksantikvarens ansvarsområde. Dateringer av bosetningssporene skriver seg til romertid/folkevandringstid, og det ble også funnet et bevart dyrkningslag fra middelalder som nevnes som spennende. Sporene er tolket til en bosetningsenhet som har flyttet frem og tilbake på sletta fra bronsealder og frem til vikingtid. Slagstedet nevnes som fredet etter kulturminnelovens § 4 f. Det heter i brevet at det er vanskelig å avgrense slagstedet, og at det er mulig at raset som gikk i senmiddelalderen har tatt med seg mye av landskapet slaget sto i. Det sikreste holdepunktet ansees som kirken. Konklusjonen er at de påviste strukturene har liten visuell og pedagogisk verdi, med unntak av slagstedet og kirken, som gir opplevelse og historisk dybde til landskapet, selv om det pekes på at landskapet er kraftig forstyrret av ras (VM-21645, 29.1.2003).

Kulturmiljøet Stiklestad ble prioritert i verneplanen med følgende bakgrunn: Mange og store gravhauger i området, slaget i 1030, oppbyggingen av Olavskulten og etableringen av pilgrimskirken. De monumentale gravhaugene på Hallem og Heggstad samt de mange andre gravhaugene i området viser at dette har vært et område av stor betydning fra år 0 og fremover. Her refereres det til tolkninger gjort av Bjørn Myhre. Man peker på at den store produksjonen av jern i Trøndelag nok ble styrt fra gårder som Hallem og Heggstad. Flata hvor kirken ligger har kanskje allerede i jernalder vært et viktig knutepunkt. Dette kan være med å forklare hvorfor slaget sto på Stiklestad. I tillegg kan landskapet med en slette liggende nedenfor en skråning ha gitt gode taktiske forutsetninger for et slag. Det heter at dette er elementer det kan være mulig å påvise (VM-21645, 29.1.2003, se appendiks 16).

I denne uttalelsen ser vi hvordan tolkninger fra den arkeologiske og historiske forskningen kommer inn i forvaltningen på en tydeligere måte enn før. Dette kan henge sammen med at man har påvist bosetnings- og dyrkningsspor på Stiklestad, og at man med disse sporene ser en kontinuitet i bosetningen på stedet. Man ser utfordringer i å skulle avgrense slagstedet fysisk, i forbindelsene med rasene som har gått i området. Man mener likevel at både kirken og slagstedet har høy opplevelsesverdi som kulturminner. Fylkeskommunen trekker inn både det regionale og det nasjonale i sin beskrivelse av kulturminneforhold på Stiklestad.

I brev av 18.2.2003 til Riksantikvaren gir Vitenskapsmuseet sin uttalelse til planen, en verdivurdering av automatisk fredete kulturminner planen berører, og budsjett for arkeologisk

undersøkelse. I uttalelsen er det bosetningssporene som ble avdekket av fylkeskommunen og slagstedet fra 1030 som vurderes. I forbindelse med bosetningssporene påpekes det at man kan få ytterligere kunnskap om det maktsenteret som tegnes av de mange gravminnene i området, og at strukturene kan være spor etter bosetningsenheter som har tilhørt et større gårdsvald i området. Når det gjelder slagstedet, er museet enig i at det bør tas utgangspunkt i kirken for å avgrense det som kulturminne, og at skjemmebestemmelsen bør forvaltes ut i fra synsfeltet fra kirken. Det vurderes som positivt at stedet fortsetter å ha en knutepunktsfunksjon, ettersom denne funksjonen vurderes til å gå langt tilbake i tid (VM-21646, 18.2.2003). Tolkningene av de arkeologiske funnene drøftes videre, og settes i sammenheng med andre kulturminner i området, slik fylkeskommunen også gjør (VM-21645, 29.1.2003). Definisjonen av slagstedet med utgangspunkt i kirken underbygges. Det er i følge Vitenskapsmuseet opplevelsen av kirken i kulturlandskapskontekst som må styre inngrep i landskapet.

I brev av 26.2.2003 til Riksantikvaren spesifiserer Vitenskapsmuseet de arkeologiske undersøkelsene som skal utføres på Stiklestad, og budsjett for disse (VM-21647, 26.2.2003). Videre gir Riksantikvaren i brev til fylkeskommunen av 5.3.2003 tillatelse til inngrep i de automatisk fredete kulturminnene som berøres av planen. Det presiseres at avveiningen om skjemming av kirken, kirkegården og slagstedet ble avklart i kommunedelplanen, gjennom Miljøverndepartementets vedtak av 29.11.2000. Den foreliggende uttalelsen gis i kraft av å være dispensasjonsmyndighet for de automatisk fredete kulturminnene som fremkom ved registrering i forbindelse med reguleringsplanen (VM-21648, 5.3.2003). Dette er slik en påminnelse om de store linjene som ble trukket opp for området i kommunedelplanen, der veiomleggingen ble godkjent, og et område nord for kirken ble båndlagt etter kulturminneloven.

Reguleringsplanen vedtas av Verdal kommune 1.12.2003. I reguleringsplanens bestemmelser nevnes kirken, kirkegården og to gravhauger som automatisk fredete kulturminner. Slagstedet nevnes som kulturminne etter Kulturminnelovens § 2.1 under punkt 5.6, kalt bevaring av kulturlandskap (Bestemmelser for reguleringsplan Stiklestad, 1.12.2003, se appendiks 12). Kulturminneforvaltningen fremholder her bruken av § 2.1 over fredning etter § 4 f. Det er vanskelig å avgjøre om man her aktivt unngår å bruke § 4 f fordi man ikke anser slagstedet som et automatisk fredet kulturminne. Riksantikvaren og fylkeskommunen definerer det imidlertid etter § 4 f i kommunedelplanprosessen, og fylkeskommunen definerer det videre slik tidligere i denne planprosessen (VM-21645, 29.1.2003, se appendiks 16). Om

bruken av § 2.1 ikke er intensjonell på denne måten, antyder det at bruken av lovverket ikke er konsekvent, men at dette ikke er blitt lagt merke til i prosessen. Dette går ikke frem av saksdokumentene.

I løpet av denne planprosessen har dispensasjonsmyndigheten for automatisk fredete kulturminner blitt sentralisert til Riksantikvaren i 2001. Vitenskapsmuseets rolle består slik i denne prosessen i å være rådgiver, og i å ha ansvar for og myndighet til å utføre arkeologiske undersøkelser der det er innvilget dispensasjon etter § 8.4 av Riksantikvaren. Nye funn av arkeologiske kulturminner ved registrering gjør at forvaltningen trekker inn mer omfattende kulturhistoriske tolkninger i sin vurdering av kulturminner på Stiklestad. Det er hovedsakelig fylkeskommunen som uttaler seg, som resultat av den nye ansvarsfordelingen. Det er i uttalelsene et samspill mellom det lokale og regionale Stiklestad og det nasjonale, men det nasjonale har i økende grad størst innflytelse. I utsnittet fra planen (figur 23) defineres slagstedet med kulturlandskap fysisk som området mellom den nye veien og kirken. Materialiseringen av den immaterielle historien og tradisjonen skjer her i praksis, ved at en historisk hendelse blir knyttet til et spesifikt, geografisk avgrenset sted.

Figur 23: Utsnitt fra reguleringsplanen som vedtas 1.12.2003 (se appendiks 11 og 11.1).

7. Diskusjon

I kapittel 6.2 ble de utvalgte planprosessene som leder opp mot vedtak av arealplaner for Stiklestad gjennomgått og analysert. Slik er kulturminneforvaltningens praksis utforsket gjennom saksdokumentene som er produsert av forvaltningen. Dette besvarer det første spørsmålet i underproblemstilling 1: Hvordan har kulturminneforvaltningen gått frem ved vurdering av kulturminnehensyn på Stiklestad i forbindelse med utarbeiding av planer og iverksetting av tiltak?

Videre i dette kapittelet anvendes oppgavens teoretiske perspektiv, basert på ontologisk politikk, for å belyse hvordan forvaltningens praksis er med på å skape kulturminnet Stiklestad, og hvilke virkeligheter som eksisterer i forvaltningspraksisen. Kapittel 7.1 er slik en oppsummering av planprosessene med henblikk på de to siste spørsmålene i underproblemstilling 1: Hva *er* kulturminnet Stiklestad i kulturminneforvaltningen, og er det mer enn én ting? Om Stiklestad er mer enn én ting, hvordan forholder de eventuelle ulike versjonene av Stiklestad seg til hverandre? Kulturminnet Stiklestad ses i samsvar med oppgavens teoretiske perspektiv som et samhandlingsrom, der ulike aktører har agens. Kapittel 7.2 drøfter ontologiene i kulturminnet Stiklestad, og identifiserer og diskuterer de ulike aktørene som har agens i kulturminnet. I kapittel 7.3 drøftes det andre spørsmålet i underproblemstilling 2: Hvordan har forvaltningen forholdt seg til samspillet mellom det materielle og det immaterielle i planprosessene?

7.1 Oppsummering av planprosessene: Stiklestad i kulturminneforvaltningen

7.1.1 Reguleringsplan av 1983 og realiseringen av kulturhuset

Stiklestad nevnes flere steder som et viktig område i saksdokumentene fra planprosessen fram mot vedtak av reguleringsplanen i 1983. Det er antydning til en tankegang der Stiklestad vurderes som helhet i uttalelsene fra fylkeskonservatoren og Riksantikvaren. Dette kommer imidlertid i liten grad til uttrykk i 1983-planen. Det er hovedsakelig landskapselementene hver for seg – Stiklestad kirke, Stiklestad gamle skole og gravminnene i området – som utgjør vurderingsgrunnlaget. Kommunen trekker inn hvordan Stiklestad er et område av nasjonal betydning, og spesifiserer slik hvorfor dette anses som et viktig område i notatet fra 1977. Det går videre fram av dette notatet at det fra kommunens side vurderes som lite ønskelig med mengder av byggevirksomhet i området, og at det bør reguleres strengt hvordan bygninger i

området kan utformes. Fra Riksantikvarens side antydes et ønske om færrest mulig endringer. Veiene gjennom området betraktes som et problem. Trafikken vurderes som belastende for Stiklestad kirke, og det antydes at veianlegget generelt er sjenerende for stedet og kirken. Dette tas imidlertid ikke videre i arealplanleggingen. Analysen viser slik at Stiklestad i denne planprosessen i liten grad betraktes som et kulturminne i seg selv, som en helhet. De ulike landskapselementene, da særlig Stiklestad kirke, vurderes enkeltvis av forvaltningen. Det spesifiseres ikke fra Vitenskapsmuseet eller Riksantikvaren hvorfor Stiklestad-området er viktig. Fylkeskonservatoren ser derimot Stiklestad som et lokalt sentrum. Dette kommer til uttrykk gjennom fokuset på den gamle skolen og dens forhold til kirken, kulturlandskapet og andre verneverdige bygninger i området.

Det immaterielle innholdet som har tilknytning til Stiklestad, særlig historiene og tradisjonene knyttet til slaget i 1030 og Olav den Hellige, har ikke et merkbart uttrykk i forvaltningens gjøren i denne planprosessen. Enkelte av saksdokumentene gir inntrykk av at *hva Stiklestad er og hvorfor det er viktig* er selvsagt, og at det ikke behøver redegjøres nærmere for stedets historie. Dette kan ha sammenheng med at konfliktnivået i planprosessen er lavt, sammenlignet med de to senere planprosessene, og i en viss grad i forbindelse med tiltakene for den gamle skolen. Slagstedet trekkes ikke frem som et element. Kirken vurderes nesten utelukkende på bakgrunn av at den er en middelalderkirke, og i liten grad som en materialisering av historien om Olav. Kirken, skolen og gravminnene behandles delvis som del av samme helhet. Dette er ikke klart uttalt fra kulturminnemyndighetene, og er nesten utelukkende fylkeskonservatoren som demonstrerer helhetstenkning. Kommunen gjør også dette i notatet fra 1977, men det går ikke frem av saksdokumentene at notatet har noen større innvirkning på kulturminneforvaltningens praksis. Kulturminnet Stiklestad gjøres slik i denne prosessen mer som enkeltelementer enn som helhet. Kulturminnet Stiklestad gjøres som lokalt knutepunkt i like stor grad som et sted av nasjonal betydning av kulturminneforvaltningen i denne planprosessen.

I prosessen fram mot realiseringen av kulturhuset skjer en endring i forvaltningens gjøren av kulturminnet Stiklestad. Stiklestad som lokalt sentrum har hatt en tilstedeværelse i kulturminneforvaltningens praksis blant annet gjennom fokuset på den gamle skolen. Forholdet mellom skolen og kirken er i utgangspunktet et premiss for utformingen av kulturhuset. Dette viser seg senere å bli neglisjert når kulturhusbygget skal realiseres, ved at skolen først flyttes, og deretter rives. Det går ikke fram av saksdokumentene når avgjørelsen om riving tas eller hvilke argumenter som legges til grunn, men det går fram at

fylkeskonservatoren godkjenner flyttingen. Tidligere i prosessen uttalte Riksantikvaren at det var opp til lokale og regionale aktører å avgjøre hva som skulle skje med skolen. Utvidelsen av museumsområdet gjennom vedtak av reguleringsplanen i 1989 utgjør også endringer i landskapet. Denne planen knyttes i liten grad til resten av Stiklestad. Folkemuseet ble imidlertid nevnt i prosessen frem mot vedtak av 1983-planen, men har likevel liten tilstedeværelse i prosessen. Kulturminneforvaltningen er involvert i kulturhusprosjektet gjennom hele prosessen, og Stiklestad Nasjonale Kultursenter blir raskt etablert som en merkbar aktør i forvaltningen av stedet. Kulturminnet Stiklestad gjøres slik i økende grad som nasjonalt kulturhuskonsept i forvaltningen.

Analysen viser at det i løpet av denne planprosessen og det videre arbeidet med realisering av kulturhuset, skjer en vridning mot en mer helhetlig oppfatning av kulturminnet Stiklestad. Samtidig har Folkemuseet og utvidelsen av dette liten plass i forvaltningens gjøremål av Stiklestad som helhet. Stiklestad som nasjonalt kulturhuskonsept etableres, og kulturminnet Stiklestad gjøres i økende grad som et sted av nasjonal betydning. Kulturminnet Stiklestad som lokalt knutepunkt er en stor del av kulturminneforvaltningens praksis i planprosessen fram mot vedtak av planen i 1983. Denne versjonen av Stiklestad overskygges i økende grad av Stiklestad som nasjonalt kulturhuskonsept gjennom forvaltningens deltakelse arbeidet med utforming og bygging av Stiklestad Nasjonale Kultursenter.

7.1.2 Kommunedelplan 1996 (2000)

Ved denne prosessen er det to ting som er viktig å presisere: En kommunedelplan er noe annet enn en reguleringsplan. Videre er det gjort endringer som gjør at rammebetingelsene for kulturminneforvaltningen er forskjellige fra de som gjaldt på sent 70- og tidlig 80-tall.

En kommunedelplan er som nevnt en overordnet arealplan. Her utarbeides de store linjene, og kommunedelplanen nevnes i Verneplan for kulturmiljø (1995) som et verktøy for å verne om kulturminner og -miljøer. Arbeidet med Verneplan for kulturmiljø (1995) er det som for alvor integrerer helhetstenking rundt kulturminner og kulturmiljø i kulturminneforvaltningen av Stiklestad. I verneplanen trekkes kirken og alléen frem som de viktigste elementene. Selv om den trekker inn stedets nasjonale betydning, er verneplanen tydelig i sin henvisning til både lokal og regional betydning. Dette henger sammen med at planen skal vise kulturminner og kulturmiljøer i Nord-Trøndelag spesifikt.

På 13 år har mye endret seg i kulturminneforvaltningen. Fylkeskommunen får formelt forvaltningsansvar og blir regional kulturminnemyndighet i 1990, i tillegg til at lovverket

endres i 1992. Det har skjedd en generell vending i utgangspunkt og tenkning, som gjør at forvaltningen forholder seg mer helhetlig til kulturminner. Forvaltningen har fått mulighet til og ansvar for å forvalte kulturminner i større kontekster, og dette tas aktivt i bruk. Maskinell søkesjaktning er i ferd med å innføres, som en del av regionale kulturminnemyndigheters metodikk for å registrere ukjente kulturminner under markoverflaten (se kapittel 6.2.3). Samlet fører dette til at Stiklestad fremstår i et nytt lys i forvaltningen. Kulturminneforvaltningen trekker slik i sin argumentasjon fram nye momenter når kulturminnet Stiklestad vurderes. Et viktig moment i denne planprosessen er at det foreligger en tydelig konflikt mellom kulturminnemyndighetene og kommunen.

Innsigelsen av 30.7.1999 (RA-21) utgjør det mest sentrale saksdokumentet i denne planprosessen. Riksantikvaren må her tydeliggjøre hva kulturminner og kulturmiljø er på Stiklestad. Her kommer det klart fram hvordan kulturminneforvaltningen gjør kulturminnet Stiklestad. Innsigelsen utgjør også hoveddokumentet i konflikten, sammen med brevet fra Miljøverndepartementet som vedtar kommunedelplanen. Det Stiklestad som beskrives her, fremstår som ganske annerledes enn det gjør i prosessen frem mot 1983-planen. Kirkens forhold til kulturlandskapet blir i kommunedelplanprosessen understreket sterkere enn tidligere. Dette er et resultat av det nye lovverket, og tenkning om at kulturminner kan utgjøre deler av helheter.

Slagstedet defineres i denne prosessen fysisk, og benevnes som automatisk fredet etter kulturminnelovens § 4 litra f. Det er første gang denne loven trekkes så tydelig inn i forbindelse med slagstedet, selv om denne bestemmelsen har vært i lovverket siden 1978 (jf. Kulturminneloven, 1978, § 4 litra f). Veistrukturen trekkes også frem som et kulturminne av nasjonal interesse. Dette begrunnes med at det er med på å understreke kirkens og slagets betydning. Veikrysset er et element som ikke tidligere er vurdert som en integrert del av Stiklestad. I planprosessen frem mot vedtak av reguleringsplanen i 1983 vurderes veiene gjennom området som et problem.

Verneplan for kulturmiljø (1995) uttrykker Stiklestad i lokal og regional kontekst, mens Riksantikvarens fokus er nasjonalt og internasjonalt. Jeg vil videre rette fokus mot de tre punktene i Riksantikvarens innsigelse: Kirkestedet, kulturlandskapet med slagfelt og veistrukturen. Kirken beskrives som et fysisk uttrykk for Stiklestads religiøse og nasjonale posisjon. Her knyttes det immaterielle innholdet konsekvent til kirkebygget. Den nye definisjonen av slagstedet viser også at det i økende grad er en tendens til materialisering av det immaterielle innholdet (historien om slaget i 1030 og Olav den Hellige, kristningen og

rikssamlingen). Det henvises til muntlige og skriftlige kilder, og Riksantikvaren skriver at kirkens plassering sannsynliggjør slagstedet. Det uttrykkes ikke spesifikt hvordan dette skal avgrenses fysisk, men at slagstedet er i landskapet vest og nord for kirken. Veiene som møtes på Stiklestad ansees som et kulturminne i seg selv, i at de forklarer og organiserer Stiklestad som historisk valfartssted. Det de ulike landskapselementene representerer, deres symbolverdi, brukes som begrunnelse for hvordan Stiklestad bør forvaltes. De fysiske elementene gjøres slik av kulturminneforvaltningen som noe mer enn det materielle uttrykket i seg selv.

Gjøren av kulturminnet Stiklestad som et sted av nasjonal betydning videreføres fra den forrige planprosessen, men forsterkes også i høy grad av Riksantikvaren i kommunedelplanprosessen. Når Riksantikvaren argumenterer for bevaringen av veikrysset og motsetter seg anlegning av parkeringsplass, vises det til Stiklestad som nasjonalt symbol. Dette henger også sammen med Riksantikvarens rolle som overordnet kulturminnemyndighet, en institusjon med ansvar på nasjonalt nivå. Stiklestad som lokalt sentrum fremstår her veldig fjernt, bortsett fra i Verneplan for kulturmiljø (1995), som har liten betydning i planprosessen sammenlignet med andre saksdokumenter. Verneplanen har innflytelse på helhetstenkningen, men i mindre grad på hvordan Stiklestad behandles i praksis. De resterende landskapselementene på Stiklestad har ingen merkbar tilstedeværelse i kommunedelplanprosessen, deriblant Folkemuseet, den begravde NS-bautaen og Olavsstøtten. Stiklestad Nasjonale Kultursenter nevnes. Stiklestad som viktig historisk og religiøst sted, med historien om slaget og Olav den Hellige liggende til grunn, overskygger i løpet av denne prosessen andre virkeligheter på Stiklestad nesten totalt. Kulturminneforvaltningen gjør her nesten utelukkende Stiklestad som et sted av nasjonal betydning.

7.1.3 Reguleringsplan 2003

Denne planen er som nevnt en detaljregulering i samsvar med retningslinjene i kommunedelplanen. Det er hovedsakelig fylkeskommunen som uttaler seg om kulturminner i planprosessen, ettersom Riksantikvaren har redegjort for sitt syn i kommunedelplanen. Riksantikvaren kommer imidlertid med uttalelser om avgrensning av kirken og kirkegården, og understreker på generelt grunnlag at området må vurderes helhetlig. Vitenskapsmuseet blir bedt om å avgrense slagstedet, og det er enighet om at kirken bør være utgangspunktet for avgrensningen.

Fylkeskommunen viser en oppfatning av Stiklestad som lokalt og regionalt sentrum i sine uttalelser. Dette kommer fram i fylkeskommunens uttalelse i brev av 29.1.2003 (VM-21645), som utgjør det mest sentrale dokumentet i denne planprosessen. Stiklestad beskrives som et viktig kulturhistorisk, kulturelt og trafikkmessig knutepunkt i indre Trøndelag. Fylkeskommunen skriver at det neppe er tilfeldig at slaget i 1030 sto nettopp på Stiklestad i Verdal, og at slaget har gitt stedet nasjonal betydning. Olavsstøtta vurderes av fylkeskommunen som fredningsverdig, og slagstedet fra 1030 nevnes som et automatisk fredet kulturminne. Fylkeskommunen understreker at det er vanskelig å avgrense slagstedet. Det sikreste holdepunktet for en avgrensning ansees som Stiklestad kirke. Strukturene påvist gjennom arkeologiske forundersøkelser har liten visuell og pedagogisk verdi, med unntak av slagstedet og kirken. Disse kulturminnene gir i følge fylkeskommunen opplevelse og historisk dybde til landskapet, selv om det er kraftig forstyrret av ras. I denne uttalelsen vises hvordan tolkninger fra den arkeologiske og historiske forskningen kommer inn i forvaltningen av stedet på en tydeligere måte enn før. Dette momentet trekkes frem her fordi jeg ønsker å minne om at kulturminneforvaltningen ikke eksisterer i et vakuum. Nye funn av arkeologiske kulturminner ved registrering får forvaltningen til å trekke inn mer omfattende kulturhistoriske tolkninger i vurderingen av kulturminner på Stiklestad. Forvaltningen fokuserer på tolkninger av stedskontinuitet, og slik blir også helhetstanken om Stiklestad sterkere. Denne har sitt opphav i kommunedelplanprosessen.

I denne prosessen er det et samspill mellom Stiklestad som lokalt og regionalt knutepunkt og Stiklestad som et sted av nasjonal betydning. Allikevel gjør forvaltningen Stiklestad som et sted av nasjonal betydning knyttet til slaget i stadig økende grad, på tross av Stiklestad som lokalt sentrum. Bosetnings- og dyrkningssporene forteller om lokale forhold i jernalderen, men brukes for å underbygge stedets nasjonale betydning. Slagstedet med kulturlandskap defineres fysisk i planen, som området mellom den nye veien og kirken. Materialiseringen av det immaterielle innholdet skjer her i praksis, ved at en historisk hendelse blir knyttet til et spesifikt, geografisk avgrenset sted. Når det gjelder den vekslende bruken av § 2.1 og § 4 f, er det vanskelig å diskutere dette nærmere. Forskjellen ligger i om man anser slagstedet som et automatisk fredet kulturminne eller ikke. Etter § 2.1 vil beskyttelsen av slagstedet være mye svakere.

Kulturminnet Stiklestad som et sted av nasjonal betydning, med grunnlag i historien om slaget og Olav den Hellige, fortsetter også i denne planprosessen å utkonkurrerer andre versjoner av Stiklestad, spesielt Stiklestad som lokalt og regionalt sentrum. Det lokale og

regionale er en del av kulturminneforvaltningens praksis, men dette brukes for å underbygge det nasjonale, heller enn at det er en verdi i seg selv.

7.2 Sammendrag: Hvordan *gjør* forvaltningen kulturminnet Stiklestad?

At ontologisk politikk er grunnlaget for oppgavens analysestrategi, medfører at virkeligheten ses som multippel; som at det er mer enn én virkelighet. Fenomenet som er utforsket – kulturminnet Stiklestad i kulturminneforvaltningen – er slik utforsket som *praksis*, eller *gjøren*. Hvilke ontologier, eller virkeligheter, kan identifiseres i kulturminneforvaltningens gjøren av kulturminnet Stiklestad? Analysen viser forvaltningens praksis gjennom tre planprosesser som spenner i tid fra slutten av 1970-tallet til vedtak av reguleringsplanen i 2003. Jeg vil argumentere for at det i forvaltningens gjøren av kulturminnet Stiklestad kan ses følgende ontologier:

- *Stiklestad som lokalt sentrum*. Det forekommer stadig en gjøren av kulturminnet Stiklestad som lokalt sentrum i forvaltningen, men denne overskygges i økende grad av det nasjonale Stiklestad. Elementene kirken, folkemuseet, alléen, veikrysset og den gamle skolen er alle en del av denne ontologien.
- *Stiklestad som et sted av nasjonal interesse*, med grunnlag i historien om slaget på Stiklestad og Olav den Hellige. De fleste av landskapselementene er på en eller annen måte en del av denne ontologien. Jeg velger å korte ned navnet på denne ontologien til kulturminnet *Stiklestad som Olavstradisjon*.

Grensene mellom ontologiske rom er flytende. I den gjeldende forvaltningsvirkeligheten er Stiklestad nesten utelukkende Olavstradisjon. Det betyr ikke at andre virkeligheter ikke er aktive, eller at det ikke gjøres flere ontologier enn de to jeg har identifisert. Jeg vil imidlertid argumentere for at disse to virkelighetsforståelsene gir mening med bakgrunn i hvordan forvaltningens gjøren kommer frem i saksdokumentene analysen bygger på.

Stiklestad som lokalt sentrum er i noen tilfeller med på å underbygge Stiklestad som Olavstradisjon. Dette kommer fram i forbindelse med funnene av bosetnings- og dyrkningsspor under arbeidet med reguleringsplanen som vedtas i 2003. Her trekker forvaltningen den lokale forhistorien opp på regionalt og nasjonalt nivå ved å knytte den til historien om slaget og Olav den hellige. Slik får den kontinuiteten man mener å ha påvist ved funn av de arkeologiske strukturene mest oppmerksomhet som en del av Stiklestad som Olavstradisjon.

Prosessen rundt den gamle skolen, der den først er et premiss i arkitektkonkurransen, for så å flyttes og til slutt rives, viser hvordan de to ontologiene forholder seg til hverandre i løpet av planprosessene. Først befinner de seg i det samme ontologiske rommet under den første planprosessen og arkitektkonkurransen. Så gjøres de parallelt i forvaltningen under vurderingen av hva man skal gjøre med den gamle skolen. Til slutt overskygges kulturminnet Stiklestad som lokalt sentrum nesten fullstendig av kulturminnet Stiklestad som Olavstradisjon.

I kommunedelplanprosessen motsetter kulturminneforvaltningen, da særlig Riksantikvaren, seg omlegging av veien, som vil muliggjøre en videre utvikling av driften til Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Men forvaltningen motsetter seg ikke samtidig Stiklestad som Olavstradisjon. Det er nettopp argumenter om at Stiklestad er et kulturminne av nasjonal betydning, på grunn av slaget og det som symbol på kristningen og rikssamlingen, som legges til grunn for innsigelsen. Forvaltningen motsetter seg slik videre inngrep på Stiklestad, men Stiklestad som Olavstradisjon og Stiklestad Nasjonale Kultursenter befinner seg likevel i samme ontologi. Forvaltningen og kommunen skilles ad i meninger om bruken av Stiklestad som reiselivsprodukt, ikke i selve definisjonen av kulturminnet Stiklestad. En diskusjon av Stiklestad som reiselivsprodukt er ikke et tema som utforskes av denne oppgaven. Dette er imidlertid eksempler på hvordan ontologier både kan underbygge, overskygge og gli over i hverandre, og hvordan dette skjer i forvaltningspraksisen av kulturminnet Stiklestad.

Jeg vil videre, med bakgrunn i analysen, trekke fram sentrale aktører i kulturminnet Stiklestad.

7.2.1 Lovverket og skjønn

Analysen viser at aktøren 'kulturminneloven' har varierende tilstedeværelse og agens i kulturminnet Stiklestad i planprosessene. Dette betyr ikke at man ikke følger loven og forvalter med lovverket som grunnlag. Lovverkets utforming og bruk har likevel ført til at Stiklestad gjøres på flere måter i forvaltningen, og er slik en forutsetning for de ulike versjonene av Stiklestad. I de to siste planprosessene materialiseres slagstedet, og Stiklestad kirke benevnes som det fysiske uttrykket for stedets nasjonale og religiøse betydning.

Den vekslende bruken av § 2.1 og § 4 f er et viktig poeng, men et vanskelig diskusjonspunkt. Det er vanskelig å vurdere implikasjonene av hvordan bruken varierer i planprosessene. Slik jeg ser det ligger forskjellen i om man anser slagstedet som et automatisk fredet kulturminne eller ikke. Etter § 2.1 er slagstedet kun et kulturminne på generelt

grunnlag. Her vil beskyttelsen gjennom vern av lov være mye svakere. Bruk av § 4 medfører at § 3 i kulturminneloven gjør seg gjeldende:

Ingen må - uten at det er lovlig etter § 8 - sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.
(Kulturminneloven, 1978, § 3)

Lovverket er videre et verktøy som åpner for en viss grad av skjønn. Arkeologer og kulturminneforvaltere bruker sitt skjønn når de blant annet definerer hva et kulturminne er, og hva som for eksempel er skjemmende. Denne problematikken er undersøkt på ulike måter av for eksempel Anker (2007) og Nerbø (2008), og er ikke et hovedtema i denne oppgaven. Man kommer likevel ikke utenom problematikken når man undersøker hvordan et kulturminne forvaltes. Analysen viser at ett og samme fysiske sted kan oppfattes, og dermed defineres, som kulturminne på ulike måter. Dette påvirkes selvfølgelig av de gjeldene rammene som lovverk og organisering av forvaltningen, men det er en kjensgjerning at § 4 f har vært i loven siden den ble vedtatt i 1978. Den kunne på et tidligere tidspunkt i prosessen vært benyttet for å verne om slagstedet. Slik ble det ikke, og det er fremdeles – på grunn av den varierende bruken av paragrafer – uklart hvordan slagstedet defineres etter lovverket.

Et viktig moment som må utdypes i forbindelse med skjønn, er at kulturminneforvaltning gjøres av mennesker, som har sine egne oppfatninger og forståelser som kommer til uttrykk i det arbeidet som gjøres. Lovverk og organisering skaper rammer, men skjønnen gir likevel rom for tolkning. Disse tolkningene vil til syvende og sist reflektere utøvernes personlige oppfatning. Anker (2007) skriver at «et kulturminne er aldri bare objektivt. Det viktigste må derfor være at en klargjør når en bruker faglig skjønn innenfor kulturminnedisiplinene, og hvilke kvaliteter man da finner i objektet» (s. 39). Er det noe analysen av saksdokumentene viser, er det at forvaltning sjelden klargjør når det er det faglige skjønnen som benyttes.

7.2.2 Det fysiske Stiklestad

Det fysiske Stiklestad er en åpenbar, men likevel underspilt aktør i kulturminnet Stiklestad. Ved analyse og utforskning av landskapselementene, blir det klart at de forteller en egen historie om hva Stiklestad er. Det er vanskelig å skulle trekke en streng grense for hva de ulike elementene kommuniserer og utgjør i forvaltningspraksisen på Stiklestad, men det er

tydelig av analysen at noen av landskapselementene på mange måter ikke befinner seg i verken den ene eller den andre ontologien som er identifisert over. De er fjernt fra forvaltningens gjøren. Jeg vil argumentere for at også det forvaltningen ikke gjør er viktig, ved at det viser hvordan elementer underkommuniseres eller ekskluderes.

Stevneplassen, det katolske kapellet, Folkemuseet, Rytterstatuen, Stiklastadir, og det ortodokse kapellet er landskapselementer der kulturminneforvaltningen ikke eller i liten grad har vært involvert i utforming og vurdering ved bygging eller plassering. Det katolske kapellet (sto ferdig i 1930) og stevneplassen (sto ferdig i 1948) ble bygget før et system som ligner dagens forvaltningssystem kom på plass. Rytterstatuen fra 1973 er nok ikke vurdert som et stort nok tiltak til at det krever noen oppmerksomhet fra kulturminneforvaltningen. Folkemuseet er en stor del av det fysiske Stiklestad, men har liten plass i forvaltningens gjøren. Den fredete bygningen Molåna og en reguleringsplan fra 1989 som utvider museets område er saker der forvaltningen er inne i bildet. Stiklastadir er bundet av gjeldende reguleringsbestemmelser i området. Bygget har en fremtredende plass i synsfeltet fra kirken, som gjør at kulturminneforvaltningen muligens har vært involvert i plasseringen. Dette går ikke fram av saksdokumentene som utgjør materialet for denne oppgaven. Nasjonal Samlings bauta og planer for området fra før og under krigen er en del av Stiklestad som Olavstradisjon, men som ekskluderes fra forvaltningens gjøren. At selve bautaen i dag befinner seg under fundamentet på Olavsstøtta, illustrerer hvordan denne delen av Stiklestads historie blir forvaltet, og er et tydelig signal om at mange mener at dette ikke hører hjemme på Stiklestad. På tross av at det er få spor etter disse landskapselementene i kulturminneforvaltningens gjøren, har de likevel en agens i kulturminnet Stiklestad.

7.3 Det materielle og det immaterielle

Analysen viser at hvordan forvaltningen forholder seg det immaterielle varierer. Tendensen til å trekke inn historien om slaget og Olav den hellige øker i planprosessene på 90- og 00-tallet. UNESCOs konvensjon om immateriell kulturarv av 17. Oktober 2003 (St.prp. nr. 73 (2005-2006)) er et eksempel på at tenkning rundt kulturarv og kulturminner er i ferd med å endre seg i retning mer bevissthet rundt det immaterielle.

Forvaltningen uttrykker i klartekst at kirken er et fysisk uttrykk for et spesifikt immaterielt innhold (stedets nasjonale og religiøse/kulturelle betydning som symbol på kristning og rikssamling), og at slagstedet, som tidligere i prosessen fremsto som å være av

mer immateriell art og som løst knyttet til kirken, materialiseres av forvaltningen ved at det knyttes til et spesifikt område i planen.

Hvordan har de fysiske landskapselementene og deres immaterielle historie og innhold en agens i kulturminnet Stiklestad? Ved å betrakte kulturminnet Stiklestad som et samhandlingsrom, ses de ulike landskapselementene og deres historie og innhold som aktører med agens i kulturminnet Stiklestad. Ontologisk politikk fører oss videre til hvordan ontologiene i forvaltningspraksisen av Stiklestad forholder seg til hverandre. Olavshistorien har i løpet av de siste 50 årene – som resultat av og parallelt med kulturhusprosessen – tatt stadig større plass på Stiklestad, både innholdsmessig på stedet og i forvaltningens gjøren. Funn av bosetnings- og dyrkningsspor gjorde at det fra midt på 1990-tallet i økende grad ble trukket inn tolkninger og forskning i forvaltningens praksis. Dette kan betraktes som naturlig, fordi forvaltningen er tett sammenvevd med både forskning og formidling. Det arkeologiske materialet som kan knyttes til Verdalen og Stiklestad fikk slik større agens i kulturminnet Stiklestad som Olavstradisjon.

Analysen viser at kulturminneforvaltningen som helhet forvalter kulturminnet Stiklestad med det utgangspunkt at det er et skarpt skille mellom det materielle og det immaterielle; at dette ikke nødvendigvis sees som to sider av samme sak. Jeg vil slik argumentere for at det innebygget i lovverket foreligger et ontologisk skille mellom det materielle og det immaterielle. Dette legger naturlig nok føringer for tenkning og praksis vedrørende kulturminner. Brattli (2013) og Taylor (2013) peker på hver sin måte på at vi er bedre tjent med å ikke operere med slike skiller. Taylor skriver at

[...] dikotomiske distinksjoner kan komme til å overse vekselvirkningene mellom sted og diskurs (hvordan man forholder seg til stedet og innholdet man legger i det) over tid. Kategoriseringer, som 'materieell' og 'immaterieell', kan potensielt føre til misforståelser og uenighet når det gjelder oppfatninger av hvordan kulturarven skal forvaltes. Argumenter som vil vektlegge materialet over diskursen, eller vice versa, ignorerer det dyptgripende forholdet mellom disse komponentene (Taylor, 2013, s. 283).

Historien om slaget på Stiklestad og Olav den Hellige er en egen aktør i kulturminnet Stiklestad. Som vi har sett, materialiseres den utover i planprosessene. Forskning, formidling og symbolbruk i samfunnsdebatten, som utforsket av Alsvik (2010), er med på å forme hva dette egentlig er. Alsvik kaller det Stiklestadmyten. Det er ikke innenfor denne oppgavens

omfang eller mål å skulle diskutere dette i detalj. Forholdet mellom historien om slaget og Olav den Hellige ble nevnt innledningsvis i oppgaven. Analysen viser at stedet Stiklestad, og historien og tradisjonen som beskrives av Alsviks (2010) begrep, vanskelig kan adskilles.

8. Konklusjon og avsluttende betraktninger

8.1 Kulturminnet Stiklestad: Flere enn én

I kulturminnet Stiklestad er det mer enn én virkelighet. Kulturminnet Stiklestad *gjøres* på flere måter; det er flere virkelighetsforståelser i forvaltningspraksisen av kulturminnet Stiklestad. Historien om slaget og Olav den Hellige er tydeligere i vår kollektive hukommelse som en del av vår immaterielle kulturarv, enn det fysiske stedet Stiklestad er i seg selv. Dette på tross av at disse to elementene som nevnt er uløselig knyttet til hverandre. Oppgavens teoretiske og metodiske perspektiv, basert blant annet på ontologisk politikk, har imidlertid bidratt til å vise at det foreligger landskapselementer som har agens i kulturminnet Stiklestad, men som underkommuniseres eller ekskluderes i forvaltningen av Stiklestad.

En manglende link kan identifiseres mellom den materielle kulturarven – det som omtales og omfattes av lovverket – og den immaterielle kulturarven. Et slikt skille er for lovverk og forvaltning på mange måter nødvendig, men skaper et vakuum for det som ikke kan plasseres i bare én av kategoriene, og er begge deler. Eller sagt på en annen måte; som ikke burde plasseres i én av kategoriene, fordi det å skulle skille mellom det materielle og dets innhold og historie fjerner «det dyptgripende forholdet» mellom disse elementene (Taylor, 2013, s. 283). Noe av løsningen på denne problematikken kan søkes i å unngå å gjøre kulturminner – altså å forvalte dem – som at det materielle og det immaterielle befinner seg i adskilte ontologiske rom. Hvordan dette kan utføres i praksis er et vanskeligere spørsmål som ikke har et kort svar, men jeg mener analysen av landskapselementene og planprosessene samlet viser hvordan man kan bevege seg i riktig retning.

Kulturminneforvaltnernes uttalelser til tiltak og planer på Stiklestad påvirker og er med på å skape hva kulturminnet Stiklestad er. Samtidig viser analysen av saksdokumentene at kulturminneforvaltningens myndighet og uttalelser utfordres og i noen tilfeller overkjøres av andre aktører, som kommunen, Stiklestad Nasjonale Kultursenter eller Miljøverndepartementet. Disse har en plass i kulturminneforvaltningen, men på en annen måte enn fylkeskommunen, Riksantikvaren og Vitenskapsmuseet. Behovet for å utarbeide fasiliteter for formidling og turisme går over ønsket om å bevare sentrale elementer ved Stiklestad. I eksempelet Stiklestad ligger makten til syvende og sist i hendene på initiativtagerne, og ikke hos kulturminneforvaltningen. Her framstår forvaltningen som den passive mottageren av saker.

De ulike ontologiene og aktørene i *kulturminnet Stiklestad i kulturminneforvaltningen* representerer ikke sanne og usanne sider ved stedets landskapselementer, historie og bruk, men ulike virkeligheter som eksisterer samtidig. Resultatene fra analysen illustrerer at ulike virkeligheter i noen tilfeller kan utkonkurrere hverandre. Samtidig kan virkelighetene fortelle om kulturminnet Stiklestad på ulike måter, og reflekterer slik ulike sider ved stedet.

8.2 Oppsummering og konklusjoner

I denne oppgaven er Stiklestad undersøkt i et forvaltningsperspektiv. Det er belyst hvordan kulturminnet Stiklestad har blitt forvaltet av den offentlige kulturminneforvaltningen frem til i dag. Dette er gjort ved å utforske de ulike landskapselementene på Stiklestad med fokus på både materielle og immaterielle egenskaper, og ved å analysere tre planprosesser som spenner over et tidsrom fra 1970-tallet og frem til vedtak av en reguleringsplan for Stiklestad i 2003. Hovedpunktene i planprosessene er bygging av Stiklestad Nasjonale Kultursenter og omlegging av veinettet på Stiklestad.

Ved å benytte et teoretisk perspektiv der det materielle og det immaterielle ikke sees som ontologisk forskjellig, og ved å benytte en analytisk strategi basert på ontologisk politikk, er det identifisert to ontologier i kulturminneforvaltningens gjøren av Stiklestad: kulturminnet Stiklestad som Olavstradisjon, og kulturminnet Stiklestad som lokalt sentrum, der den første ontologien i løpet av planprosessene stadig overskygger den andre, slik at kulturminnet Stiklestad i forvaltningen nesten utelukkende er Olavstradisjonen.

Videre er det identifisert materielle og immaterielle landskapselementer som har liten eller ingen plass i forvaltningen av Stiklestad, som Nasjonal Samlings bauta, det katolske kapellet, Folkemuseet, Stiklastadir og det ortodokse kapellet. Ved å utforske hvordan forvaltningen har forholdt seg til samspillet mellom det materielle og det immaterielle, er det identifisert en tendens til økende materialisering av immaterielle elementer utover i planprosessene.

Det teoretiske utgangspunktet, med perspektiver hentet fra Brattli (2013) og Taylor (2013), viser hvordan rammene for kulturminneforvaltningen, da særlig lovverket, er med på å opprettholde et skille mellom det materielle og det immaterielle i forvaltningspraksisen av Stiklestad. De senere årene demonstreres en økende bevissthet rundt immaterielle kulturminner og kulturarv. Å se kulturminner og kulturminnesteder i et langtidsperspektiv vil kunne bidra til å minske konflikter i forvaltningen, og øke sammenhengen mellom materielle og immaterielle elementer i ett og samme kulturminne. Kulturminnet Stiklestad som

samhandlingsrom, der både materielle og immaterielle elementer sees som aktører, åpner opp nye perspektiver og er slik med på å øke vår forståelse av kulturminnet Stiklestads karakter.

8.2.1 Tanker om veien videre

Denne oppgaven viser at det er rom for å revurdere hvordan det tenkes i forvaltningen om forholdet mellom de materielle og de immaterielle aspektene ved kulturminner. Den viser videre hvordan forvaltningsapparatet er påvirket av tenkning rundt immateriell kulturarv, men at det fremdeles er en vei å gå med tanke på rammeverk og praksis. Stiklestad er kun ett sted, og det er som nevnt ikke denne oppgavens mål å skulle generalisere fra eksempelet Stiklestad hvordan forvaltningen fungerer. Jeg tror likevel at den metodiske og analytiske fremgangsmåten benyttet her kan anvendes i andre sammenhenger. Resultatene viser at det er fruktbart å kombinere en utforskning av et kulturminnes bestanddeler med en detaljundersøkelse av forvaltningspraksis. Det immaterielles rolle i forvaltning av kulturminner burde slik være gjenstand for videre forskning i fremtiden.

Litteraturliste

- Alsvik, A. H. (2010). *Stiklestadmyten. "...en propagandamagt, som selv det norske flag ikke har maken til."* Fire scener i utviklingen av en nasjonal minnerite. (Masteroppgave, Universitetet i Oslo). Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/26625/ArneAlsvik_master.pdf
- Anker, M. L. (2007). *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet. En studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner.* (Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Hentet fra http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/231081/123481_FULLTEXT01.pdf
- Askim, J. P., Stenvik, L., Storsul, S. & Tromsdal, R. (under utgivelse). *Olav Haraldsson. Kongens reise.* Trondheim: Museumsforlaget.
- Bakken, A. G. (1992). Stevneplassen på Stiklestad. *Verdal Historielags Skrifter*, (19), 118-122.
- Berg, S. (1981). Stiklestad skole. *Verdal Historielags Skrifter*, (6), 179-180.
- Bergmann, S. (2006). Stiklestad – opplevelse av sig själv eller mötet med spåren av det förflutna? Estetiska og religionsvetenskaplige perspektiv. I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005.* (s. 19-37). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Birgisdottir, B. B. (2009). *Rapport Arkeologisk Undersøkelse 2008 Stiklestad Østre 29/1 Verdal, Nord-Trøndelag.* Trondheim: NTNU Vitenskapsmuseet. Upublisert.

- Birgisdottir, B. B. (2010). *Rapport Arkeologisk Undersøkelse Hallemsmarka, haug 12 Hallem Vestre 36/6 Verdal kommune, Nord-Trøndelag*. Hentet fra <http://www.ntnu.no/documents/10476/201854297/Rapport%2C%20Hallem.pdf>
- Brattli, T. (2006). *Fortid og forvaltning: En analyse av norsk kulturminneforvaltning i perioden 1990-2005, med hovedvekt på arkeologiske forhold*. (Doktoravhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Trondheim: NTNU-trykk.
- Brattli, T. (2013). Formidling og det arkeologiske kulturminnet. I H. P. Blankholm, H. D. Bratrein, J. E. Arntzen & K. Lind (Red.), *Nord-Norge i Europa. Arkeologi, historie og kulturvern*. (s. 51-58). Trømsø: UiT Norges Arktiske Universitet.
- Brattli, T. & Brendalsmo, J. (under utgivelse). Democracy and Cultural Heritage as Dense Discourse – An Issue of Multiplicity, Complexity and Unpredictability. I T. S. Guttormsen & G. Swensen (Red.), *Heritage, Democracy and the Public - Nordic approaches to managing heritage in service of society*. Farnham: Ashgate Publishing.
- By, J. J. (1992). Stiklestad gamle skole. *Verdal Historielags Skrifter*, (19), 82-85.
- Carman, J. & Sørensen, M. L. S. (2009). Heritage Studies. An outline. I M. L. S. Sørensen & J. Carman (Red.), *Heritage Studies. Methods and Approaches*. (s. 11-28). Oxon: Routledge.
- Ekroll, Ø. (2004). Dei trønderske steinkyrkjene. Korleis skal vi plassere dei internasjonalt? I P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Helligdom og verdier ved to årtusenskifter. Foredrag fra flere seminarer ved årtusenskiftet samt populærforedrag under olsokdagene på Stiklestad*. (s. 135-152). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter
- Fagerland, T. E. (2006). NS-bautaen på Stiklestad i et europeisk perspektiv. I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005*. (s. 87-95). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.

- Forskrift om faglig ansvar etter kulturminneloven (1979). *Forskrift om faglig ansvarsfordeling mv. etter kulturminneloven*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785>
- Forvaltningsloven (1967). *Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>
- Følstad, E. Raaen, P. S. & Skevik, O. (2006). *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005*. Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Følstad, E. Raaen, P. S. & Skevik, O. (2006). Forord. I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005*. (s. 7). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Gaukstad, E. (2001). Fra antikvarisk interesse til en egen forvaltning. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse, Bind I*. (s. 130-135). Økokrims skriftserie nr. 12. Oslo.
- Gaukstad, E. & Holme, J. (2001). Hovedaktørene i kulturminneforvaltningen. I J. Holme (Red.), *Kulturminnevern. Lov, forvaltning, håndhevelse, Bind I*. (s. 136-145). Økokrims skriftserie nr. 12. Oslo.
- Iversen, F. (2015). *Community and Society: The Thing at the Edge of Europe*. Hentet fra <http://www.bioone.org/doi/10.3721/037.002.sp802>
- Jacobsen, H. & Follum, J. R. (2008). *Kulturminner i Norge. Spor etter mennesker gjennom 10 000 år*. Oslo: Tun Forlag.
- Johnson, M. (2010). *Archaeological Theory: An Introduction*. (2. utg.). Cichester: Wiley-Blackwell.

- Jones, M. (2006). Stiklestad i kulturlandskapsperspektiv. I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005.* (s. 43-87). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Kahn, M. (2007). *Lærebok i kulturminnerett.* Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Kartverket. (udatert). *Kartblad 75: Situationskart over det Første Thronhiemske Infanteriregiments District.* Hentet 2. mai 2015 fra <http://kartverket.no/Kart/Historiske-kart/Historiske-kart-galleri/#17/28/170>
- Kolberg, A. S. (2011). *Mellom saga, myte og landskap. En arkeologisk landskapsanalyse av mulige lokaliteter for slaget på Stiklestad i 1030 e. Kr.* (Masteroppgave, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/23070/stiklestadmasterkolberg2011.pdf>
- Kulturminneloven. (1978). *Lov om kulturminner (kulturminneloven).* Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50?q=kml>
- Kvistad, Y., V. Henriksen, J. Nygaard, J. V. Sigurdsson, L. F. Stenvik & Ø. Østang. (2003). *Stiklestadspelet. Slaget som formet Norge.* Oslo: Schibsted Forlag.
- Langseth, L. (2005). *Lovverk og forvaltning. Vern gjennom kulturminneloven eller bevaring gjennom plan- og bygningsloven?* (Masteroppgave. Universitet i Oslo). Oslo: UiO
- Latour, B. (2007). *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory.*
- Law, J. (1992). Notes on the Theory of the Actor-Network: Ordering, Strategy and Heterogeneity. *Systems Practice*, (5), 379-93.
- Lidén, H. E. (1991). *Fra antikviteten til kulturminne: trekk av kulturminnevernets historie i Norge.* Oslo: Universitetsforlaget.

- Lillehammer, G. (2003). *Konflikter i landskapet: Kulturminnevern og kulturforståelse: Analyse av alvedans og utmarksmiljø i Hå kommune i Rogaland, SV-Norge*. (Doktoravhandling, Arkeologisk Museum i Stavanger) Hentet fra <http://am.uis.no/getfile.php/Arkeologisk%20museum/publikasjoner/ams-nett/GL-doktoravh.pdf>
- Lillehammer, G. (2004). Kulturminnevernforskning – hvor nyttig? *Primitive Tider*, (7), 81-94.
- Mokkelbost, M. & Sauvage, R. (2014). NTNU Vitenskapsmuseet arkeologisk rapport 2014-17. Arkeologiske undersøkelser, Valum-Hallem, Verdal kommune. Hentet fra http://www.ntnu.no/documents/10476/922912487/Arkeologisk+rapport+2014_17+Valum-Hallem%2C+Verdal.pdf
- Mol, A. (1999). Ontological Politics. A word and some questions. I Law, J. & Hassard, J. (Red.), *Actor network theory and after*. (s. 74-89). Oxford: Blackwell Publications.
- Museumsforlaget. (udatert). *Askim, Jens Petter*. Hentet 23. april 2015 fra <http://www.museumsforlaget.no/index.php/forfattere-museumsforlaget/79-forfatterregister/132-askim-jens-petter>
- MUSIT Universitetsmuseenes IT-organisasjon. (udatert). Hentet 13. Januar 2012. <http://www.musit.uio.no/musit/musitweb/html/topark.html>
- Myklebust, D. (1999). Utviklingen av kulturminnevernet gjennom 1900-tallet: noen hovedtrekk og noen fremtidsvyer. *Fortidsminneforeningen. Årbok 1999*, (153), 9-34.
- Nerbø, T. E. (2008). *Planbehandling i Møre og Romsdal fylke. En studie av skjønnsutøvelsen til arkeologer på fylkeskommunalt nivå*. (Masteroppgave. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Trondheim: NTNU

- Nergaard, R. H. (2010). *Vern eller vekst? Konflikter mellom kulturminneforvaltningen og utbyggere i Tromsø*. (Masteroppgave. Universitetet i Tromsø). Hentet fra <http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/2545/thesis.pdf>
- Nielsen, S. V. (2011). *Fra komité til kontrovers. Kritiske passasjer fra omorganiseringen av norsk kulturminneforvaltning*. (Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Hentet fra https://www.academia.edu/3584257/Fra_Komit%C3%A9_til_Kontrovers._Kritiske_Passasjer_fra_Omorganiseringen_av_Norsk_Kulturminneforvaltning
- Olsen, B. (1997). *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Plan- og bygningsloven. (2008). *Lov om planlegging og byggesaksbehandling* (plan- og bygningsloven). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71?q=pbl>
- Planutvalget for kulturhus på Stiklestad. (1989). *Nasjonalt kulturhus på Stiklestad. Prosjektrapport*. Verdal: Verdal Kommune.
- Parker, M. (1980). *Vern om faste kulturminner – en samfunnsoppgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Riksantikvaren. (27.1.2004). *46792 Sann – arkeologisk minne*. Hentet 3. mai 2015 fra <https://askeladden.ra.no/askeladden/>
- Riksantikvaren, (21.2.2007). *106694 Stiklestad – arkeologisk minne*. Hentet 3. mai 2015 fra <https://askeladden.ra.no/askeladden/>
- Riksantikvaren. (2010). *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Plan- og bygningsloven*. Hentet fra http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/175697/1/kulturminner_miljoer_landskap_veileder.pdf

- Ringstad, B. (1987). De store gravminnene – et maktideologisk symbol? *Viking*, 50/1987. 65-78. Hentet fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/37610>
- Rowling, J. K. (2010). *Harry Potter and the Deathly Hallows*. London: Bloomsbury.
- Raaen, P. S. & Skevik, O. (2004). *Helligdom og verdier ved to årtusenskifter. Foredrag ved flere seminarer ved årtusenskiftet samt populærforedrag under Olsokdagene på Stiklestad*. Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Simonsen, M. B. (2005). *Historiens levninger. Om utviklingen av kulturminnevernet i norsk kulturpolitikk 1814-2000*. Oslo: Unipub.
- Skevik, O. (2004). Hvor lenge har Stiklestad vært et symbol? I P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Helligdom og verdier ved to årtusenskifter. Foredrag fra flere seminarer ved årtusenskiftet samt populærforedrag under Olsokdagene på Stiklestad*. (s. 11-24). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Skevik, O. (2006). Skal vi minnes det ubehagelige? I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005*. (s. 111-132). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.
- Smith, L. (2006). *Uses of Heritage*. London: Routledge.
- Soderland, H. A. (2009). The history of heritage: a method in analysing legislative historiography. I M. L. S. Sørensen & J. Carman (Red.), *Heritage Studies. Methods and Approaches*. (s. 55-84). Oxon: Routledge.
- Solberg, B. (2003). *Jernalderen i Norge. 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. (2. utg.). Oslo: J. W. Cappelens Forlag.
- Solheim, E. & Ystgaard, I. (2003). Arkeologisk Rapport. Arkeologisk forundersøkelse i forbindelse med reguleringsplan for Stiklestad Verdal. 30.01.03. Steinkjer: Nord-Trøndelag Fylkeskommune.

Stenvik, L. F. (1996). Gravminner og maktsentra. I Ø. Walberg (Red.), *Før og etter Stiklestad 1030. Religionsskifte. Kulturforhold. Makt.* (s. 79-92). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.

Stenvik, L. F. (2006). Kulturminnet Stiklestad. I E. Følstad, P. S. Raaen & O. Skevik (Red.), *Stiklestad og andre minnesteder. Foredrag i 2004 og 2005.* (s. 9-19). Verdal: Stiklestad Nasjonale Kultursenter.

Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (udatert-a). *Folkemuseum*. Hentet 2. mai 2015 fra <http://stiklestad.no/historie/folkemuseum/>

Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (udatert-b). *Daglige tilbud*. Hentet 2. mai 2015 fra <http://stiklestad.no/opplevelser/daglige-tilbud/>

Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (udatert-c). *Om oss*. Hentet 2. mai 2015 fra <http://stiklestad.no/om-oss/>

Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (udatert-d). *Bygginga*. Hentet 2. mai 2015 fra <http://stiklestad.no/opplevelser/stiklastadir/bygginga/>

Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (udatert-e). *Hellig Olavs kapell*. Hentet 2. mai 2015 fra <http://stiklestad.no/hellig-olavs-kapell/>

Storli, I. (2010). Court sites of Arctic Norway: remains of Thing sites and representations of political consolidation processes in the Northern Germanic world during the first millennium AD?. *Norwegian Archaeological Review*, 43(2), 128-144.

St.prp. nr. 73 (2005-2006). (2006). *Om samtykke til ratifikasjon av UNESCOs konvensjon av 17.oktober 2003 om vern av den immaterielle kulturarven*. Oslo: Det kongelige utenriksdepartement.

- Susegg, R. (2007). *Slaget om Stiklestad. En kulturhistorisk analyse av fortidsforståelse og bruk av fortid ved Stiklestad Nasjonale kultursenter*. (Masteroppgave, Universitetet i Oslo). Hentet fra <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/24330/SlagetxOmxStiklestadx-xMasteroppgavexixKulturhistoriexhxstenx2007x-xRichardxSusegg.pdf>
- Sveian, H. (2002). Landskapsutviklingen ved Stiklestad og Verdalsøra, med fokus på terrengformene i år 1030. Notat. NGU, 25.09.2002.
- Swensen, G. (Red.). (2013). *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes*. Oslo: Novus Forlag.
- Sørensen, M. L. S. & Carman, J. (2009). Introduction. Making the means transparent: reasons and reflections. I M. L. S. Sørensen & J. Carman (Red.), *Heritage Studies. Methods and Approaches*. (s. 3-10). Oxon: Routledge.
- Taylor, J. (2013). Mediet er ikke meldingen: en diskusjon av møtet mellom materialitet og immaterialitet som uttrykk for verdier av kulturarv. I G. Swensen (Red.), *Å lage kulturminner – hvordan kulturarv forstås, formes og forvaltes* (s. 269-286). Oslo: Novus Forlag.
- Trang, R. T. (2008). *Organisering av arkeologisk kulturminneforvaltning på fylkeskommunalt nivå. En kvalitativ studie av kulturminneforvaltningen i Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylkeskommune*. (Masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet). Trondheim: NTNU.
- Tyrén, C. W. (2010). *Plan- og bygningsloven. Kommentartutgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tørud, G. (Red.) (1993). *Kulturlandskapsanalyse for Verdalen*. Trondheim: Tørud og Nilssen.
- UNESCO. (udatert). *Immateriell kulturarv*. Hentet 21. april 2015 fra <http://unesco.no/kultur/immateriellkulturarv/>

Verdal Historielags Skrifter. (1991). 28. juli – Kulturminister Åse Kleveland la ned grunnsteinen for Stiklestad Nasjonale Kulturhus. *Verdal Historielags Skrifter*, (18), 220.

Verdal Kommune (26.3.2015). *Stiklestad skole*. Hentet 2. Mai. 2015 fra <http://www.verdal.kommune.no/Organisasjon/Virksomhetsomrader/Skole-og-SFO/Stiklestad-Skole/>

Verneplan for kulturmiljø. (1995). Steinkjer: Nord-Trøndelag Fylkeskommune. Hentet fra http://www.levanger.kommune.no/PageFiles/358185/verneplan_1995_kulturmiljo.pdf

Appendiks

Innholdsfortegnelse

Appendiks	1
1 Materialoversikter.....	2
1.1 Forkortelser.....	2
1.2 Merknader.....	2
2 Oversikt arealplaner.....	3
3 Tabell Nord-Trøndelag Fylkeskommunes arkiv	4
4 Tabell Verdal kommunes arkiv.....	5
5 Tabell Riksantikvarens arkiv	6
6 Tabell Vitenskapsmuseets arkiv	7
7 Plankart reguleringsplan 1983.....	8
7.1 Tegnforklaring og formalia til plankart reguleringsplan 1983.....	9
8 Bestemmelser reguleringsplan 1983	10
9 Plankart reguleringsplan 1989, utvidelse av museumsområdet.....	12
10 Plankart kommunedelplan 1996 (2000).....	13
10.1 Tegnforklaring og formalia for kommunedelplan 1996 (2000)	14
11 Plankart reguleringsplan 2003	15
11.1 Tegnforklaring og formalia reguleringsplan 2003.....	16
12 Bestemmelser reguleringsplan 2003	17
13 Grøntplan, udatert, Verdal Kommunes arkiv.....	21
14 RA-21, 30.7.1999	22
15 VM-21640, 23.4.2003.....	26
16 VM-21645, 29.1.2003.....	29
16.1 Utvalgte vedlegg til 21645, 29.1.2003	33
16.2 Utvalgte vedlegg 21645, 29.1.2003	35
17 Plan utformet av Jakob Holmgren, datert 1940.....	37

1 Materialoversikter

1.1 Forkortelser

NTFK – Nord-Trøndelag Fylkeskommune

VK – Verdal kommune

VM – Vitenskapsmuseet

RA – Riksantikvaren

RA-d – Riksantikvarens distriktskontor i Trondheim

1.2 Merknader

Vitenskapsmuseets arkiv er det eneste arkivet som bruker interne arkivnummer på en måte som jeg kan benytte for å henwise til riktig dokument i oppgaven. For de resterende arkivene har jeg laget egne nummere for å kunne henwise til dem på en oversiktlig måte i teksten. De følgende tabellene viser videre dato brevet ble sendt, avsender, mottaker og innhold, for at dokumentene skal kunne spores i arkivene.

Arealplaner og bestemmelser er hentet fra Verdal kommunes nettsider, som vist under tabellen *Oversikt arealplaner*, og er slik ikke inkludert i tabellen Verdal kommunes arkiv. Det er heller ikke den udaterte grøntplanen.

2 Oversikt arealplaner

Oversikt arealplaner (med appendiksnummer)		
Navn benyttet i oppgaven	Plankart	Bestemmelser
Reguleringsplan 1983	Utarbeidet 18.2.1981 Vedtatt 18.4.1983 (appendiks 7)	Datert 8.4.1983 (appendiks 8)
Utvidelse av museumsområdet 1989	Vedtatt 15.2.1989 (appendiks 9)	Samme som over (appendiks 8)
Kommunedelplan 1996 (2000)	Vedtatt 26.2.1996 Foreliggende plankart utarbeidet 29.4.1999 MD vedtak 29.11.2000 (appendiks 10)	Ikke relevant, høyere plannivå.
Reguleringsplan 2003	Utarbeidet 18.6.2002 Vedtatt 1.12.2003 (appendiks 11)	Datert 1.12.2003 (appendiks 12)

Planene er hentet fra http://webhotel2.gisline.no/gislinewebplan_1721/

3 Tabell Nord-Trøndelag Fylkeskommunes arkiv

Nord-Trøndelag Fylkeskommunes arkiv			
Nr.	Dato	Tema/type	Innhold
a	1.10.1980	Innstilling	Planutvalget
b	9.11.1981	Romprogram	Kulturhuset
c	13.11.1981	Notat	Fylkeskultursjefen
d	12.12.1983	Arkitektkonkurranse	-
e	29.5.1986	Stiklestad Allé reguleringsplan	Referat møte
f	1.1.1986	Bruk og drift	Planutvalget
g	19.2.1988	Uttalelse reguleringsplan	Utvidelse av museumsområde
h	1.5.1989	Prosjektrapport	Det endelige forslaget kulturhus
i	10.5.1990	Sluttrapport museet	Ikke relevant
j	18.10.1993	Brev NTFK til VK	Veiomlegging uttalelse
k	4.1.1994	Bygningsrådets møtebok	Angående reguleringsplan

4 Tabell Verdal kommunes arkiv

Verdal kommunes arkiv			
Nr.	Dato	Tema/type	Innhold
I	4.1.1966	Brev NTFK til Verdal Museum	Uttalelse reguleringsplan 1971
II	18.5.1966	Vitenskapsmuseet til Fylkesarkitekten	Uttalelse reguleringsplan 1971
III	28.5.1966	Fylkesarkitekten til Verdal Kommune	Uttalelse reguleringsplan 1971

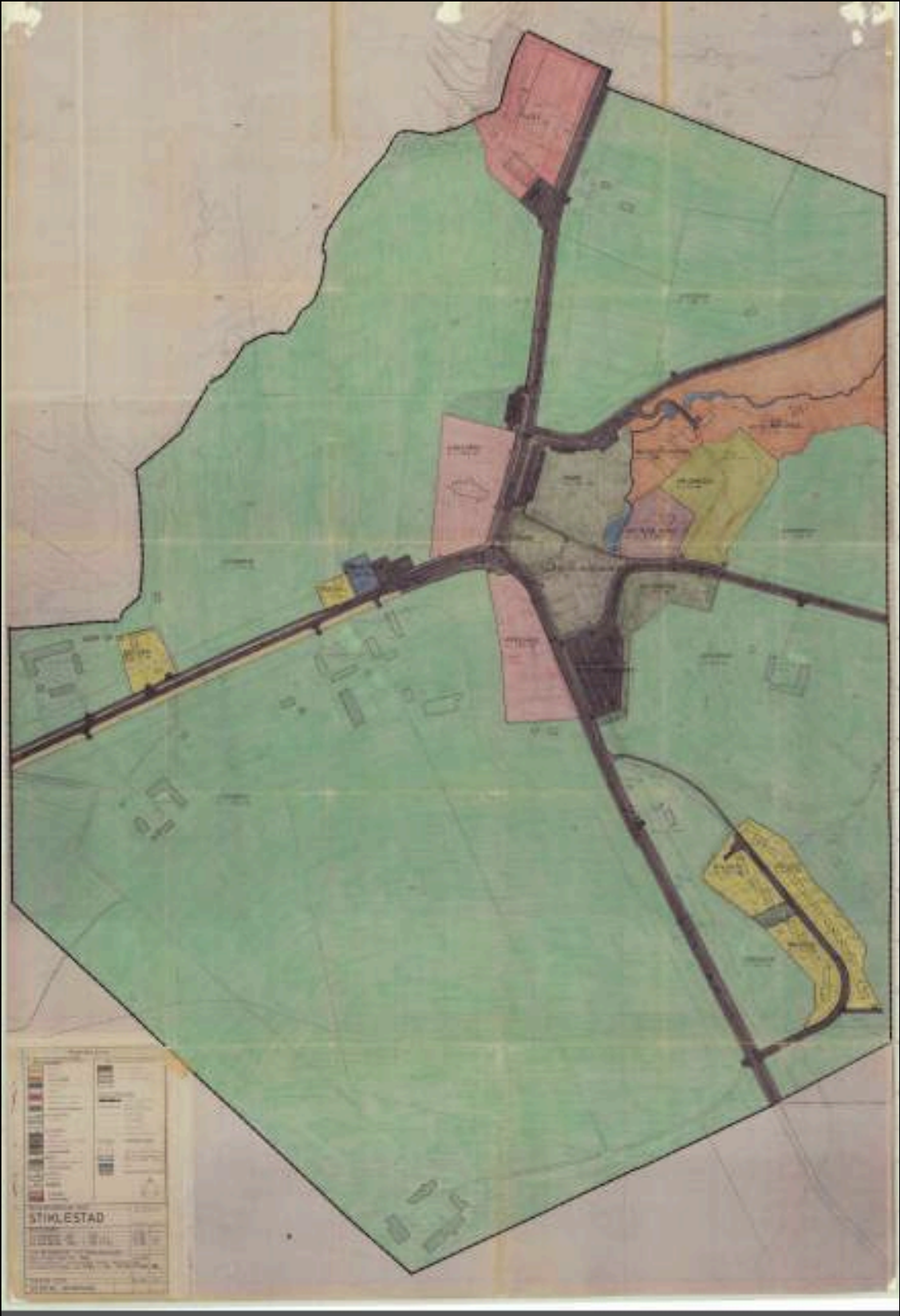
5 Tabell Riksantikvarens arkiv

Nr.	Dato	Tema/type	Innhold
1	27.3.1968	Stiklestadnemda til RA	Port og kulturhus
2	28.3.1968	RA til Stiklestadnemda	Skeptisk til inngrep
3	20.10.1977	NTFK til VK	Reguleringsplan 1983
4	7.9.1981	RA til VK	Reguleringsplan 1983
5	15.10.1981	VK til RA	Utvalg til kulturhusprosessen
6	23.11.1981	VK til RA (sendes på høring)	Reguleringsplan 1983
7	9.12.1981	RA til VK	Reguleringsplan 1983
8	30.8.1983	NTFK til RA	Arkitektkonkurrans
9	1.9.1983	VK til RA	Arkitektkonkurrans
10	23.9.1983	RA til VK	Kulturhus
11		Program utkast 1983-1984	Arkitektkonkurrans
12	28.3.1985	RA til VK	Kulturhus, premieutdeling
13	24.5.1985	RA til Verdal Museum	Olavssteinen
14	29.5.1986	Stiklestad Allé	Brev med info ang. Alléen
15	29.5.1986	Referat	Møte om Alléen
16	13.11.1990	NTFK til SNK	Flytting av skolen
17	19.12.1990	SNK til VK	Flytting av skolen
18	19.7.1991	Referat flytting av skolen	Planer for håndtering skolen
19	7.8.1991	Notat RA	Befaring 29.07.91, skolen
20	24.9.1991	NTFK til Verdal kommune	Fylkeskonservator aksepterer flytting av skolen
21	30.7.1999	RA til NTFK	Innsigelse kommunedelplan

6 Tabell Vitenskapsmuseets arkiv

Vitenskapsmuseets arkiv				
VM nr.	Dato	Fra	Til	Innhold
9914	29.2.1971	VM	Internt	Prioriteringsliste gravminner
9850	26.9.1977	NTFK	VM	Sender saken til VM, med Notat 07.02.77
9851	14.10.1977	VM	VK	Godtar plan, tre muligheter videre
9760	16.3.1981	VK	VM	Grøntplan og reguleringsplan på høring
9761	6.4.1981	VM	VK	Viser til tidligere uttalelse
9762	19.8.1981	VK	VM	Utvidelse museumsområdet
9832	13.7.1995	NTFK	VK	Uttalelse kommunedelplan
9835	22.8.1995	RA	VK	Innsigelse kommunedelplan
21627	17.1.1996	NTFK	VK	Registrering av kulturminner
21626	2.2.1996	RA	VM	Kart kommunedelplan
21628	6.2.1996	RA	VK	Uttalelse, utforming av plan
21629	3.4.1997	NTFK	VK	3 alternativer for plan videre
21630	10.11.1997	NTFK	VK	Prioriteringsliste mulige traséer
21631	27.1.1999	NTFK	VK	Anbefaling trasé og videre arbeid
21636	29.7.1999	RA	VM	Avgjøre skjemming
21635	30.7.1999	SNK	VK	Møtebokutskrift kommunedelplan
21633	30.8.1999	NTFK	VK	RA må fremme innsigelse, ikke NTFK
21637	29.9.1999	RA	VK	RA har overtatt hele saken
21638	1.10.2001	NTFK	...	Prosjekt Stiklestad 2030 SNK
21639	15.4.2002	NTFK	RA-d	Avgrense kirken og kulturlandskapet
21640	23.4.2002	NTFK	Fjellanger	Inntegning av kulturminner i planen
21641	23.4.2002	RA-d	NTFK	Avgrensing av kulturminner
21642	12.8.2002	NTFK	VK	Proessen videre, definisjon Stiklestad
21643	1.11.2002	NTFK	VK	Resultater arkeologisk undersøkelse
21644	17.12.2002	RA	VK	Påklager vedtak, ikke uttalelse
21645	29.1.2003	NTFK	RA	Ber om dispensasjon, vedlegg rapporter
21646	18.2.2003	VM	RA	Verdivurdering og budsjett ark. undersøkelser
21647	26.2.2003	VM	RA	Spesifiserer arkeologiske undersøkelser
21648	5.3.2003	RA	NTFK	Gir dispensasjon

7 Plankart reguleringsplan 1983

7.1 Tegnforklaring og formalia til plankart reguleringsplan 1983

TEGNFORKLARING

BL § 25 REGULERINGSMÅL

1 BYGGEOMRÅDER

- BOLIGER
- BOLIGER
- MUSEUMSMÅL
- FORRETSNINGER, KONTOR
- INDUSTRI
- OFFENTLIGE BYGNINGER
- ALLMENNUTTILIG FORMÅL
- KULTUR OG MUSEUMSBYGG

2 LANDBRUKSOMRÅDER

- JORDBRUK
-

3 TRAFIKKOMRÅDER

- KJØREVEG
- GANG- OG SYKKEVEG/FORTAU
- TRAFIKKØLER
- TRAFIKKFORMÅL

4 FRIDOMRÅDER

- PARK, TURVEG, LEKEPLASS
- FRILUFTSTEATER

5 FAREOMRÅDER

- HØSOPENT

6 SPESIALOMRÅDER

- BIDRUKKALLÉ
- KIRKEGÅRD
- KATOLSK KIRKE

BL § 26 ANDRE BESTEMMELSER

- FELLES AVKJØRSEL
- FELLES PARKERINGSPASS
- FELLES LEKEOMRÅDE
-

STREKSYMBOLER M.V.

- PLANENS BEGRENSNING
- GRENSE FOR REGULERINGSMÅL
- BYGGEOMRÅDE
- TOMTEGRENSE
- FRIDIKTLINJE
- SENTERLINJE REG. VEG
- KIRKEGÅRDSUTVIDELSE
- OMRIS AV PLANLAGTE BYGG
- OMRIS AV EKISTERENDE BYGG SOM INNGÅR I PLANEN
- VANN
- BYGG SOM FORUTSETTES FJERNET

N

REGULERINGSPLAN OVER :	KARTBLAD: CU-135- 20, 21, 28, 29, 36, 37
<h1>STIKLESTAD</h1>	MÅLSTOKK: 1:1000
REVISJONER	DATO SIGN.
IFLG. BYGN. RÅDSSAK 43/81 I MØTE	9.3.1981
IFLG. BYGN. RÅDSSAK 330/81 I MØTE 12.10.-81	16.11.1981 J.E.R.
IFLG. BYGN. RÅDSSAK 31/82 I MØTE 8.2.-82	8.2.1982 J.E.R.
SAKSBEHANDLING IFLG. BYGNINGSLOVEN	
Bygningsrådets vedtak sak 31/82	8.2.1982
Offentlig ettersyn i tidsrommet 18.11.-11.12.-81	26.2.-23.3.-1982
Kommunestyrets vedtak sak 155/82; møte 15.9.-1982	16.9.1982. <i>J.E.R.</i>
TEKNISK ETAT	18.2.1981 J.E.R.
VERDAL KOMMUNE	

8 Bestemmelser reguleringsplan 1983

418/82

STIKLESTAD

REGULERINGSBESTEMMELSER

(Revidert i h.h.t. bygningsrådets vedtak av 8.2.1982.)

§ 1. Det regulerte området er på planen vist med reguleringsgrense. Innenfor begrensingslinjen skal bebyggelsen plasseres som vist på planen.

§ 2. Området for kultur og museumsbygg.

Bebyggelsen kan føres opp i inntil 2 etasjer. Bebyggelsens art og utforming, avkjørsler, parkering, beplantning, innhegning, m.v. skal i hvert enkelt tilfelle godkjennes av bygningsrådet. Sammen med byggemeldingen skal det leveres bebyggelsesplan med høydeoppriss av området i sin helhet.

§ 3. Området for museumsformål.

a) I området for museumsformål kan bygningsrådet tillate oppført bygninger som har naturlig tilknytning til bruken av området.

b) Det tillates ikke bygging eller graving i området før de geotekniske forhold er avklart.

§ 4. Områder for boligbebyggelse.

a) Frittliggende bolighus kan gjenoppføres i inntil 2 etasjer. Før byggemeldingen behandles kan bygningsrådet kreve bebyggelsesplan med høydeoppriss av området i sin helhet.

b) For hver enkelt leilighet skal det avsettes plass for 1 garasje samt plass for oppstilling av minst 1 bil.

c) Garasje og uthus skal være tilpasset bolighuset med hensyn til materialvalg, form og farge.

§ 5. Området for forretningsformål.

a) Bebyggelsen kan føres opp i inntil 2 etasjer. Bebyggelsens art og utforming, avkjørsler, parkering, beplantning, innhegning m.v. skal i hvert enkelt tilfelle godkjennes av bygningsrådet. Sammen med byggemeldingen skal det leveres bebyggelsesplan med høydeoppriss av området i sin helhet.

b) Bygningsrådet kan tillate at 2. etasje innredes til boligformål.

c) Det avsettes nødvendig plass til parkering og oppstilling i henhold til vedtekt til bl. § 69, punkt 3.

§ 6 Friområder

- a) I friområdene kan bygningsrådet tillate oppført bygninger som har naturlig tilknytning til bruken av områdene.
- b) Den sentrale plassen øst for kirka kan nyttes til parkering ved spesielle arrangement. Plassen kan opparbeides med toppdekke av armert gras.

§ 7 Trafikkområder

- a) Den store parkeringsplassen øst for kirkegården kan brukes som utstillingsplass ved spesielle tilstelninger.
- b) Toppdekke på parkeringsplassen skal være armert gras.

§ 8 Spesialområder for Bjørkallé

- a) Bjørkalleen langs riksvei 757 forutsettes tatt vare på. Trærne bør vedlikeholdes og nyplantinger bør foretas til erstatning for trær som er skadd eller fjernet.
- b) Trær innen frisiktsonen bør ikke uten videre fjernes. Intensjonene er at alleen bevares, og bare trær som er direkte sikthindrende i den grad at det medfører farlige trafikksituasjoner, kan fjernes. Det kan ikke fjernes så mange trær at alleens karakter blir brutt.

Eventuell fjerning av trær bør bare skje etter vedtak i Verdal bygningsråd og etter forutgående uttalelse fra naturvernkonsulenten i Nord-Trøndelag.

- c) Bjørkalleen sør for riksvei 757 har en reguleringsbredde på 8 m. Arealet gir plass for eventuell senere breddeutvidelse av Rv. 757. Veien bør ikke utvides før ny alleer plantet innenfor det regulerte areal.

§ 9 Fellesbestemmelser (gjelder ikke landbruksområder)

- a) Bygningsrådet skal ved behandling av byggemeldinger påse at bebyggelsen får en god form og materialbehandling og at bygningene får en enhetlig og harmonisk utførelse.
- b) Farge på hus skal godkjennes av bygningsrådet.
- c) Eksisterende/opprinnelig vegetasjon skal søkes bevart. Skjermvegetasjon skal ikke hugges ned eller forstyrres.
- d) Nyplantinger bør skje i samsvar med fylkeshagearkitektens grøntplan for Stiklestad.
- e) Alle anmeldelsespliktige byggesaker i området forelegges Fylkeskonservatoren til uttalelse.
- f) Det kan ikke foretas utbygging i området, herunder graving, planering eller nybygging, for de geotekniske forhold for vedkommende prosjekt er klarlagt.
- g) Unntak fra disse reguleringsbestemmelser kan, hvor særlige grunner taler for det, tillates av bygningsrådet innenfor rammen av bygningsloven og bygningsvedtektene for kommunen.

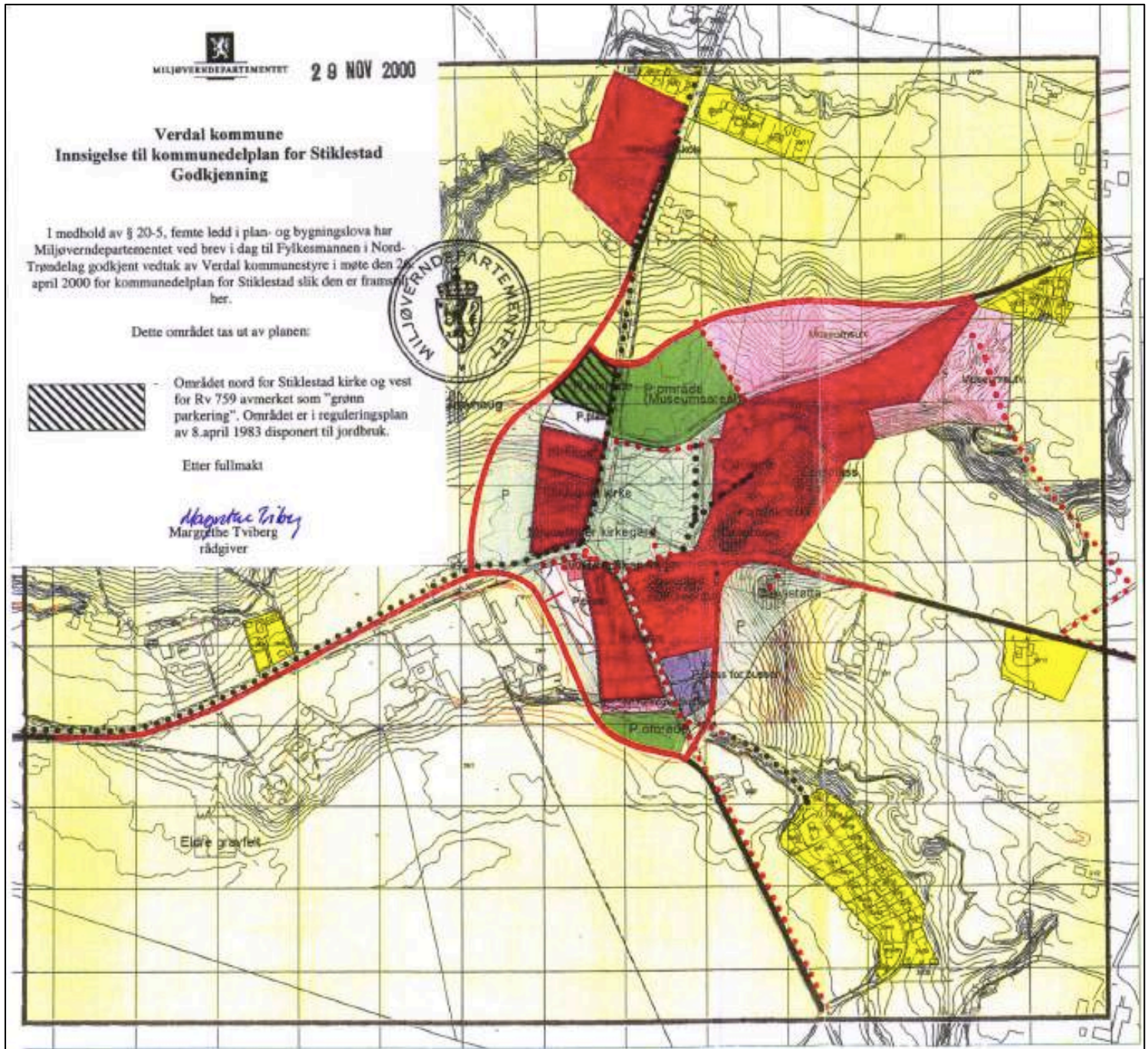

7700 STEINKJER. 8. april 1983

10 Plankart kommunedelplan 1996 (2000)

Med brev fra Miljøverndepartementet innfelt, slik det foreligger på Verdal kommunes nettsider.

10.1 Tegnforklaring og formalia for kommunedelplan 1996 (2000)

KOMMUNEDELPLAN FOR STIKLESTAD					
TEGNFORKLARING		Nåverende	Fremtidig		
BYGGEOMRÅDER (PBL §20-4.1, ledd nr.1)					
Boligområder					
Offentligbebygninger					
Parti					
Bygninger med særskilt angikalsmennyttig formål					
Grønn parkering					
LANDBRUKS-, NATUR- OG FRELIFTSOMRÅDER (PBL §20-4.1, ledd nr.2) LNF					
					
OMRÅDER SOM ER BÅNDELAGT ELLER SKAL BÅNDELEGGES (PBL §20-4.1, ledd nr.4) Vær eller lov om kulturminner					
					
VIKTIGE LEDD I KOMMUNIKASJONSSYSTEMET (PBL §20-4.1, ledd nr.2)					
Hovedvei					
Gesp- ryllstred					
Parkering					
LINJESYMBOLER					
Planens avgrensning					
Overlappingsgrense for arealbruk					
Grense for tilretteleggingsområde					
Nåverende ferriing					
Fremtidig ferriing					
Stregjerde					
Bestemmelser:					
Innenfor byggeområdene kan arbeid og tiltak som nevnt i Pbl. §§ 84, 86a, 88b og 89 sende fradeling til slike formål ikke finne sted før området inngår i bebyggelsesplanen.					
For trafikksaregg kreves bebyggelsesplan.					
 Revisjonsdato: 07.12.99. Revisjonsdato: 20.00.99. Revisjonsdato: 18.06.99.					
PLANEN UTARBEIDET AV: VERDAL KOMMUNE Teknisk etat		Målestokk	Tegner	Saksbeh.	Dato
		1:5000	ALL	□ Vold	29.04.98.

11 Plankart reguleringsplan 2003

11.1 Tegnforklaring og formalia reguleringsplan 2003

TEGNFORKLARING

PBL § 12 REGULERINGSMÅL

BYGGEOMRÅDER

- Bølg
- Offentlig bebyggelse
- Offentlig bygg - kirke
- Allmennyttig formål

LANDBRUKSOMRÅDER

- Jord- og skogbruk

OFFENTLIGE TRAFIKKOMRÅDER

- Kjørveg
- Annen vogngrunn
- Gang-rykkeløp
- Parkeringsplass

OFFENTLIGE FRICOMRÅDER

- Offentlig friområde
- Park

SPEKIALOMRÅDER

- Bevaring av byringer og anlegg
- Fristiltsone ved veg

BLANDET FORMÅL

- Allmennyttig og formålsformål

LINJESYMBOL

- Stenging av avkjørsel
- Avkjørsel
- Planens begrensning
- Formålsgrense
- Grense for restriksjonsområde
- Grense for bevaringsområde
- Grense av eksisterende bebyggelse
- Byggegrense
- Bebyggelse som forutsettes fjernet
- Regulert sentralinje
- Fristiltsinje i vegkryss
- Målestrepe
- Bekk / vassdrag

Planstatus	Dato	Revisjon	Signatur
Planlagt i K.O.L. planutvalgets vedtak	18.06.02	0201	ALL/Løden
Planlagt i K.O.L. planutvalgets vedtak	18.06.02	0202	ALL/Løden
Reguleringsplan for:			Saksnummer: 1 / 2003
STIKLESTAD			Kartblad
			Prosjektgrunnlag
			Dato
Bekreftelse i følge plan- og byggesaker	Dato	Saksnr.	Signatur
Planutvalgets vedtak av offentlig etappe	18.06.02	0202	
Kommunestyrets vedtak	25.11.02	19862	
Kommunestyrets vedtak	28.06.03	8402	
Kommunestyrets vedtak	12.12.05	71100	
Plan utarbeidet av: Fylkesplan og Utviklings Plan AS			Signatur: <i>Gerd Jørene Kristoffersen</i>
Plan utarbeidet av: VERDAL KOMMUNE			

12 Bestemmelser reguleringsplan 2003

REGULERINGSPLAN FOR STIKLESTAD.

BESTEMMELSER.

Saksnr. - Arkivkode: 01/01048 - L12
Plandato: 03.06.2002
Siste revisjon av plankartet: 16.09.03
Siste revisjon av bestemmelsene: 16.09.03
Kommunestyrets vedtak: sak nr. 111/03 den 01.12.03,

Gerdfonne Kestolfersen
ordfører

Bestemmelsene gjelder for det området som er vist med reguleringsgrense på plankartet.

Området reguleres til følgende formål:

- Pbl §25, 1. ledd nr.1 Byggeområder
- Offentlig bebyggelse - museum, kirke, kirkegård
  - Allmenntilgjengelig formål – katolsk kapell (Al. 1), friluftssene (Al. 3).
  - Område for boliger
- Pbl §25, 1.ledd nr.2 Landbruksområder
- Område for jord- og skogbruk
- Pbl §25, 1. ledd nr.3 Offentlige trafikkområder
- Kjøreveg
  - Annet vegareal
  - Gang- og sykkelveg
  - Parkeringsplass
- Pbl §25, 1. ledd nr.4 Friområde
- Grønn parkering
  - Park
- Pbl §25, 1. ledd nr.6 Spesialområder
- Bevaring
  - Frisiktsone ved veg
- Pbl §25, 1. ledd nr.8 Kombinert område
- Allmenntilgjengelig formål/forretningsformål

§ 1. FELLESBESTEMMELSER

- 1.1 Som videreføring av reguleringsplanen skal det lages en illustrasjonsplan for utvikling av Stiklestadområdet, som vil omfatte hele planområdet med unntak av offentlige trafikkområder og landbruksområder. Planen skal vise ny og eksisterende bebyggelse, terrenghøyder, interne veger, bekkeregulering, beplantning, materialbruk og tilpassing til eksisterende arealer og anlegg, og skal brukes som veiledning ved behandling av saker etter plan- og bygningslovens § 93.

- 1.2 Terreng og anlegg skal behandles med tanke på best mulig landskapstilpasning.
- 1.3 Som en del av vegomleggingen vest for kirka, skal terrenget(eksisterende veg) sør og øst for kirkemuren som ligger rundt kirka senkes.
- 1.4 Før realisering av reguleringsplanen i område med påviste kulturminner, skal det foretas arkeologiske granskinger av de berørte automatisk fredete kulturminner i form av bosetningsspor (stolpehull, ildsteder og kokegroper) og dyrkningsspor (ardspor og dyrkningslag) avmerket som lok. 1 på kart stemplet av Riksantikvaren den 23. feb. 2003. Det skal tas kontakt med Nord-Trøndelag fylkeskommune i god tid før tiltaket skal gjennomføres slik at omfanget av den arkeologiske granskingen kan fastsettes.

§ 2. BYGGEOMRÅDER

- 2.1 Innenfor området offentlig bebyggelse – muscum, kan det oppføres bebyggelse med mønehøyde inntil 9,0 m eller gesimshøyde inntil 6,5 m over planert terreng. Bebygd areal kan maksimalt dekke 15 % av området.
- 2.2 Innenfor området offentlig bebyggelse – kirke, kirkegård tillates ingen ny bebyggelse unntatt driftsbygning på utvidelsen av søndre kirkegård og personal-/toalettbygg utenfor middelalderkirkegården på nordre kirkegård. Begge bygg skal hver for seg ha tillatt bruksareal T-BRA = 50 m² og mønehøyde over planert terreng på inntil 4,0 m.
- 2.3 Innenfor området allmennyttig formål skal det ikke oppføres ny bebyggelse. Mindre utvidelse av eksisterende bebyggelse som harmonerer med denne i form og størrelse kan tillates. Bebygd areal kan maksimalt dekke 30 % av området.
- 2.4 Innenfor område for boliger kan det oppføres bebyggelse med mønehøyde inntil 9,0 m eller gesimshøyde inntil 6,5 m over planert terreng. Maksimalt bebygd areal BYA = 30 %.

§ 3. OFFENTLIGE TRAFIKKOMRÅDER

- 3.1 Areal avsatt til offentlig trafikkområde for kjøreveg, gang-/sykkelveg og parkeringsplass, omfatter nødvendig areal til kjørebane og skuldre, inkl. rekkverksrom.
- 3.2 Areal avsatt til annet trafikkområde omfatter nødvendig areal til skråninger, grøfter, drenering, trafikkøyer og støyskjermingstiltak.
- 3.3 Avkjørsel fra riks- og fylkesveg skal utformes i henhold til vegnormaler for Statens vegvesen og forskrifter til veglovens § 43.

§ 4. OFFENTLIGE FRIOMRÅDER

- 4.1 Grønn parkering
Arealene brukes som parkeringsplass ved behov. For øvrig vil bruk av disse områdene fastlegges i utviklingsplanen

- 4.2 Park
Innhold og utforming av disse områdene fastlegges i utviklingsplanen.

§ 5. SPESIALOMRÅDER

- 5.1 Bevaring middelalderkirke (SB 1a)
Middelalderkirken er et automatisk fredet kulturminne. Tiltak som vil berøre kirkebygningen utover vanlig vedlikehold, må ikke finne sted uten etter dispensasjon fra kulturminneloven. Søknad skal sendes rette antikvarisk myndighet, for tiden Riksantikvaren; i god tid før arbeidet er planlagt igangsatt.
- 5.2 Bevaring middelalderkirkegård (SB 1b)
Middelalderkirkegården er et automatisk fredet kulturminne. Området inklusiv sikringssonen på 5 m er koordinatfestet til 41.575,5/646.106 (nordøst), 41.559/646.044,5 (sydøst), 41.486/646.061,5 (sydvest) og 41.503/646.126,5 (nordvest).
Dette omfatter gravfeltene nord og øst for kirken som ikke lenger er i bruk til gravlegging, gravene nr. 858-1043, Felt I; gravene 1-12, 26-40 og 54-68. Felt II; gravene 92-103, 111-122, 130-141, 152-163, 175-186, 199-210, 224-235, 251-262, 282-291, 297-306, 325-334, 354-366, 386-398, 419-429, 450-462, 484-496, 517-529 og 550-560. Felt III; gravene 581-595, 630-640, 691-695 og 1056-1065 jf. nummerering på vedlagt gravkart fra 1942.
Innen middelalderkirkegården tillates ikke gravlegging i gravene nr. 858-1043. I de deler av gravfeltene I, II og III som ligger innen middelalderkirkegården tillates kun gravlegging i gravsteder som har vært i kontinuerlig bruk etter 1945. Det skal utarbeides egen gravplan for middelalderkirkegården som viser hvor det kan gravlegges jf. § 4 i forskrift til gravferdsloven.
Alle inngrep i grunnen eller andre tiltak som kan virke inn på det automatisk fredete kulturminne ut over arbeider tillatt etter denne bestemmelse, er ulovlig uten etter dispensasjon fra kulturminneloven. Søknad skal sendes rette antikvarisk myndighet, for tiden Riksantikvaren, i god tid før arbeid er planlagt igangsatt. Kostnader knyttet til nødvendige undersøkelser og eventuelle arkeologiske utgravninger belastes tiltakshaver.
- 5.3 Bevaring gravhaug, Id-nr. 7684 i Fornminneregisteret.(SB 2)
Fjernet gravhaug. De restene som måtte finnes av kulturminnet under dagens markoverflate er automatisk fredet i hht. Kulturminnelovens §§ 3 og 4. Av hensyn til kulturminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises til Kulturminnelovens bestemmelser. Olavsstøtta er ikke formelt fredet, men vernes sammen med gravhaugresten.
- 5.4 Bevaring gravhaug, Id-nr. 7683 i Fornminneregisteret. (SB 3)
Kulturminnet er automatisk fredet i hht Kulturminnelovens §§ 3 og 4. Av hensyn til kulturminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises det til Kulturminnelovens bestemmelser.

- 5.5 Bevaring Molåna (SB 4)
Molåna er fredet etter Kulturminnelovens § 15. Det henvises til kulturminnelovens og fredningsvedtakets bestemmelser.
- 5.6 Bevaring kulturlandskap (SB 5)
Området skal i størst mulig grad inngå som en del av jordbrukslandskapet rundt kirka. Landbruk kan skje i området som det hittil har gjort, forutsatt at det ikke pløyes dypere og at det ikke skjer omlegging i jordbruket som medfører større markinngrep. Området skal ikke tilplantes som park, og det skal ikke brukes til parkering eller som lager for landbruksprodukter (rundballer mm). Slagstedet er i hht Kulturminnelovens § 2.1 et kulturminne. Av hensyn til kultumminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises det til Kultuminnelovens bestemmelser.
- 5.7 Frisiktsone ved veg.
Innenfor frisiktsonen skal det ikke forekomme sikthindrende gjenstander som er høyere enn 0,5 m over kjørebanelen på tilstøtende veger.

§ 6 KOMBINERT OMRÅDE

- 6.1 Allmennyttig formål/forretningsformål.
Området kan benyttes til ny bebyggelse for hotell med tilhørende parkering og adkomstveger. Parkering skal etableres slik at den ikke virker skjemmende på kulturhuset. Plassering og utforming av parkeringsplasser avklares nærmere gjennom byggsaksbehandlingen. Deler av området kan brukes som park der det kan etableres vannspeil.
- 6.2 Eksisterende og ny bebyggelse kan til sammen ha et bebygd areal på maksimalt 30 %. Ny bebyggelse skal utformes slik at den harmonerer med kulturhuset i form og volum. Før det gis tillatelse til ny bebyggelse og opparbeidelse av området, kreves det utarbeidet plan og fasadecoppriss som viser hvordan ny bebyggelse harmonerer med eksisterende kulturhus samt plan for utomhusarealer med parkering og annet trafikkareal.

13 Grøntplan, udatert, Verdal Kommunes arkiv.

Saksdokumentene viser at den ble utarbeidet under planprosessen frem mot vedtak av reguleringsplan i 2003.

SAKSBEHANDLER
1. konsulent Hogne Langset
DERES REF.
98/04358-045
VÅR REF.
97/2445h1-18
ak. P-375

INNVALGSTELEFON
22 94 04 47
DERES DATO
11.05.99
VÅR DATO
30 JULI 1999

TELEFAX
22 94 04 08

GJENPART

Nord-Trøndelag fylkeskommune, Regional utv.avd.
Fylkets hus
Seilmakergt. 2
7735 Steinkjer

KOMMEDELPLAN STIKLESTAD -99, VERDAL KOMMUNE. INNSIGELSE

Vi viser til brev fra Verdal kommune datert 11.05.99 vedlagt Kommunedelplan – 99 og saksframlegg 18/99 og 52/99, samt brev fra samme datert 02.06.99 vedlagt diverse illustrasjoner. Vi vil også vise til Riksantikvarens tidligere uttalelser av 22.08.95, 06.02.96, 01.12.97, og 02.02.99.

Vi presiserer Riksantikvarens rolle som ansvarsmyndighet for automatisk fredete kulturminner knyttet til kirkestedet, jf. forskriften til kulturminneloven (kml). Ansvar for de totale kulturminnefaglige vurderingene tilligger Nord-Trøndelag fylkeskommune.

Riksantikvaren ber Nord-Trøndelag fylkeskommune reise innsigelse mot fremlagt plan av hensyn til Stiklestad middelalderkirkested som kulturminne av nasjonal og internasjonal interesse. Innsigelsen baseres på nytt vegsystem med omlegging av Rv. 759, Fv. 163 og Fv. 164, samt omdisponering av areal nord og vest for Stiklestad kirke fra landbruk til parkering.

Bakgrunn for planarbeidet er primært trafikale konflikter knyttet til kultursenter og kirke kombinert med gjennomgangstrafikk etter hovedsakelig Rv. 757, hovedvegen gjennom bygda. Samtidig ønskes utviklingsmuligheter for Nasjonalt kultursenter i tråd med et utarbeidet parkkonsept. Konseptet omfatter integrering av middelalderkirkestedet, økt parkerings- og parkareal, og areal for museale rekonstruksjoner. Dette forutsetter at alle 5 vegene inn til kirkestedet legges om.

Arbeidet med kommuneplanen har pågått i mange år, og mange ulike alternativer er utredet og vurdert uten at det er oppnådd enighet. Framlagt utkast er svært nær kommunens opprinnelige plan fra 1995, som Riksantikvaren den gang varslet

Dronningensgate 13
Postboks E196 Dep, 0034 Oslo

Dok.navn: h:\saksmappetrøndelag\verdal\stiklestad\beev1b.doc

Telefon: 22 94 04 00 Telefax: 22 94 04 04 Internett: riksantikvaren@ra.dep.no

RIKSANTIKVAREN

innsigelse mot av hensyn til viktige nasjonale og internasjonale kulturminneinteresser.

Nasjonale og internasjonale kulturminneinteresser

Stiklestad har en sentral posisjon i Norges nasjons- og religionshistorie, med sterk symbolverdi. De viktigste fysiske kulturminnene som knyttes til dette er:

1. Kirkestedet.

Stiklestad kirke er bygd midt på 1100-tallet, og skal ha erstattet en tidligere trekirke. Kirka skal ifølge kildene ha blitt bygd der Olav Haraldsson falt under slaget i 1030, og plasseringa i landskapet underbygger dette. Dette slaget og den etterfølgende kanoniseringen av Olav den Hellige markerte selve kristninga av Norge. Stiklestad kirke har derfor en helt spesiell plass i norsk religionshistorie, og ble fram til reformasjonen også mål for pilegrimer fra større deler av Europa.

Norges middelalderkirker har i regelen vært små, med nette kirkegårder rundt og med en fri plassering i landskapet som har latt dem fungere som visuelle og symbolske landemerker. Mange er senere revet, ombygd og/eller mistet samspillet med kulturlandskapet rundt. Kirkesteder med intakt lesbar karakter, slik som Stiklestad, forvaltes derfor strengt.

Alle middelalderkirker og -kirkegårder er automatisk fredet iht. kulturminneloven (kml) § 4 a og j som nasjonale kulturminneinteresser. På grunn av Stiklestad kirkes bevarte samspill med kulturlandskapet rundt (i første rekke nord og vest), og som brennpunkt og fysisk uttrykk for Stiklestads religiøse og nasjonale posisjon opp gjennom århundrene, har Stiklestad kirke og kulturmiljøet rundt en spesielt høy nasjonal og også internasjonal kulturminneverdi.

2. Kulturlandskapet med slagfeltet

På grunnlag av muntlig og skriftlig kildemateriale er selve slagfeltet sannsynliggjort. Deler av dette slagfeltet ligger ennå åpent og relativt urørt nord og vest for kirka. Dette området må derfor betraktes som automatisk fredet kulturminne også jf. kml § 4f (sted det knyttes tro eller tradisjon til). Spørsmål om dispensasjon fra kml 4f må tas opp med NTNU-Vitenskapsmuseet som rette myndighet. Det samme gjelder gravhauger og bosettingsspor fra jernalder.

3. Vegstrukturen.

Fem veger samles i kirkestedet. Ut over kirka som landemerke og kulturlandskapet med sine romdannende elementer og åpne flater, er vegnettet det viktigste elementet som forklarer og organiserer Stiklestad som historisk valfartssted. Det er ikke framkommet dokumentasjon på at vegløpene er førreformatoriske, men valfartstradisjonen fra like etter slaget, og kirka som sognekirke fra rundt reformasjonen, gir en ubrutt tradisjon for Stiklestad som sentralsted. Vegene underbygger kirkas betydning, og gjennom dette også slaget i 1030 og kristningen av Norge. I samspill med de to andre elementene er også vegstrukturen et kulturminne av nasjonal interesse.

Grunnlag for vurdering

Kulturminner og –miljøer er viktige, ikke-fornybare kilder for opplevelse og forskning, og representerer den eneste kunnskapskilde vi har til store deler av vår historie. Samtidig har økt historieinteresse de siste år bla. resultert i mange interessante museer og historiske informasjonssentra nær våre viktigste kulturminner, med formål å formidle historisk kunnskap og forståelse. For å tilrettelegge og tydeliggjøre historien gjennom moderne museale konsepter, medfører mange av disse inngrep i kulturminnet eller kulturlandskapet som er mer omfattende enn øvrige endringer fram til vår tid.

For Riksantikvaren blir det viktig å fastholde at pedagogiske tydeliggjøringer kun representerer dagens forståelse av historien, og derfor som hovedregel ikke må fortrenge, men komme som tillegg til selve kildene. Riksantikvarens forvaltningsansvar er å sikre de utvalgte kulturminnene og –miljøene som grunnlag for vår og de neste generasjoners fornyede kunnskapsfortolkning og historieopplevelse.

Riksantikvaren anser middelalderkirkestedet Stiklestad som et viktig historisk dokument. Stiklestad Nasjonale kultursenter må eventuelt justere sin drift og sitt formidlingskonsept i den grad hensynene viser konflikt.

Vurdering av kommunedelplanen

Riksantikvaren vil måtte motsette seg nye elementer som vil svekke kirkestedets opprinnelige avgrensning og samspill med det åpne kulturlandskapet rundt. Ny veglenke nord og vest for kirka vurderes derfor som uakseptabel. Det samme gjelder "grønn parkering" mellom kirkegården og veglenka. Dagens løsning med parkering på åker noen dager i året er en akseptabel løsning. Når arealet tas ut av drift til landbruk, formaliseres og tilrettelegges for parkering, åpnes det for utstrakt bruk og fysisk omdanning og må vurderes på linje med permanent parkeringsareal.

Veglenke og parkeringsplass nord og vest for Stiklestad kirke vil virke utilbørlig skjemmende (jf. kml § 3) på middelalderkirkestedet, og reguleringsplan vil kreve dispensasjon etter kml § 8, 4.ledd. Riksantikvaren kan ikke se at de samfunnsmessige hensyn som er framlagt i saken er tilstrekkelige til å innvilge dispensasjon. På dette grunnlag ber Riksantikvaren Nord-Trøndelag fylkeskommune fremme innsigelse mot kommunedelplanen.

Vegløpene inn mot dagens kryss er vesentlige for opplevelsen av Stiklestad som historisk valfartssted, og øvrige stedskvaliteter. Dagens trafikktype og mengde gjør imidlertid større vegger mer til barrierer enn møtesteder, og Riksantikvaren kan derfor godta funksjonelle tilpasninger som avhjelper dette. Som markert i tidligere uttalelser finner vi at dette kan løses iht. 2 alternative prinsipper:

- Ringveg. Gjennomgangstrafikk ledes langs en ringveg sør og øst for det sentrale kulturlandskapet rundt kirka, og et internt vegnett opprettholdes etter dagens traseer, eller
- Minimumsløsning. Rv. 757 legges om forbi kirka for å avhjelpe dagens hovedproblem. For øvrig trafikk etableres miljøprioritert gjennomkjøring.

I tråd med dette kan Riksantikvaren godta framlagt trasé for Rv. 757. Denne er i tråd med vår minimumsløsning. Vi kan også isolert sett akseptere omlegging av de to underordnede vegene østover så lenge de eldre traséene opprettholdes som del av det interne vegnettet. Som markert i forrige runde, finner vi det imidlertid ikke riktig å vurdere disse enkeltraséene uten som del av en helhetlig løsning. Slik disse er lagt, er de egnet til å presse fram en veglenke vest for kirka på et senere stadium. **Så lenge en helhetlig, overordnet trafikkøsning ikke er på plass, vil vi be fylkeskommunen fremme innsigelse også mot omleggingen av Fv. 163 og Fv. 164.**

Vennlig hilsen

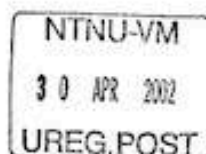

Harald K. Hermansen (e.f.)
Avdelingsdirektør

Hogue Langset

Gjenpart: Verdal kommune
Fylkesmannen i Nord-Trøndelag
Vegsjefen i Nord-Trøndelag
MD, PAK-avd.
MD, BFK-avd.

021640

NORD-TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE
REGIONAL UTVIKINGSAVDELING

Fjellanger Widerøe Plan AS
v/Gunnar Tørud
Sorgenfrivegen 9

7486 TRONDHEIM

Vår ref.:
2001/06779-11/IYS

Arkiv:
714.1

Deres ref.:

Dato:
23.04.2002

Verdal - Reguleringsplan Stiklestad. Avgrensning av områder med kulturhistorisk vernetatus

Viser til møte den 18.04.02, og oversender med dette avgrensning av områder med kulturhistorisk vernetatus som bør inngå i reguleringsplan for Stiklestad. Kulturminnene må tegnes inn på reguleringsplankartet i tråd med vedtak i Hovedutvalg for Regional utvikling, Nord-Trøndelag Fylkeskommune, sak nr. 71/99, og reguleres til Spesialområde bevaring. Dette sikrer kulturminnene på Stiklestad et "dobbel" vern, både gjennom fredninga etter Kulturminneloven (Kml) §§ 3 og 4 eller, når det gjelder Molåna, § 15, og gjennom Plan- og bygningsloven etter vedtatt reguleringsplan.

Automatisk freda kulturminner (eldre enn 1537):

- **Stiklestad kirke.** Steinkirke fra middelalderen som er automatisk freda etter Kml §§ 3 og 4. Forvaltningsmyndighet etter Kml med forskrift er Riksantikvaren. Kirka reguleres til Spesialområde bevaring. Reguleringsbestemmelser utarbeides i samråd med Riksantikvaren og Kirkevergen.
- **Middelalderkirkegården.** Kirkegården er automatisk freda etter Kml §§ 3 og 4. Forvaltningsmyndighet etter Kml med forskrift er Riksantikvaren. Riksantikvaren arbeider for tida med å definere middelalderkirkegårdens omfang. Kirkegården reguleres til Spesialområde bevaring. Reguleringsbestemmelsene utarbeides i samarbeid med Riksantikvaren og Kirkevergen.
- **Gravhaug ved Det katolske Kapell.** Id-nummer i Fornminneregistreret: 7683. Gravhaugen er automatisk freda etter Kml §§ 3 og 4. Forvaltningsmyndighet etter Kml med forskrift er Fylkeskommunen. Selve gravhaugen og en sikringssone på 5 meter målt fra gravhaugens synlige ytterkant, samla diameter 22 m, (jfr. Kml § 6) reguleres til Spesialområde bevaring.

Forslag til reguleringsbestemmelser:

Gravhaug, id-nr- 7683 i Fornminneregistreret. Kulturminnet er automatisk freda i hht. Kulturminnelovens §§ 3 og 4. Av hensyn til kulturminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for

Postadr.: Fylkets Hus, 7735 Steinkjer
Besøksadr.: Salmakergata 2, Steinkjer

Org.nr.: 938 967 091

Telefon: 74 11 10 00
Telefax: 74 11 12 00 / 74 11 1036
E-post: postmottak.rua@ntfk.no
Hjemmeside: <http://www.ntfk.no>

graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises det til Kulturminnelovens bestemmelser.

- **Gravhaug, nå fjernet, under fundamentet for Olavsstøtta.** Id-nummer i Forminneregisteret: 7684. Forvaltningsmyndighet etter Kml med forskrift er Fylkeskommunen. Gravhaugen lå på stedet fram til 1805, men er seinere fjernet. Rester av haugen er trolig bevart under fundamentet til Olavsstøtta. Haugens omkrets er ikke kjent, men vi foreslår at et område med diameter på 40 meter med sentrum i Olavsstøtta reguleres til Spesialområde bevaring, med formål å bevare gravhaugresten og selve Olavsstøtta. Fylkeskommunen foreslår at dette området tas inn i reguleringsplanen.

Forslag til reguleringsbestemmelser:

Fjernet gravhaug, Id-nr- 7684 i Forminneregisteret. De restene som måtte finnes av kulturminnet under dagens markoverflate er automatisk freda i hht. Kulturminnelovens §§ 3 og 4. Av hensyn til kulturminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises det til Kulturminnelovens bestemmelser.

Olavsstøtta er ikke formelt fredet, men vernes sammen med gravhaugresten idet området reguleres til Spesialområde bevaring.

- **Området mellom middelalderkirkegården og ny Rv 759.** En forutsetning for at Fylkeskommunen som kulturminnemyndighet kan akseptere vegomleggingas uheldige virkning på kulturlandskapet rundt middelalderkirka, er at landskapet brytes opp minst mulig. Området mellom ny Rv 759 og kirkegården må fortsatt bli brukt til landbruk, slik at den nye vegen ikke fører til et brudd i landskapet rundt kirka og kirkegården. Derfor må området være stort nok til at det er hensiktsmessig å drive det. Området kan reguleres til kombinert formål jordbruk og spesialområde bevaring. Kirka skal ifølge tradisjonen være bygd på slagstedet. Slagstedet er et kulturminne i hht Kml § 2.1, og dette kan være hjemmel for en slik regulering.

Forslag til reguleringsbestemmelser:

Området reguleres til kombinert formål landbruk og spesialområde bevaring. Området skal i størst mulig grad inngå som en del av jordbrukslandskapet rundt kirka. Landbruk kan skje i området som det hittil har gjort, forutsatt at det ikke pløyes dypere og at det ikke skjer omlegging i jordbruket som medfører større markinngrep. Området ikke skal tilplantes som park, og det skal ikke brukes til parkering. Slagstedet er i hht Kulturminnelovens § 2.1 et kulturminne. Av hensyn til kulturminnet må det ikke skje inngrep i markoverflaten i form av veier, uttak av masse eller annen form for graving. Det må heller ikke oppføres bygg av noe slag i området. For øvrig henvises det til Kulturminnelovens bestemmelser.

Nyere tids kulturminner:

- **Molåna.** Molåna er vedtaksfredet etter Kulturminnelovens § 15. Molåna må reguleres til Spesialområde bevaring.

Forslag til reguleringsbestemmelser:

Molåna er freda etter Kulturminnelovens § 15. Det henvises til kulturminnelovens og fredningsvedtakets bestemmelser.

Andre merknader:

Utdrag fra vedtak i Hovedutvalg for regional utvikling i Nord-Trøndelag, sak nr. 71/99:

2. Nord-Trøndelag Fylkeskommune aksepterer planforslaget som helhetsløsning med forutsetninger:

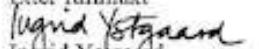
Ved omlegging av riksvei 759 fjernes eksisterende riksvei 759 syd og øst for kirka som kjørevei og hele området syd og øst for kirken senkes for å "løfte fram" kirken og kirkemuren.

Alle freda kulturminner i området må avmerkes og vises med riktig symbol. Videre må en omlegging av vegnettet gjøres så hensynsfullt som mulig, og mest mulig følge terrenget. Standarder for vegutforming må om nødvendig avvikes fra i vegutformingen.

Med bakgrunn i vedtaket ber Fylkeskommunen om at adkomsten til parkeringsplasser nord og øst for kirka skjer fra Fv 164, og at dette synliggjøres i reguleringsplanen med en avkjørsel langs dagens Rv 759. All ferdsel syd og øst for kirka må begrenses til nødvendig transport til kirka

Rundkjøringa må gjøres så lite dominerende som mulig. Fylkeskommunen foreslår ei rundkjøring med midtrabatt som større kjøretøy kan kjøre over. Ei slik lita rundkjøring kan minske omfanget av inngrepet ved kirka, og vil ikke trekke oppmerksomheten bort fra de verdiene som gjør at folk reiser til Stiklestad: Kirkestedet og kulturlandskapet.

Etter fullmakt

Ingrid Yslgaard
arkeolog, tlf. 74 11 12 70

Saksbehandler nyere tid: Kolbein Dahle, tlf. 74 11 12 71

Vedlegg: Kartskisse med freda områder avmerket.

Kopi:

Riksantikvaren, Distriktskontor Nord v/Jens Rytter, Kjøpmannsgata 25, 7013 Trondheim
Verdal kirkelige fellesråd v/ Reidar Thomassen, Kirkevergekantoret, 7650 Verdal
Verdal kommune, teknisk etat v/ Øivind Holand, 7650 Verdal
Stiklestad Nasjonale Kultursenter, 7650 Verdal
Statens vegvesen, Nord-Trøndelag Vegkontor v/Ivar Sivertsen, 7737 Steinkjer
Institutt for arkeologi og kulturhistorie, Vitenskapsmuseet/NTNU v/ Lars F. Stenvik, 7491 Trondheim

021645

NORD-TRØNDELAG FYLKESKOMMUNE
REGIONAL UTVIKLINGSAVDELING

NTNU	
Vitenskapsmuseet	
Saksnr.:	97/182-2
Dato:	06 FEB 2003
Arkivkode:	776
Beh. av:	LFS
Kop:	

Riksantikvaren
Postboks 8196 Dep.
Dronningens gt. 13

0034 OSLO

Vår ref.:
2001/06779-23/LF

Arkiv:
714.1

Deres ref.:

Dato:
29.01.2003

Verdal - Reguleringsplan Stiklestad – oversendelse av plan etter KML §8.4 – disp. fra KML § 3-4

Vi viser til tidligere korrespondanse i saken.

Tiltaket

Reguleringsplanforslaget er utarbeidet etter Kommunedelplan Stiklestad, endelig fastsatt av Miljøverndepartementet i brev av 29.november 2000. Kommunedelplanen var sluttproduktet av en lang planprosess som startet opp midt på 1990t.

Tiltakets samfunnsmessige betydning

Stiklestad er et viktig kulturhistorisk, kulturelt og trafikkmessig knutepunkt i indre Trøndelag. Det er neppe tilfeldig at slaget i 1030 sto nettopp her, et slag som gjennom tradisjon, historier og myter som er spunnet omkring det, har stedet gitt stedet en nasjonal betydning. Stiklestad er inkludert som ett av de prioriterte kulturmiljøene i fylkets verneplan for kulturmiljø. Stiklestad er ett av de sentrale besøkmålene på Innherred. Reguleringsplanforslaget tar sikte på å løse problemer knyttet til gjennomgangstrafikken mellom Vuku og Verdal sentrum, de interne trafikforhold i Stiklestadområdet, og samtidig gi muligheter for utvikling av Stiklestadområdet med hensyn til museumsfunksjon og annen formidling. Med de løsninger som planen legger opp til gis området gode muligheter for utvikling.

Befaringer og forundersøkelser

Under prosessen frem mot Kommunedelplan Stiklestad (vedtatt av MD i 2000) ble det i 1996 foretatt en forundersøkelse med maskinell flateavdekking. Det foreligger rapport fra denne undersøkelsen som tidligere er oversendt RA og Vitenskapsmuseet. Denne forundersøkelsen er i den foreliggende reguleringsplan kun aktuell i forbindelse med omleggingen av Rv.757 S for kirka, og mellom Stiklestad 29/1 og kirkegården S og V for nåværende Rv. 757.Under kommunedelplanprosessen ble det gjort en del befaringer for å klarlegge forholdene rundt de i alle fall to sikre leirras som er gått i området under middelalderen. Disse ble gjort av Lars Forseth, Olav Skjeviek og Øystein Walberg.

Under prosessen med fremarbeidelse av reguleringsplanen er det gjort ytterligere forundersøkelser. Denne gangen ved Eirik Solheim og Ingrid Ystgaard v/NTFK. Dessuten er det gjort befaring og laget rapport over de kvartergeologiske forholdene på stedet v H. Sveian

Postadr.: Pyltate Hus, 7735 Steinkjer
Besøksadr.: Soltrakegata 2, Steinkjer
Org.nr.: 938 967 091

Telefon: 74 11 10 00
Telefax: 74 11 12 60 / 74 11 10 36
E-post: postmottak.raa@ntfk.no
Hjemmeside: http://www.ntfk.no

NGU. Forundersøkelsene i 2002 tok for seg området med den nye vegtrasea V og N for kirka (Rv. 759).

Berørte kulturminner

Planområdet inneholder en rekke freda kulturminner.

- Mo låna; fredet trønderlån på Stiklestad museums område. (Regulert til spes.omr bevaring).
- 7683, Gravhaug. Ligger innen området AL2, på en høyde/egg rett SV for den katolske kirka. (Regulert til spes.omr bevaring).
- Stiklestad kirke, middelaldersk kirkegård. (Regulert til spes.omr bevaring).
- Forskjellige bosetningsspor på sletta/platået S og V for kirka. Sporene er fra middelalder og jernalder.
- "Slagstedet" fra 1030.

I tillegg er enda ett kulturminne regulert til spesialområde bevaring. Det er "Olavsstøtta" som står på høyden rett Ø for Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Dette siste er etter vår bedømming, ut fra sin historie og karakter, klart fredningsverdig. I planen ivaretas de tre første, samt "Olavsstøtta" gjennom regulering til spesialområde bevaring.

Følgende automatisk freda kulturminner vil bli direkte berørt:

- Stiklestad kirke, middelaldersk kirkegård. (Regulert til spes.omr bevaring).
- Forskjellige bosetningsspor på sletta/platået S og V for kirka. Sporene er fra middelalder og jernalder.
- "Slagstedet" fra 1030.

For kirken og kirkegården vil Riksantikvaren behandle både som høeringsinstans og som dispensasjonsmyndighet etter KML §8. Vi skal her forholde oss til de to siste kulturminnene.

Vurdering av kulturminnene

De kulturminnene som blir berørt av tiltak i planen er bosetningssporene på flata/platået S og V for kirka, og slagstedet fra 1030.

Platået eller flata S og V for kirka er dannet for ca 3000 år siden (H.Sveian's rapport s.2). Den var altså tilgjengelig for bosetning fra midten av bronsealderen. Vi vet at den type avsetninger (sand/grus) som finnes her, sammen med lang soleksponering gjennom døgnet, har gitt gode forutsetninger for jernalderens og middelalderens jordbruk.

I 5 områder i landskapsrommet omkring Stiklestad er det foretatt arkeologiske forundersøkelser med flateavdekking. Dette vises på vedlagte kart nr 1. De positive resultatene kom enten nede på sletta rundt kirka og gårdene (Stiklestad gnr 28/4, 29/1 eller 29/2) eller langs de siste bevarte delene av landskapet fra 1030, nemlig høydedraget V og N, samt Ø for kirka. Dette gir en antydning om tre ulike boplassområder; platået ved kirka, høydedraget langs Brokskitbekken (se rapport K. Prestvold, sjakt I, trase 1), og området like Ø for Olavsstøtta (ditto, sjakt IV, trase 3).

Av disse berøres bosetningssporene på sletta rundt Kirka. I dette området er det en konsentrasjon av bosetningsspor i form av stolpehull og kokegroper lengst mot S i sjakt I, trase2 (se kart nr 2, vedlagt). De øvrige sporene ligger mer spredt, og er i form av ardspor, dyrkingslag, kokegroper og en annen konsentrasjon av stolpehull i trase 1, sjakt I.

Undersøkelsene som så langt er gjort er for begrenset til å fortelle noe sikkert om konsentrasjon og intensitet i bosetningen. En boplass fra romertid/folkevandringstid med hus synes å ha ligget lengst S i sjakt I, trase 2. Ardsporene V for kirka kan tilhøre denne, men dette er ikke sikkert. Bla kan det være kronologiske skiller. Dateringene vi har av kokegrop i sjakt I, trase 2 kommer fra konsentrasjonen av boplassspor her. Kokegropa er datert til slutten av romertid og folkevandringstid. Den kan være eldre eller yngre enn stolpehullene.

Det mest spennende ved dette kulturminnet er det bevarte dyrkingslaget fra middelalderen. Dette er et unikt funn, og det vil ha stor betydning for forskning på middelalderens jordbruk og bosetning å få dette undersøkt.

Etter vår mening bør hele sletta/plataet ved kirka betraktes som ett bosetningsområde. Det er sannsynlig at vi her står overfor et område hvor en bosetningsenhet har flyttet frem og tilbake i fra slutten av bronsealder og frem til vikingtid. Sporene av ardbruk V for kirka og det bevarte dyrkingslaget fra middelalderen som dekker deler av området V og S for kirka (pga raset i middelalderen, se rapporten av H. Sveian) bør betraktes som en integrert del av kulturminnet.

Avgrensingen av dette kulturminnet blir da i utgangspunktet hele sletta S og V for kirka; som vist på kart 1. Hvor mye som skal graves må avgjøres ut fra planens avgrensning og de spor en utgraving viser. V for kirka er det de første 100 – 150m av trase for ny Rv 757 som må undersøkes. Her er det kun ardspor, og ingen andre sikre strukturer. S for kirka vil Rv 759 få ny trase mellom kirkegården og Stiklestad 29/1. Her kommer også en parkeringsplass. Hele dette området må avdekkes og undersøkes.

Slagstedet fra 1030 er etter KML § 4f. Å avgrense og karakterisere slagstedet er imidlertid ikke lett. Tradisjonen knytter kirka til slagstedet, spesifikt stedet der Olav skal ha blitt drept. Det er mulig, og sannsynlig at det raset som gikk i seinmiddelalderen (tidlig 1400t) tok med seg mye av det landskapet som slaget har stått i. Det sikreste holdepunkt blir da at det er området nærmest kirka som er slagstedet.

Konklusjonen vår er at dette er kulturminner som har liten visuell og pedagogisk verdi. Deres største verdi ligger i kildeverdien for arkeologisk forskning. De ivaretas dermed best gjennom en utgraving som underveis og etterpå kan formidles på Stiklestad. Unntaket er slagstedet og kirka. Disse har begge i utgangspunktet en høyere verdi i og med at de sammen med de kulturminner i området som ennå synes gir opplevelse og historisk dybde til landskapet. Landskapet som slaget i 1030 sto i er imidlertid kraftig forstyrret i og med rasene som er gått her i middelalderen.

Kulturmiljø

Stiklestad er definert som ett av de prioriterte kulturmiljøene i verneplanen for kulturmiljø for Nord-Trøndelag (NTFK desember 1995). Kulturmiljøet ble valgt og avgrenset slik det er gjort der da Stiklestad har viktige kvaliteter som "historisk" område. Av kvaliteter skal her fremheves følgende som grunnlag for valget av Stiklestad: De mange store og til dels monumentale gravhaugene innen området. Slaget på Stiklestad i 1030. Oppbyggingen av Olavskulten, og etableringen av pilegrimskirken. Kart 3 i vedlegg viser Stiklestad m omegn og med fornminner inntegnet. De monumentale gravene i feltene på Hallem og Heggstad, samt de mange andre storhaugene som ligger i landskapet rundt Stiklestad, viser at dette er et område som fra omkring år 0 har hatt stor betydning. Bakgrunnen for dette bør søkes i to forhold:

- Fra slutten av Bronsealderen gjennomgikk jordbruket endringer, og fra slutten av Keltisk jernalder (500 f.kr – år 0) har en fått gruppe mennesker som gjennom

oppbygging av kapital i form av jord og dyr skilte seg ut fra de øvrige med større gårder og større rikdom og makt. (B.Myhre: 2002, Norsk Landbrukshistorie).

Samtidig etableres jernet som redskapsmateriale, og i Trøndelag starter nå en storstilt produksjon av jern. Denne produksjonen er det grunn til å spørre om ikke ble styrt fra nettopp slike politiske sentra som Hallem og Heggstad.

Flata hvor kirka på Stiklestad ligger har kanskje allerede i jernalderen hatt en funksjon som knutepunkt i ett lokalt og regionalt nett av veger/ferdselsårer. Dette kan delvis kanskje forklare hvorfor slaget sto her - eller hvorfor det var viktig for Olav å komme hit. I tillegg kan landskapet med en slette liggende nedenfor en skråning ha gitt gode taktiske forutsetninger for ett slag; forhold som Olav kan ha vært vel kjent med fra tidligere besøk i området. Dette er elementer som det er muligheter for å påvise. Resten er historie.

Tilråding

Nord-Trøndelag fylkeskommune vil tilrå Riksantikvaren å dispensere fra KML § 3-4, jfr § 8.4 for automatisk freda kulturminner i form av bosetningsspor i området til trase for ny Rv 757, Rv 759 og parkeringsplass V for Søndre kirkegård. Dispensasjonen bør gis med betingelse at tiltakshaver dekker en arkeologisk undersøkelse, jfr KML § 10. Begrunnelsen for dette er at disse kulturminnene har ett lavt visuelt formidlingspotensiale. De har derimot en stor kunnskapsmessig verdi, men da kun etter en arkeologisk utgravning.

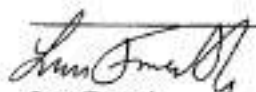
Til de arkeologiske undersøkelsene vil vi påpeke at det er ønskelig å undersøke dyrkingslaget som ligger bevart under det siste leiraset langs den nye traseen for Rv 757 og 759. Her bør det søkes belyst problemstillinger knyttet til jordbrukets karakter og datering i området. Ulike prøvetyper bør samles inn. Likeledes bør man søke å datere rasene i området.

Dette opprinnelige dyrkingslaget dekker over deler av en bosetning fra den midterste delen av jernalderen. I dette tilfellet kan det være at deler av bosetningen ikke er pløyet i stykker. Det kan ligge bevarte kulturlag fra jernalderen i dette dyrkingslaget, og det kan også finnes spor etter middelalderens bosetning. Her skal det påpekes at forundersøkelsene etter vår vurdering i dag ikke er omfattende nok. I og med parkeringsplassen V for kirkegårdens S del er kommet med i planen burde dette området ha vært sjaktet for å avklare utstrekningen av dyrkingslaget, om dette eventuelt tynnes ut i noen bestemt retning, samt gi bedre oversikt over de øvrige strukturer som kan finnes her. Dette gir en usikkerhet med hensyn på å lage ett fullt ut dekkende budsjett for en utgravning. Etter vår mening må budsjettet ta høyde for dette.

De arkeologiske undersøkelsene bør dokumenteres slik at omfanget av utgravninger etterpå kan legges inn og vises digitalt. Dette da det i dette området må påregnes flere inngrep (kabelgrøfter etc) som kan berøre ytterligere bosetningsspor rundt Stiklestad. Det er viktig at kulturminnevernet også tar i bruk de offisielle koordinatsystemer som benyttes i Norge.

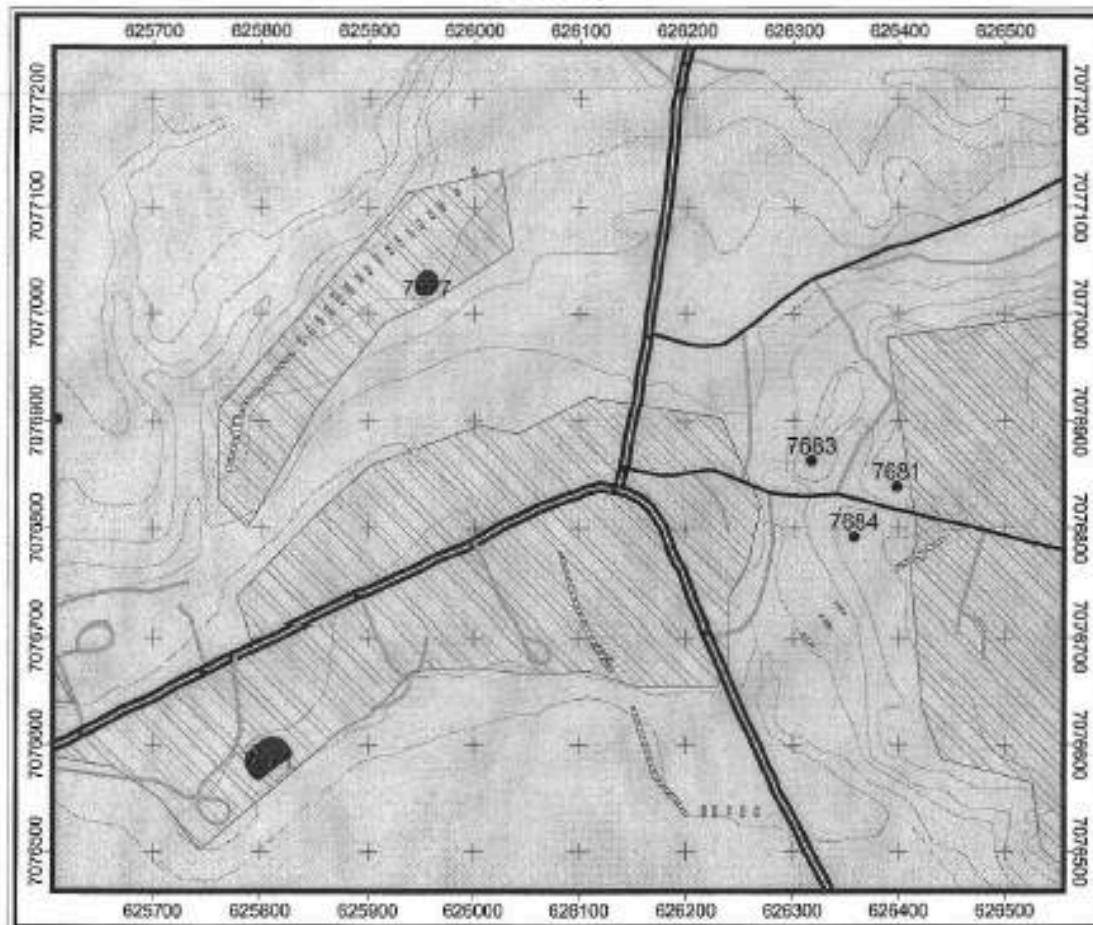
Med hilsen

Kirsten Håugan

Lars Forseth
Arkeolog

16.1 Utvalgte vedlegg til 21645, 29.1.2003

Stiklestad Oversikt Sjakter 1996

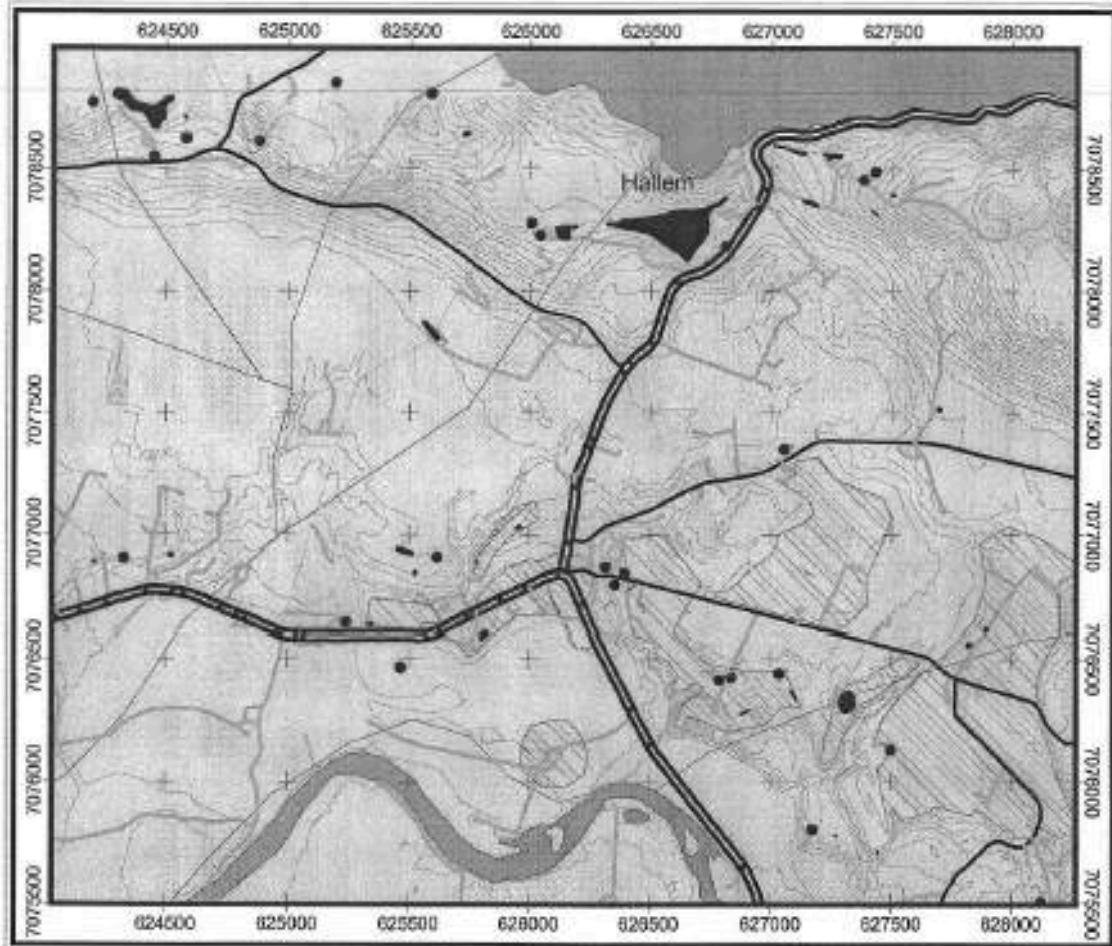
- Plantegninger - 1996
- Sjakter - 1996
- Potensielle boplassområder - Stiklestad
- Vann
- Fornminner som punkt
- Fornminner - som linjer
- Fornminner som flater
- Vei
- E V
- P V
- K V
- P V
- R V
- Høyde 5m koter
- Gkl721f6

Kart 1

Stiklestad Oversikt

- Plantegninger - 1996
- Sjøkter - 1996
- Potensielle boplassområder - Stiklestad
- Vann
- Fornminner som punkt
- Fornminner - som linjer
- Fornminner som flater
- Vei
- E V
- F V
- K V
- P V
- R V
- Høyde 5m koter
- Gk1721f6

Kart 3

16.2 Utvalgte vedlegg 21645, 29.1.2003

Sjakter ved den arkeologiske undersøkelsen i 2002.

17 Plan utformet av Jakob Holmgren, datert 1940

Som gjengitt i Skevik 2006, s. 118-119.

